

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/19083> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Jordaan, Henri Romondus

Title: Slavernij en vrijheid op Curaçao : de dynamiek van een achttiende-eeuws Atlantisch handelsknooppunt

Issue Date: 2012-06-14

Hoofdstuk 5. Sociaal-economische positie en ontwikkeling

Hoewel het Curaçaose rechtssysteem bepaald niet in alle opzichten optimaal functioneerde, wat zeer nadelig kon zijn voor met name de vrije zwarte en gekleurde bevolking, werden aan de andere kant weinig juridische belemmeringen opgeworpen tegen de economische ontwikkeling van deze groep. De lokaal uitgevaardigde wetgeving, waarin vrijen en slaven meestal in een adem werden genoemd, was vaak vernederend en discriminerend maar betrof vooral ordehandhaving. Binnen het gegeven rechtssysteem kon het gouvernement ook niet veel meer doen. Het maken van wijzigingen in zaken als bijvoorbeeld erfrecht en huwelijksrecht was voorbehouden aan de Staten-Generaal.

Hierna zal eerst aandacht worden besteed aan de economische activiteiten die de vrije bevolking ontplooidde. Daarna zal worden bekeken in hoeverre strategieën werden gevormd bij het opbouwen van vermogen, met name door investeringen in onroerend goed, slaven en schepen. Afzonderlijke aandacht zal vervolgens worden besteed aan het huwelijk dat, evenals voor de blanke bevolking, een belangrijke factor kon zijn bij het consolideren en concentreren van vermogen binnen bepaalde families. Tenslotte zal worden gezien wat de maatschappelijke positie van de vrijen was ten aanzien van de blanke bevolking en de slaven. Uiteindelijk waren veel vrije zwarte en gekleurde families vaak aan beide groepen gelieerd.

5.1 Economische activiteiten

De basis voor de accumulatie van vermogen, in de vorm van land, een huis, slaven of anderszins, werd in enkele uitzonderlijke gevallen al gelegd op het moment van manumissie. Zo manumitteerde de ‘vrije negerin’ Anna Sard per testament haar slavine Maria met haar kinderen en benoemde Maria tevens tot haar universeel erfgenaam. In het geval van vooroverlijden van Maria zouden haar kinderen erven.¹ De vrije zwarte vrouw Dorothea Martine Saint Jago manumitteerde haar slavine Sablica met haar dochter en vier kleinkinderen en ook haar slavine Maria Magdalena met haar zoon. Haar slaven waren ook haar universele erfgenamen met als belangrijkste onderdeel van de erfenis een stukje land. De testatrice bepaalde verder dat zij dit stukje land niet mochten vervreemden of verhypothekeren, maar uitsluitend gebruiken voor hun levensonderhoud.² Het echtpaar Jan Wever en Maria Theresa – op grond van haar naam kan verondersteld worden dat de vrouw een vrije niet-blanke was – bepaalden eveneens per testament dat hun elf slaven vrij zouden zijn. Na het overlijden van de langst levende zouden deze slaven ook de plantage erven. In dit geval was ook bepaald dat de erven de plantage niet mochten vervreemden, maar dat zij deze met hun nakomelingen ‘naa ons afsterven als hunnen woonplaats zullen aanvaarden, bezitten en eeuwiglijk behouden en hunnen levenslang gedurende daar van de vrugten baaten en Emolumenten trekken tot hunnen levensbestaan’.³ Verder bepaalden de testateurs dat, mochten er problemen ontstaan tussen de erven, degene die problemen maakte moest worden weggejaagd en niet mocht

1. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 800 (fiche 21), nr. 324, testament 14 september 1731, 612r-613r.

2. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 849 (fiche 13), nr. 216, testament 10 december 1742, 468r-469v.

3. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 1001 (fiche 21), nr. 195, besloten testament 29 september 1794, 624r.

terugkeren naar de plantage tot dat hij of zij tot inkeer zou zijn gekomen.⁴ Dievertje de Jeugt Lammers, weduwe van Adriaan Graval, manumitteerde haar negerin Philippina met haar kind Mathias en eventuele toekomstige kinderen voor een bedrag van 200 peso dat binnen zes maanden na de dood van testatrice moest zijn voldaan. Zij liet haar tevens al haar kleren na, als beloning voor trouwe dienst.⁵ Margaretha van Reuvenhagen manumitteerde bij testamentaire dispositie haar slaven Francesca, Lucretia, Tobias en Carolina met haar dochter Dominga. Zij kregen ook al haar goud- en zilverwerk, haar kleding en een geldbedrag.⁶

In de meeste gevallen zullen vrijgelatenen zelf hun vermogen hebben moeten opbouwen door met hun arbeid een inkomen te verwerven en door te investeren in de aankoop van onroerend goed, schepen en slaven. Deze vermogensopbouw kon vervolgens weer worden doorgegeven aan hun vrijgeboren kinderen. In deze paragraaf zal worden besproken welke economische mogelijkheden er waren voor de vrije bevolking en hoe zij die mogelijkheden benutten. Daarbij zal ook worden gekeken in hoeverre er verschillen waren tussen mannen en vrouwen.

Agrarische activiteiten

Aan het eind van de achttiende eeuw woonde minder dan een derde van de vrije bevolking op het platteland (zie tabel 1.6). Deze groep zal voornamelijk een bestaan hebben gehad in landbouw en veeteelt. Er waren ook enkele vrije niet-blanken die hun economische basis in de stad hadden maar tevens in plantages investeerden. Al vroeg in de achttiende eeuw hadden vrije zwarten en gekleurden land in eigendom, niet alleen om er een huis op te bouwen maar ook voor agrarische doeleinden. Hoe omvangrijk het grondbezit onder de vrije bevolking was valt niet goed te zeggen, omdat het alleen zichtbaar wordt wanneer officiële transacties plaatsvonden, zoals verkoop of het afsluiten van een hypotheek, of wanneer er sprake was van officiële eigendomsoverdracht in verband met een erfenis, schenking of vergunning door het gouvernement. Door de slechte en fragmentarische staat van het oud archief van Curaçao voor de vroege periode is slechts een beperkt deel van deze stukken bewaard gebleven. De oudst aangetroffen transportakte betreffende een onroerendgoedtransactie waarbij een vrije betrokken was dateert uit 1721 en betref de verkoop van een stuk grond in het Jodenkwartier door schipper Pieter Andries Turp aan de zwarte Pieter Andries voor een bedrag van 36 peso. Het land grensde aan dat van een andere vrije zwarte genaamd Sansosie.⁷ Grond die werd verkocht blijkt soms eerder via een akte van vergunning gratis in bezit te zijn verkregen. Zo kocht de vrije mulattin Christina in 1736 een stuk grond met een koraal voor 25 schapen van een vrije zwarte genaamd Bastiaansz voor 300 peso in contanten. De laatstgenoemde had de grond eerder bij akte van vergunning gekregen.⁸ De vrije zwarte vrouw Martha Lodrigo verkocht in 1743 aan Jan Willem Vermeulen een stuk grond bij de plantage Brievengat voor 100 peso. Blijkens een verklaring van de cornet van de ruitery had was de grond haar eerder

4. Ibidem.

5. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 998 (fiche 14), nr. 172, codicillaire dispositie, 20 oktober 1797, 461r-462v.

6. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 999 (fiche 2), nr. 16, testament 14 januari 1798, 53r-54r.

7. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 796 (796 I, fiche 4), transportakte 3 april 1721, 178r-179r.

8. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 805 (fiche 16), nr. 272, transportakte 19 juni 1736, 519r-520r.

door gouverneur Du Faij vergund.⁹

In de meeste gevallen zal de vrije bevolking op het platteland slechts kleine stukjes grond of kanoekjes in eigendom hebben gehad waarop wat gewassen werden geteeld en vee werd gehouden. Visman constateerde dat er vooral veel vrije niet-blanke vrouwen waren die grotere of kleinere stukken grond op het platteland in eigendom hadden. De voormalige slavin Maria Magdalena Martha kreeg samen met haar man Francisco een groot stuk grond in bezit, niet minder dan 150 hectare, waar onder ander plantage *Rosendaal* deel van uitmaakte. Zij verkochten uiteindelijk hun grondbezit. Francisco stierf in 1742 en Maria Magdalena Martha zou zich in Otrobanda vestigen, waar zij voortging met het aankopen en weer verkopen van onroerend goed.¹⁰

Evenals de welgestelde in de stad levende blanke bevolking investeerde ook in goeden doen verkerende vrije zwarten en gekleurden in tuinen en plantages. Een deel van het grondbezit van Francisco en Maria Magdalena Martha, een kanoekje genaamd *St. Magdalena*, werd gekocht door de vrije gekleurde schipper Juan de Palma.¹¹ Ook een aangrenzend gronden inclusief opstallen en slaven en met vergunningen voor geiten- en schapenkoralen werden door De Palma gekocht voor een totaalbedrag van 2.500 peso.¹² Enkele jaren later verkocht hij de plantage die inmiddels *Santa Maria Magdalena* heette door aan zijn collega-schipper Gaspar Anthonie de Quirigazoe, die al een aangrenzende plantage in bezit had, voor 3.650 peso. Bij de koop waren inbegrepen een slaaf, 400 schepels maïs in het magazijn, 104 schapen, 80 hoenders, een vlucht duiven en enkele rijpaarden. Dezelfde dag kocht De Quirigazoe van zijn moeder Juana Maria Bautista de aangrenzende plantage *Rosendaal* voor 1.000 peso.¹³ De laatste had deze plantage eerder gekocht van Maria Magdalena Martha, die volgens Visman mogelijk haar moeder was.¹⁴

Niet alleen vrije gekleurden, ook vrije zwarten investeerden in plantages. De vrije zwarte Jan Penijn kocht in 1743 en 1750 gronden gelegen bij plantage Groot St. Joris.¹⁵ Francisco, vader van de kapitein van de vrije negers Anthonij Beltran, was zijn carrière begonnen als factor van de nabij *Hato* gelegen plantage *Sera Fortuna*, eigendom van gouverneur Jan Noach du Faij. Volgens Visman was Francisco Beltran een voormalige slaaf van *Hato*. In 1731 kon hij deze plantage kopen van zijn werkgever. Deze was verdeeld in zes percelen en behoorde ook een huis toe en er was een vergunning aan verbonden om vee te houden. De koopsom bedroeg 800 peso. Na vier jaar verkocht hij de grond echter weer.¹⁶ Waarschijnlijk heeft hij daarna opnieuw grond gekocht want Anthonij kocht in 1748 van zijn

9. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 814 (fiche 7), nr. 19, transport akte 18 maart 1743, 198r-199r; verklaring cornet, 10 juni 1743, 201r.

10. Visman, 'Van slaaf tot plantagehouder', 42-43, 46-47.

11. Ibidem, 47.

12. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 811 (fiche 1), nr. 257, twee transportakten gedateerd 18 juli 1741, 10r-17v; inv.nr. 814 (fiche 16), nr. 183, transportakte 15 juli 1743, 495r-496r; nr. 186, transportakte 15 juli 1743, 500r-501r.

13. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 818 (fiche 12), nrs. 131 en 132, twee transport akten van 8 juni 1747 en twee verklaringen van de cornet van 29 april 1747, 411r-419r.

14. 47.

15. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 814 (fiche 21), nr. 250, transportakte 9 september 1743, 661r-662r; inv. nr. 824 (fiche 9), nr. 329, transportakte waarvan de datum onleesbaar is en een verklaring van de cornet van 19 mei 1750, 309r.

16. Visman, 'Van slaaf tot plantagehouder', 44-45.

vader een stuk land voor een bedrag van 600 peso. Vervolgens kocht Anthonij Beltran van de vrije zwarte Juan Domingo een waarschijnlijk daaraan grenzende tuin genaamd *Bahaade* met vergunning voor een geitenkoraal voor een bedrag van 200 peso. Juan Domingo had de grond negen jaar eerder via een akte van vergunning in bezit gekregen.¹⁷ Mogelijk dat deze Juan Domingo dezelfde persoon was die door Visman genoemd is als een andere door Du Faij vrijgelaten slaaf, die evenals Francisco Beltran in de functie van factor een plantage van de gouverneur leidde. Juan Domingo kreeg de plantage waarover hij was aangesteld uiteindelijk bij akte van vergunning in bezit.¹⁸

In tabel 5.1 is een overzicht gegeven van (mogelijke) zwarte en gekleurde eigenaren van plantages, tuinen en ‘kanoekjes’ in de achttiende eeuw. Dit is gebaseerd op het overzicht van Van der Lee en een online overzicht samengesteld door Els Langenfeld.¹⁹ In het overzicht van Van der Lee zijn alleen eigendomsoverdrachten van de belangrijkste plantages en tuinen opgenomen en niet die van de vaak naamloze, kleine stukjes land die de meeste vrije niet-blanken op het platteland, voor zover zij dat land al in eigendom hadden, bebouwden. Els Langenfeld heeft dit voor de laatste twee decennia van de achttiende eeuw aangevuld met de eigendomsoverdrachten van de kleinere ‘kanoekjes’ of kostgronden. In totaal zijn in beide overzichten voor de gehele achttiende eeuw niet meer dan 71 (mogelijke) niet-blanke eigenaren van plantages en tuinen gevonden.

In de tabel 5.2b zijn voor de decennia 1740-1749 en 1790-1799 de eigendomsoverdrachten opgenomen van grond waarbij vrije zwarte en gekleurden betrokken waren als kopende of verkopende partij. Het aantal transacties is in beide perioden ongeveer gelijk en betreft gemiddeld slechts ongeveer zeven. De totale waarde van de verkopen is in het laatste decennium echter zo’n 13% lager dan in de jaren veertig. Een enkele maal is slechts sprake van een plantage of een grotere tuin. Behalve de hiervoor al genoemde niet-blanke plantage-eigenaren De Quirigazoe, De Palma en Beltran kunnen nog de kapitein van de vrije mulatten Jan van Loenen en Manuel Marchena, Andries Augustin en Andries Christiaansz – beiden niet als zodanig is aangeduid maar op grond van hun naam waarschijnlijk wel vrije gekleurden – de gekleurde schippers Policarpus Overlijn en Bonaventura Pietersz, de halfbroer van De Quirigazoe, en hun beider moeder Juana Maria Baptista worden genoemd. Maar zij hadden allen hun economische basis in handel en scheepvaart en niet in de landbouw.

Zij hadden de plantages veelal relatief kort in bezit en verkochten gronden ook onderling door. Deze vertegenwoordigden een waarde van vele honderden soms duizenden peso. Jan van Loenen kocht in 1741 een plantage genaamd de *Savaan*, nabij plantage *Steenen Coraal*, inclusief een huis en een privilege voor een geiten- en schapenkoraal voor een bedrag van 675 peso. Maar hij verkocht deze om onduidelijke redenen – waarschijnlijk fungeerde hij slechts als een soort tussenpersoon – nog dezelfde dag door aan een zekere Andries

---

17. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 819 (fiche 16), nr. 179, transportakte 31 augustus 1748 en verklaring cornet 27 augustus 1748, 574r-576r; (fiche 18), nr. 193, transportakte 27 september 1748 en verklaring cornet 19 september 1748, 619r-620r.

18. Visman, ‘Van slaaf tot plantagehouder’, 45.

19. T. van der Lee, *Plantages op Curaçao en hun eigenaren (1708-1845)*, Leiden Grafaria 1989; *Plantages, tuinen en ‘kanoekjes’ met hun eigenaren tussen 1780 en 1885*, geïnventariseerd door Els Langenfeld (http://www.archiefvriend.com/index.php?option=com_content&view=article&id=62:kanoekjes&catid=21:bronnen&Itemid=20)

Christiaanse voor 500 peso. Andries Augustin kocht in hetzelfde jaar van Juan de Palma voor totaal 1.200 peso twee stukken grond, waarvan aan een het privilege voor een schapen- en geitenkoraal was verbonden. Op zijn beurt verkocht Andries Augustin aan Juan de Palma in 1743 voor 2.700 peso een plantage genaamd *St. Magdalena* inclusief opstallen en slaven en voor 400 peso een kanoek bij plantage *Blenheim* voor 400 peso. Mogelijk betreft het hier dezelfde gronden die hij eerder van De Palma had gekocht. Policarpus Overlijn verkocht aan schipper Dirk van der Meer de plantage *Boca Chica* of *Eendracht*, inclusief twee slaven, drie rijpaarden, twee ezels, 150 makotten maïs, 200 duiven en 100 hoenders. Bonaventura Pietersz verkocht in 1745 een kanoek in het Jodenkwartier, gelegen tussen de plantages van De Quirigazoe en de vrije zwarte vrouw Martha. Manuel Marchena verkocht in 1747 zijn naast de plantage van De Quirigazoe in het Jodenkwartier gelegen stuk grond voor 1.400 peso. Hierbij waren inbegrepen twee slaven, twee rijpaarden, een ezel, 60 hoenders en divers meubilair en gereedschappen. De Quirigazoe kocht voor 1.000 peso van zijn moeder Juana Maria Bautista de plantage *Rosendal* in 1747 en voor 3.650 peso de plantage *Santa Maria Magdalena* van Juan de Palma. Andries Christiaansz bezat plantage *Savaan* in het Benedenkwartier die hij in 1748 verkocht voor 5.000 peso, inclusief zes slaven, (pluim)vee, een voorraad maïs, divers meubilair en gereedschappen.²⁰ Maar daarmee zijn vrijwel alle niet-blanke plantagehouders uit de eerste helft van de achttiende eeuw wel vermeld.

De meeste stukjes grond hadden een waarde van hooguit een paar honderd peso, soms maar enkele tientallen peso. Veel van deze grondjes zullen voornamelijk voor eigen levensonderhoud zijn geweest met misschien de mogelijkheid om een klein surplus op de lokale markt te verkopen. De vrije zwarte Pedro Andries kocht in 1742 van de vrije zwarte Juan Salvador een omheind stukje land met een huisje voor 150 peso. Een jaar later verkocht de vrije mulat Jan Thomasz de helft van zijn kanoek gelegen bij de WIC-plantage Piscaderis voor 100 peso. De vrije mulat Louis betaalde voor een tuin in het Jodenkwartier genaamd *Savaan* 150 peso. De vrije negerin Catho betaalde aan Jan Ellis 50 peso voor een kanoek gelegen op diens plantage *Sorgvlied*. Soms was de aankoop, en waarschijnlijk ook het bedrijf, een gezamenlijke onderneming. Zo kocht de vrije zwarte Juantje Wawoe samen met zijn vader Juan Domingo voor 1.100 peso een stuk grond gelegen bij de ‘rangie van de indianen’ en plantage *Noortkant*. De verkopende partij was de vrije zwarte Anthonij Abrahamsz. De vrije zwarte Juan Domingo Hedrikens en de vrije zwarte vrouw Maria Magdalena kochten gezamenlijk, ieder voor de helft, een kanoek gelegen aan de weg naar plantage *Piscaderis* voor 800 peso.²¹

20. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 811 (fiche 1), nr. 257, 2 transportakten 18 juli 1741, 10r-17v; (fiche 5), nrs. 326 en 327, twee transportakten van 1 oktober 1741, 165r-166v; inv. nr. 814 (fiche 16), nrs. 183 en 186, twee transportakten 15 juli 1743, 495r-496r, 500r-501r; (fiche 25), nr. 298, transportakte 12 november 1743, 768r-v; inv.nr. 815 (fiche 11), ongenummerd, transportakte 17 september 1744, 353r-v; inv.nr. 816 (fiche 12), nrs. 159 en 164, transportakten 1 en 4 oktober 1745, inventaris en verklaring van de cornet 21 september 1745, 384r-385r, 388r-390r; inv.nr. 818 (fiche 12), nrs. 131 en 132, twee transportakten van 8 juni 1747 en twee verklaringen van de cornet van 29 april 1747, 411r-419r; inv.nr. 819 (fiche 11), nr. 110, transportakte 18 juni 1748, ongedateerde inventaris en verklaring cornet 19 januari 1748; (fiche 16), nr. 179, transportakte 31 augustus 1748 en verklaring cornet 27 augustus 1748, 574r-576r; (fiche 18), nr. 193, transportakte 24 september 1748, verklaring cornet 19 september 1748, 619r-620r.

21. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 813 (fiche 12), nr. 360, transportakte 6 december 1742, 376r-v; inv.nr. 814 (fiche 6), nr. 71, transportakte 4 maart 1743, 183r-v; inv.nr. 819 (fiche 7), nr. 73, transportakte 27 mei 1748 en verklaring cornet 22 januari 1748, 230r-231r; (fiche 14), nr. 155, transportakte 30 juli 1748, verklaring cornet

Voor het laatste decennium van de achttiende eeuw is het beeld weinig anders. Er is een enkele grote plantagehouder zoals de vrije zwarte vrouw Dominga Gracia, die in 1798 de plantages St. Jacob en Muijsenberg in het Benedenkwartier aankocht voor 5.000 peso. Mogelijk dat zij daarbij werd ondersteund, want de verkopende partij Charles August de Larrey had de twee bedrijven eerder dezelfde dag gekocht uit de boedel van wijlen Jan Hendrik de Lannoij en voor hetzelfde bedrag aan Dominga Gracia doorverkocht. De vrije mestiezin Anna Christina Mamburg betaalde voor de tuin *Hof en Berg* in het Bovenkwartier 2.500 peso. Jan Nicolaas Lingstuijl en zijn echtgenote Anna Geertruida Hamerberg hadden een plantage nabij *Brievengat* en *Vredenberg*, die na het overlijden van Lingstuijl voor 8.000 peso werd verkocht.²² Het merendeel van de stukjes grond hadden een waarde van hooguit een paar honderd peso.

Het aandeel van de vrije niet-blanke bevolking in de agrarische sector was beperkt. Er was een klein aantal grote plantagehouders maar die hadden, evenals veel blanke eigenaren van plantages en tuinen, hun economische basis vooral in handel en scheepvaart; zij waren niet of nauwelijks van het agrarisch bedrijf afhankelijk voor hun levensonderhoud. Voor dat deel van de vrije zwarte bevolking op het platteland, dat wel voor hun bestaan afhankelijk was van het houden van vee en het telen van voedselgewassen zal waarschijnlijk maar een klein deel ook daadwerkelijk een kanoek of tuin in eigendom hebben gehad. Er woonden in 1789 een kleine 1.100 vrije zwarten en gekleurden op het platteland, maar het aantal personen dat tussen 1789 en 1800 in verband met de vervreemding van onroerend goed in notariële en secretariële akten wordt vermeld bedraagt slechts ruim 40 (zie tabellen 1.6 en 3.1). Het merendeel van de vrijgelatenen en vrijgeborenen zal waarschijnlijk op de plantage van de voormalige meester zijn blijven wonen of mogelijk een stukje land van hem in gebruik hebben gekregen in ruil voor periodieke arbeid of misschien voor een klein bedrag van hem hebben gepacht. De armoede onder hen zal waarschijnlijk groot zijn geweest en de weinige kleine grondbezitters onder hen zullen mogelijk niet veel beter af zijn geweest dan de slaven.

Scheepvaart en handel

Het grootste deel van de vrije bevolking zal voornamelijk op een of andere manier een bestaan hebben gehad in de zeevaart. Volgens Heering werd de smokkelhandel op de vaste kust voornamelijk uitgevoerd met kleine vaartuigen, zogenaamde goulets, die door vrije negers werden gezeild.²³ De meesten vrijen voeren waarschijnlijk als gewoon matroos of jongen aan boord van kleine Curaçaose schepen in de regionale vaart. Maar er waren ook vrije gekleurde en zwarte schippers en andere scheepsofficieren. Antonio Beltran, kapitein van het korps van

---

9 juli 1748, 495r-496r; (fiche 20), nr. 232, verklaring Juantje Wawoe 16 december 1748, 718r-v; inv.nr. 822 (fiche 3), nr 32, transportakte 14 februari 1749 en verklaring cornet 23 januari 1749, 88r-89r; (fiche 7), nr 91, transportakte 2 mei 1749, 247r-v.

22. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 1100 (fiche 9), nrs. 113, transportakte, 8 juni 1798, 252r-253r; nr .114, verklaring rooimeester, 21 mei 1798, 255r-v; nr. 115, transportakte, 8 juni 1798, 256r-v; verklaring rooimeester, 25 mei 1798, 259r; inv.nr. 1098 (fiche 8), nrs.143-145, transportakte, verklaring en inventaris 29 juni 1796, 289r-290r, 293r, 294r; inv.nr. 1100, nrs 52-53, transportakte, 30 maart 1798, 125r-126r; verklaring rooimeester en inventaris, 17 maart 1798, respectievelijk 128r, 129r.

23. Heering, *Beschrijving van het eiland*, 59.

de vrije negers, was schipper en supercarga.²⁴ Ook slaven konden overigens als scheepsofficier dienst doen; de slaaf Bastiaan voer als luitenant op het schip van zijn meester Claas Visser.²⁵

Er zijn vrijwel geen monsterrollen overgeleverd. Deze zaten in het archief van de fiscaal, die tevens waterschout was, waarvan vrijwel niets is overgeleverd. Wat er nog aan monsterrollen bewaard is, is min of meer toevallig. In de meeste gevallen omdat er een kwestie of proces was, waar een monsterrol een van de (bewijs)stukken uitmaakte, bijvoorbeeld met betrekking tot de uitbetaling achterstallige gages van de bemanning. Er zijn ook monsterrollen bewaard gebleven in het archief van Coro. Deze bevonden zich aan boord van door de Spanjaarden genomen schepen. Uit de weinige overgeleverde exemplaren kan een indruk worden verkregen van de omvang en samenstelling van de bemanningen.

De in 1744 uitgerede bark *Juffrouw Elizabeth* voer uit met 33 man aan boord: een schipper, een koopman, een bootsman, een constapel, die zorg droeg voor het geschut en de munitie aan boord, een schrijver en 25 volwassen matrozen en jongens. Van drie matrozen is expliciet vermeld dat zij vrijen waren. Van de bemanningsleden die slaaf waren is ook de naam van de eigenaar vermeld; bijvoorbeeld Tico Francisco van D. Senior. Het betrof tenminste acht man. Daarnaast zijn er nog enkele matrozen waarbij niet is vermeld of zij vrij waren, maar bij wier naam evenmin een eigenaar is vermeld. Op grond van de naam kan worden aangenomen dat zij waarschijnlijk geen blanken waren: Francisco Touro en Juanico Sambo. Dit zouden slaven van de reder zelf kunnen zijn geweest. Er zijn geen verschillen in gages: jongens verdienden 5 tot 8 peso per maand en matrozen 10 tot 12 peso; de onderofficieren zoals de bootsman, de constapel en de schrijver verdienden 14 tot 16 peso; de schipper 20 peso en de koopman 25.²⁶

Een monsterrol uit 1746 van de bark *Elisabeth Maria* vermeldt behalve de schipper, koopman, schrijver, boekhouder, bootsman, ‘meester’ (chirurgijn) en constapel, 39 matrozen en jongens. Hiervan werden 17 als vrijen genoemd. Van zeven matrozen wordt een eigenaar genoemd, onder wie ook de vrije gekleurde Gaspaar Anthonij de Quirigazoe. Uit een gedrukte tekst op de achterzijde blijkt dat voor iedere blanke matroos bij het uitbetalen 6 stuivers moest worden gekort die werden afgedragen aan de gereformeerde armenkassa, ‘Streckende ‘t selve Gelt, tot de omkosten der Begravinge van de Arme Zeevarende Luyden’.²⁷

In 1748 voer de bark *Jonge Abraham* van reder Aron Henriquez Moron uit met bestemming Cartagena om een obligatie ter waarde van 46.945 peso in goederen en contanten te innen. De schipper en koopman kregen een schriftelijke instructie waarin hen op het hart werd gedrukt op hun hoede te zijn voor kapers. De monsterrol vermeldt naast de schipper een bootsman, een constapel en een chirurgijn en verder totaal 50 namen van matrozen en jongens, waarvan 21 vrijen.²⁸

De in 1750 uitgerede bark *Anna Cornelia* had 17 man aan boord. Behalve de schipper

24. NL-HaNA, 1.05.01.02, NWIC inv.nr. 597, Beltran aan kamer Amsterdam, 17 augustus 1750, 1116-1117.

25. NL-HaNA, 1.05.01.02, NWIC inv.nr. 601, vonnis tegen de slaaf Bastiaan, 17 november 1756, 280-282.

26. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 12 (fiche 5), monsterrol 29 augustus 1744, nr. 2946, 202r. De reder was Nicolaas Dubois.

27. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 1527 (fiche 2), monsterrol 17 maart 1746, nr. 3530, 42r. De reder was Jacob Stoel.

28. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 11 (fiche 20), monsterrol 19 november 1748, 768r-769r; instructie 18 november 1748, folionummers onleesbaar.

Willem Jansz en een koopman, bestond de bemanning uit een bootsman, een constapel en 13 matrozen, waarvan er drie expliciet als vrije zwarten of kleurlingen werden vermeld.²⁹ De bark *Anna Cornelia*, uitgereed in hetzelfde jaar, had een aanzienlijk grotere bemanning. Behalve een schipper, koopman, bootsman en constapel, was er ook een chirurgijn aan boord en een schrijver. Daarnaast zijn er 35 matrozen en jongens vermeld, waarvan 15 vrijen. De overigen moeten blanken of slaven zijn geweest.³⁰

Het bestaan als zeeman bood kansen en mogelijkheden, bijvoorbeeld het hebben van een eigen handeltje, maar was ook niet van gevaar ontbloot. Curaçaose schepen werden met een grote regelmaat genomen door Spaanse *guarda costas* en door Engelse, Franse en Spaanse kapers, of bemanningsleden werden bij het bedrijven van illegale handel aan land gevangen genomen. De vrije zwarte matrozen Juan Pedro en Juan Manuel, bijvoorbeeld, waren door hun schipper aan de wal gezonden op de vaste kust om een seroen cacao op te halen. Zij werden echter door een Spaanse wachtpost ontdekt en overmeesterd. De kano waarmee ze aan land waren gegaan werd in brand gestoken.³¹

De niet-blanke matrozen, zowel de vrije als de niet-vrije, liepen dan een reëel gevaar om als buit te worden beschouwd en na tot goede prijs verklaard te zijn met schip en lading te worden verkocht. In 1742 werd de hulp van het gouvernement ingeroepen voor de vrije negers Thomas Sico Kriool en Claas Pietersz. Zij waren in het bezit van hun officiële vrijbrieven, maar waren in handen van een Engelse kaper gevallen nadat hun schip in de omgeving van Bonaire was genomen.³² In 1747 verklaarde Ribca d'Ovale, weduwe van Isaacq Henriquez Coutino, dat zij in 1740 de negerjongen Juan Domingo zoon van de negerin Louisa had gemanumitteerd. Dit omdat Juan Domingo in 1746 met de bark de *Kleine Sebulon*, gevoerd door de vrije gekleurde schipper Policarpus Overlijn, was uitgevaren als matroos. Het schip was door een Franse kaper genomen en te Saint Domingue opgebracht. De jongen had geen bewijs dat hij vrij was en kon daarom niet uit gevangenschap worden ontslagen. De bark was verkocht.³³ In 1748 verzocht Isaac Faesch om de vrijlating van de vrijgeboren gekleurde jongen Pierre Olivier Bon Magre die door een Engelse kaper in Antigua was opgebracht. Hij diende voorzien van een behoorlijk paspoort in de gelegenheid te worden gesteld om naar Curaçao te reizen. Op verzoek van de moeder van de ongeveer dertienjarige jongen verklaarden twee getuigen, Jean Pietersz en Jacob Laquin, dat Pierre Olivier geen slaaf

---

29. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 13 (fiche 14), monsterrol 27 oktober 1750, 490r. De reder was Izaak Jesserun. De maandgages varieerden van 25 en 20 peso voor respectievelijk de schipper en de koopman tot 10 peso voor een volwassen matroos en 8 voor een jongen. Onderofficieren zoals de constapel en de bootsman verdienden respectievelijk 14 en 16 peso.

30. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 14 (fiche 14), monsterrol 3 februari 1750, 496r. Als reder is Moseh Penso vermeld en als schipper Johannes Willem Jansz. De maandgages varieerden van 25 en 20 peso voor respectievelijk de schipper en de koopman tot 10 peso voor een volwassen matroos en 8 voor een jongen. Onderofficieren zoals de constapel en de bootsman verdienden respectievelijk 14 en 16 peso.

31. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 816 (fiche 10) nr. 133, verklaring van Pieter Graval, 27 augustus 1745, 324r-v. Het voorval had zich al enkele jaren daarvoor afgespeeld. Graval kon niet lezen of schrijven en tekende met een kruisje.

32. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 848 (fiche 12), nr. 165, rekest, datum onbekend, 407r-408r; 'Appoinctement' 7 juni 1742. Ribca d'Ovale machtigde eerst de gekleurde schipper Policarpus Overlijn om naar Frans Santo Domingo te gaan en om daar met de originele vrijbrief van de jongen zijn vrijlating te bewerkstelligen, maar zijn naam is doorgehaald en er is geen andere naam ingevuld.

33. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 862 (fiche 9), nr. 134, verklaring en procuratie, 10 februari 1747, 294r-295r.

was. De moeder, een mulattin genaamd Anna Bon Mari had 20 jaar op Curaçao gewoond, maar woonde inmiddels kennelijk elders. De beide getuigen verklaarden ieder respectievelijk 18 en 11 jaar op Curaçao te hebben gewoond.³⁴

De vrijgeboren zwarte Bentura Ambrosio was uitgevaren met de bark van schipper Thomas Nevil en bij Puerto Rico gestrand. Volgens ingekomen berichten zou hij daar als slaaf zijn beschouwd. Zijn grootmoeder, Dorothea Francisca, verzocht per rekest om een certificaat waaruit zou blijken dat haar ‘grootkind’ Bentura vrij geboren was. De fiscaal droeg hier inderdaad zorg voor.³⁵ Het zelfde werd gedaan voor de vrijgeboren zwarte jongen Koffij, zoon van de vrije zwarte vrouw Isabel. De jongen was uitgevaren met de bark *Eendragt*, gevoerd door de mulat Nicolaas Dirksz.³⁶ In 1747 was de vrije zwarte Anthonij Crusouw met andere zeelieden ergens op de Spaanse kust aan de wal gezet, nadat het schip waarop zij voeren door een Britse commissievaarder was genomen. Zijn voormalige meesteres, Anna Olij maakte zich zorgen dat hij als slaaf zou worden beschouwd en verzocht daarom de secretaris om ‘acte in communi forma omme deselve neger Anthonij Crusouw te strecken tot volkomen bewijs van sijne vrijheijt daar & soo des behoort’.³⁷

Ook wanneer een vrije matroos na de neming van zijn schip niet als slaaf werd verkocht, volgde vaak een langdurige gevangenschap. De Curaçaose bark *Triton* was in 1741 in de omgeving van Bonaire door een Engelse kaper genomen en ten onrechte tot goede prijs verklaard. De zich aan boord bevindende slaven waren inmiddels al verkocht; de vrije zwarte en gekleurde matrozen echter niet.³⁸ In een enkel geval wisten gevangen genomen zeelieden te ontsnappen. Vier vrije zwarte Curaçaose matrozen, genaamd Pasquael, Claes, Juantje en Juan Domingo, vielen in handen van een zeerover genaamd Thomas Hensises, toen hun schip *Jonge Daniel* door hem was genomen. Na het te hebben geplunderd liet Hensises het schip gaan met het grootste deel van de bemanning. Enkele matrozen, waaronder de vier vrije zwarten, liet hij echter niet gaan. Zij wisten uiteindelijk met enkele anderen de piraten te overweldigen en Hensises en zijn officieren te doden. Daarna zeilden zij terug naar Curaçao. Na aankomst toonden zij het afgehakte hoofd van Hensises als bewijs.³⁹

De ongelijke behandeling van gekleurde matrozen ten opzichte van de blanke zeelieden in dergelijke gevallen, blijkt uit een contract tussen een reder en een schipper:

---

34. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 868 (fiche 11), nr. 168, beëdigde verklaring 10 september 1748, 385r-386r; nr. 169, Faesch aan William Mathieu Esq. te Antigua, ‘generaal’ over de Engelse Leeward Islands, 11 september 1748, 389r-390r.

35. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 860 (fiche 8), nr. 99, certificaat afgegeven door de fiscaal 15 augustus 1746, 240r; rekest van Dorothea Francisca, 15 augustus 1746, 241r; ongedateerd bericht in het Spaans - naam opsteller niet goed leesbaar - inzake het oppakken van Bentura Ambrosio, 242r; nr. 100, verklaring van [onleesbare handtekening] en Js. Juliao dat Bentura vrijgeboren is, 244r.

36. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 861 (fiche 10), nr. 140, certificaat 1 december 1746, 320r-321v; Dat Nicolaas Dirksz een mulat was blijkt uit een transportakte van 23 november 1746. Zie in hetzelfde inventarisnr. (fiche 8), nr. 118, 260r-v.

37. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 818 (fiche 16), nr. 174, verklaring 8 augustus 1747, 551r-v. Anna Olij meldde in haar verzoek ook dat Anthonij Crusouw de zoon was van haar slavin Lucrees en dat ‘gemelde Neger Anthonij Crusouw om deselve sijne moeder, met het gunt hij ter zee quam te winnen, naar behooren soude assisteeren, [...] sij Comparante de voorsz neeger Anthonij Crusouw onder haar opsigt en directie gehouden [had]’.

38. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 9 (fiche 2), gouverneur en raden aan gouverneur van Rhode Island, 14 december 1741, met bijlagen.

39. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 1545 (fiche 6), nr. 88, verklaring, 15 april 1723; zie ook fiches 7 en 8, nrs. 108 t/m 114.

mocht het schip genomen worden, dan zouden de maandgelden van de blanke bemanning een jaar en 6 weken belopen en die voor de zwarte bemanningsleden een half jaar en 3 weken. Mochten de bemanningsleden verminkingen oplopen dan werden zij daarvoor gecompenseerd volgens 'de wetten deezer Lande'.⁴⁰ Dit was een regeling die in de Republiek was uitgevaardigd en die geen onderscheid maakte naar huidskleur.⁴¹

Er wordt veelvuldig melding gemaakt van incidenten waarbij doden en gewonden vielen onder de scheepsbemanningen, waarbij natuurlijk niet altijd alleen niet-blanken werden getroffen. Het drijven van handel op de Spaanse koloniën kon levensbedreigende situaties met zich brengen. In 1721 lag de bark *Fortuijn* geankerd in de haven van Coro. Drie met messen en ponjaards gewapende Spanjaarden kwamen aan boord en vielen de schipper, Willem Cranevelt, en de koopman Jacob Senior aan. Een van de matrozen, Anthonij genaamd, probeerde Senior met een bijl te verdedigen maar werd daarbij gedood. De overige bemanningsleden sprongen in paniek over boord en vier, twee blanken en twee zwarten, namen vervolgens aan land de benen.⁴² De bark *Jonge Benjamin* werd in 1745 nabij Puerto Rico door een Spaans schip genomen, waarbij twee Curaçaose bemanningsleden werden vermoord.⁴³ Een ander voorbeeld betreft de bark *Victoria*. Deze lag voor anker bij Rio de la Hacha. Er was contact gelegd met enkele Spaanse kooplieden en daarbij was afgesproken dat wanneer er op de wal een vuur werd aangestoken, er een kano moest worden uitgezet om de handelspartners op te halen. Dit gebeurde, maar eenmaal aan boord van de *Victoria* vielen de Spanjaarden de bemanning aan en dwongen deze met geweld om over boord te springen, waarbij verschillende gewonden vielen. Een zwarte genaamd Bastiaan bezweek uiteindelijk op de wal aan zijn verwondingen. De Spanjaarden gingen er met het schip vandoor.⁴⁴

In het secretariael archief zijn verschillende stukken aangetroffen die betrekking hebben op als gevolg van opgelopen verwondingen tijdens zeereizen ontstane invaliditeit. In dergelijke gevallen kon het slachtoffer, conform de genoemde wetgeving uit de Republiek, een claim indienen waarna door een chirurgijn, meestal samen met de fiscaal, een vergoeding werd vastgesteld. De vrije neger François, die als matroos gevaren had in dienst van de reder Francisco Lopez Henriquez & Co, was op de vaste kust door zijn schipper met een kano naar de wal gestuurd en vervolgens door een Spaanse wachtpost beschoten en in het gezicht

---

40. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 821 (fiche 8), nr. 466, contract tussen de reder van de bark De Defensie, Innijs Bowen, en de schipper Thimotheus Besch, 21 augustus 1749.

41. In plaatselijk uitgevaardigde wetgeving wordt simpelweg verwezen naar 'den articulbrief', de regeling in geval van verminking 'bij den lande en de edele achtbare compagnie vastgesteld', of meer specifiek naar 'de articulbrieff van Hun Hoogmoogende en de Heeren Bewinthebberen van de West Indische Compagnie' (Groot Placaetboek III, 1346) en 'verset van armen en beenen volgens costume deeser landen'. Zie respectievelijk: *WIPC* 1, 15, nr. 5, resolutie 10/12 maart 1643, art. 14; 115, nr. 75, werving van 200 manschappen, 11 januari 1713; 119, nr. 81, Premie voor het verdrijven van de vijand, 9 februari 1713; 376, nr. 310, Instructie voor kapitein Nicolaas Gomes, art. 9.

42. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 796 (796 II, fiche 6), attestatie van Willem Cranevelt, Hendrik Boode, Jacob Senior en Daniel Baruch Louzado, respectievelijk schipper, bootsman, koopman en bemanningslid van de bark *Fortuijn*, 16 september 1721, 508r-511r.

43. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 854 (fiche 9), nr. 152, beëdigde verklaring van koopman Benjamin Vaz Faro en matroos Cornelis Andriesz, 23 februari 1745, 333r-334r. De *Jonge Benjamin* werd gevoerd door schipper Juan Pedro Pietersz. Tijdens de actie van de Spanjaard verscheen er een Engelse kaper, waarna zowel de Spanjaarden als de Curaçaose bemanning naar land vluchtten. De Engelsen namen het schip en brachten het op in Tortola.

44. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 813 (fiche 1), nr. 248, beëdigde attestatie, 5 september 1742, 11r-14r.

getroffen. Hij vroeg om een vergoeding voor zijn verwonding, die werd vastgesteld op 100 peso.⁴⁵ Een andere matroos was in Rio de la Hacha met een kano aan wal gezonden, maar door een wachtpost ontdekt. Hij had een slag met een houwer in zijn linkerelleboog gekregen, als gevolg waarvan hij het gebruik van zijn linkerhand en arm vrijwel verloren had. De schade werd getaxeerd op 25 pesos.⁴⁶ De vrije zwarte matroos Domingo Manuel was in de buurt van Puerto Rico bij een gevecht met een Spaanse kaper in zijn linkerarm getroffen door een musketkogel. De wond was genezen, maar de arm was verminkt gebleven. Hij claimde een vergoeding conform de wetten van het land. Chirurgijn Carel Doerffel en fiscaal Jan van Schagen stelden vast dat Domingo Manuel waarschijnlijk nooit het volledige gebruik van zijn arm zou terugkrijgen, maar dat er geen sprake was van verminking. De kogel zat nog in het vlees en kon niet worden verwijderd. Hij had geen recht op een vergoeding voor verminking maar wel op een beloning vanwege geleden pijn.⁴⁷

Ook ongelukken aan boord eisten hun tol. Juan de Dias Casa Novo, constapel aan boord van de bark *Aurora*, had opdracht gekregen om de wapens aan boord schoon te maken. Daarbij explodeerde een donderbus, een vuurwapen, waardoor hij drie vingers van zijn linkerhand verloor. Hij ontving hiervoor een vergoeding van 200 peso.⁴⁸ De matroos Nicolaas Carpentier had in 1742 bij het schoonmaken van wapens zijn linkerhand en een deel van zijn arm verloren toen een geweer explodeerde. Hij kreeg hiervoor een vergoeding van 450 peso.⁴⁹ De matroos Johannes Rijkaart kreeg een vergoeding van 600 peso omdat hem de rechterhand was afgeschoten toen zijn schip de *Curaçaoese Geregtigheid* in gevecht was geraakt met een Engelse kaper.⁵⁰

Gevaar en slechte leiding konden leiden tot opstandigheid. In 1743 werd een plakkaat uitgevaardigd tegen wangedrag door bemanningen van koopvaardijochepen. Aanleiding hiervoor waren klachten van kooplieden en bankiers ‘over de oproerigheid ongehoorsamheijt en brutalitijten der Matroosen ende vaarents gesellen van hier op barcquen te coopvaardij navigeerende door welke onbehoorlijken ende quaaden handel de Zeevaart deeses Eijlands hoe langer hoe meerder werd geruineert ende met de finaalen onderganh deselfs werd gedrijgt. . . .’ Wangedrag werd gestraft met verbeurdverklaring van de maandgages van de bemanning. Van deze verordening zou voortaan ook melding worden gemaakt op de monsterrol, zodat de zeelieden geen onwetendheid konden veinzen.⁵¹ Niet lang daarna werd het plakkaat van toepassing verklaard op de matrozen van de bark *Geregtigheijt* die echter direct een rechtszaak aanspanden tegen de reder omdat zij zich onterecht behandeld voelden.⁵²

---

45. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 850 (fiche 5), nr. 73, rekest van de vrije neger François en de daarop genomen beschikking, 13 maart 1743, 166r-v.

46. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 852 (fiche 2), nr. 25, rekest en taxatie, 6 februari 1744, 53r-v.

47. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 820 (fiche 8), nr. 93; rekest 17 februari 1749; verklaring 19 februari 1749.

48. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 820 (fiche 9), nr. 112, rekest 5 maart 1749; verklaring 6 maart 1749.

49. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 849 (fiche 12), nr. 202, rekest van Nicolaas Carpentier en taxatie van het opgelopen letsel met de hiervoor vastgestelde vergoeding, 28 november 1742, 438r-v.

50. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 852 (fiche 2), nr. 30, rekest van Johannes Rijkaart en taxatie van het opgelopen letsel en vermelding van de daarbij behorende vergoeding, 22 januari 1744, 66r-v.

51. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 1528 (fiche 32), plakkaat 27 juni 1743, 1002r-1003r; Zie ook *WIPC* 1, nr. 174, 27 jni/1 augustus 1743, maatregelen tegen de bemanning van koopvaardijochepen bij wangedrag, 232-233.

52. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 1528 (fiche 34), Reauditie van de zaak bij de raad, ongedateerd,

Er konden ook ernstige conflicten uitbreken tussen schipper en bemanning. De bark de *Jonge Salomon* was uitgevaren naar Saint-Domingue en Puerto Rico en in volle zee aangevallen door een Spaanse kaper. Daarna had de gekleurde schipper Hendrik Bulté de bark naar de kust van Caracas gezeild. Volgens zijn bemanning had de schipper tijdens het gevecht met de Spanjaard niet goed leiding gegeven maar was weggekropen en door naar de kust van Caracas te zeilen had hij ook een risico genomen en zijn bemanning in gevaar gebracht. De bemanning maakt dit kenbaar aan de Raad en eiste achterstallige gage op. Tenminste twee van de ondertekenaars van het rekest, Guaan Domingo en Jan Lourens waren waarschijnlijk gekleurde matrozen. Hun namen staan wel onder het aan de raad gerichte rekest maar niet onder de bijgevoegde beëdigde verklaring, waarin verdere voorbeelden van onverantwoordelijk gedrag van de schipper waren vermeld. Bulté verdedigde zich door op zijn beurt de bemanningsleden ervan te beschuldigen dat zij orders hadden geweigerd.⁵³

Er deden zich vele van dergelijke incidenten voor en steeds moesten hierover na terugkeer op Curaçao verklaringen worden afgelegd. Aangezien een groot deel van de zeevarende bevolking tot de groep van de vrijen behoorde, zal het vrijwel onhoudbaar zijn geweest om steeds niet-blanken uit te sluiten van het afleggen van beëdigde verklaringen. Aan het eind van de achttiende eeuw lijkt deze uitsluiting ook niet meer zo strikt te zijn toegepast. Dit zou kunnen worden opgemaakt uit een incident dat dateert uit de periode van de Haïtiaanse Revolutie.

Het onder Hollandse vlag met Hollandse papieren varende schip *Sea Flour* was op de zuidkust van Saint-Domingue op de rede van 'Hakeijn' (Aquin) overvallen waarbij de schipper en de hele bemanning die aan boord was, totaal negen personen, waren vermoord. De schipper was een vrije zwarte genaamd Juan Francisco Louis alias Frans de Meij. Er waren tegenstrijdige berichten over de achtergronden van de moordpartij. Er was een gerucht dat het schip illegaal onder Franse vlag had gevaren in opdracht van de reder, Jacob Mendes Henriques, en dat de bemanning na beschuldigingen van zeeroverij zou zijn geëxecuteerd. Een aantal Curaçaose vrouwen had de zaak aanhangig gemaakt en de reder verantwoordelijk gesteld. De vrije gekleurde vrouw Anna Maria Namgurb had haar man Dionisio Namgurb, die als constapel aan boord was geweest, verloren en ook een slaaf die als matroos voer. De naam 'Namgurb' is afgeleid van de naam 'Brugman'. Een dergelijke verhaspeling van een blanke familienaam duidt erop, zoals in de inleiding al aangegeven, dat de drager een vrije gekleurde was. Twee andere, eveneens vrije gekleurde vrouwen, Johanna Ignesia Namgurb, echtgenote van Jan Bizento Lacroes, en Marcera Six, hadden ieder een slaaf verloren. Zij beklagden zich dat de reder weigerde om de gages van deze overleden bemanningsleden te betalen. Daarnaast meldden zich twee vrije personen als getuigen, waarvan er een tot de bemanning had behoord, maar tijdens het incident toevallig aan de wal was geweest en zo de dans was ontsprongen. Er bleek later ook nog een slaaf, die als matroos aan boord was geweest, te zijn ontkomen. Beiden legden voor de reder belastende verklaringen af. De reder zou vervolgens een van

---

1049r-1050r. De matrozen werden vertegenwoordigd door Olphert Daal, de gedaagde reder was Isaac Daal. 53. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 9 (fiche 16), Mugge contra Bulté en de matrozen Philip Dirksz, Pieter Mulder, Nicolaas Mulder, Jan Thielen, Jeuriaan Mulder, Guaan Domingo en Jan Lourens contra Bulté, ongedateerd; (fiche 17) kopie van een beëdigde verklaring door Philip Dirks, Pieter Mulder, Nicolaas Mulder, Jeuriaan Mulder en Jan Thielen, 18 mei 1744.

de matrozen, de vrije neger Johannes de Silva, geld geboden wanneer deze zijn beëdigde verklaring zou intrekken. De andere verklaring, van de matroos Urbino die een slaaf was, was onbeëdigd.⁵⁴ Hieruit kan worden afgeleid dat een beëdigde verklaring van de vrije zwarte in deze periode wel degelijk rechtskracht had.

Al omstreeks 1740 hadden de vrije niet-blanken zich een dusdanige positie in de regionale scheepvaart weten te verwerven dat zij als concurrenten werden gezien door blanke schippers. In een rekest ondertekend door tientallen blanke Curaçaose zeelieden wordt geklaagd dat ‘Neegers en Mulatten door reedenen hun ten deelen onbewust zig hebben weeten in te dringen op verscheijde Vaerten en zig te doen Erkennen zoo voor koopluij als officieren, waardoor veel Blanke opgeseetenen zijn hun waght waarneemende ende Ed: Comp: gerechtigheids ijder naar hun vermoogens betaelen, het broodt uijt de mondt werd genoomen en hun daer door tot d’uijterste noodruft gebraght zien’. Zij vroegen de raad om een verbod voor zwarten en gekleurden om in bovengenoemde kwaliteiten te werken. Volgens de beschikking committeerde de raad vervolgens Jan Gerard Pax en Johannes Stuijling om hierover enige van de voornaamste kooplieden van het eiland te raadplegen.⁵⁵ Daarna wordt er niets meer over deze kwestie vermeld. Waarschijnlijk is het gevraagde verbod er nooit gekomen, want er zijn geen plakaten met een dergelijke strekking aangetroffen. En zo bleven de gehele achttiende eeuw door vrije zwarten en gekleurden als schippers en als kooplieden actief.

Tegen het midden van de achttiende eeuw was er een groep vrije zwarte en gekleurde schippers, kooplieden en reders ontstaan die binnen de eigen groep een elite moet hebben gevormd. De hiervoor al genoemde Gaspaar Anthonij de Quirigazoe, zoon van de vrije gekleurde vrouw Juana Maria Bautista, was schipper evenals zijn halfbroer van Bonaventura Pietersz. Een van hun halfzusters, Angelina Janse, was getrouwd met de gekleurde schipper Juan de Palma. Haar zuster Elizabeth Maria Janse, was getrouwd met ene Jacob Vallée. Juana Maria Baptista was gescheiden van een zekere Maturin Amiot, met wie zij twee dochters had.⁵⁶ Amiot was mogelijk een vrije gekleurde afkomstig uit een van de Franse koloniën. Volgens John Garrigus bestonden er nauwe betrekkingen tussen vrije gekleurde families in

---

54. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv. nr. 233 (fiche 2), nr 15, Van Teijlingen aan de raad, 28 februari 1792. Zie ook OAC inv. nr. 233 (fiche 2), nrs.16 en 18, stukken van respectievelijk 15 en 20 maart 1792. De fiscaal liet de reder Jacob Mendes Henriques arresteren omdat hij hem verantwoordelijk hield voor het incident en de dood van de bemanningsleden. Maar de raad dacht hier anders over en ontsloeg de reder uit diens arrest. Daarop wilde de fiscaal de zaak ter revisie voorleggen aan de Staten-Generaal, maar werd ook daarin tegenwerkt.

55. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 5 (fiche 3), rekest 1 augustus 1740 en beschikking 15 augustus 1740, 93r-94r. Het rekest is ondertekend door J. van Th. ...[onleesbaar] Juriaen Post, [naam onleesbaar], Luis Warton, [naam onleesbaar], Samuel Daal, Jacob Barentsz, Anthonio Jacobsz, Pieter Hans Hoppe, Gerard Wijmers, Hendrick Kroes, Mathias Schotborgh, Jan Mooijman, Chistiaan Wever, Pieter Schreuder, Willem Bell, Claas Visser, Willem van Gorcum, Johannes Houtvat, Jan van der Geest, Jan Willem Thiesingh, [voornaam onleesbaar] Druschke, Christiaan Boom, Jan van Houten, [onleesbaar], Lodewijk Weijnberg, Hendrik van Oije, Pieter Oosdorp, Simon van der Dijs, Jurriaen Exteen, Frans de Jonge, Gerard Huijblingh, Jan [achternaam onleesbaar], Willem Volkers, Cornelis Adriaansz, Frederick Sagt, Pieter Verwitt, Valentijn Munnikhoven, Andries Roeloffsen, Jan Pieters Turp, Hans J. Smant, Jacobus de Vijlder, Isaak van der Woestijne, Jan Craneveldt, Warnar Donkers, Valentijn Pronk, Weijt Weijtsz, Jacobus Mathijs Arentsz, Jacob [achternaam onleesbaar], Bartholomeus Holtman, [naam onleesbaar], Jan Jacobs, Pieter Quant, Abraham Huijbregtsz, Christian Peiper, Claas Kraningh, Jan Lindbergh, Hendrik Niemans, Juryaen Hanse Heijn, Willem Craambos, Gijsbert Somer en Jacob Reijgers.

56. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 867 (fiche 16), nr. 203, testament van Juana Maria Bautista, 15 juni 1748, 522r-523v; inv.nr. 864 (fiche 12), nr. 192, beëdigde verklaring, 7 september 1747, 403r. Juan de Palma werd genoemd als schipper van de brigantijn St. Anthonio.

het zuidelijk deel van Saint-Domingue, die vooral actief waren als indigoplanters, en gegoede vrije gekleurde families op Curaçao. Commerciële contacten werden mede bestendigd door huwelijken.⁵⁷ Dat Gaspaar Anthonij de Quirigazoe tot de elite behoorde blijkt ook uit het feit dat hij en zijn vrouw, Barbara Baptista, in het door hun opgemaakte testament niet als vrije gekleurden werden aangeduid maar als de ‘eerbare’.⁵⁸

Een andere gegoede gekleurde familie die in scheepvaart en handel actief was, was de familie Penijn. Hernando Penijn was schipper. De vrije mulat Frans of François Penijn was scheepseigenaar evenals Anna Penijn, die ook actief was in de handel op de vaste kust.⁵⁹ Het is niet duidelijk in welke familierelatie de drie tot elkaar stonden. Andere vooraanstaande vrije gekleurden waren Bartolomeus Paulo, die opereerde als supercarga en eigenaar was van een golet en Policarpus Overlijn die schipper was van de barken *Aurora* en *Kleine Sebulon*.⁶⁰ Juan Domingo Henriquez was naar zijn naam te oordelen waarschijnlijk ook een vrije gekleurde. Hij was schipper van de barken *Bonaventura* en *Jonge Isaack* en voer onder andere op Saint-Domingue.⁶¹

De vrije niet-blanke bevolking beproefde haar geluk ook in de handel en in andere aan scheepvaart en commercie gelieerde dienstverlening, zoals assurantiën. Handel zal in alle soorten en maten door de vrijen zijn bedreven. In de Franse koloniën, met name in Saint Domingue, werd een onderscheid gemaakt tussen kooplieden die actief waren in de groothandel en die werden aangeduid als *négociant* en personen die als *marchande* werden aangeduid en die meer als kleine neringdoenden moeten worden beschouwd, met een winkeltje aan huis.⁶² In Curaçao bestonden dergelijke aanduidingen niet, maar er was wel een vergelijkbaar onderscheid.

Hoe deze handel georganiseerd was blijkt vooral wanneer zich problemen voordoen. De vrije zwarten Domingito Debie en Thiadora Martha, bijvoorbeeld, dreven handel met Santo Domingo. Zij hadden goederen ter verkoop meegegeven aan de vrije zwarte Juan Herris, die echter in deze Spaanse kolonie overleed. Zij machtigden vervolgens de Curaçaose schipper Dirk Rasmus om alles te ondernemen om de opbrengst van de verkochte goederen namens hen op te eisen.⁶³ Dat kleine handelaren internationaal opereerden blijkt ook uit een volgend voorbeeld. De vrije zwarte Manuel Augustien verkocht en leverde aan de vrije neger

---

57. Garrigus, ‘Blue and brown’, 233-263.

58. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 867 (fiche 14), nr. 177, testament van ‘den E.E. Gaspaar Anthonij de Quirigasoe en de Eerbare Barbara Baptista’, 6 juni 1748, 455r-458r.

59. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 866 (fiche 8), nr. 116, beëdigde verklaring van Joseph Manasse, 7 en 10 februari 1748, 246r-247r; inv.nr. 863, (fiche 10), nr. 132, beëdigde verklaring, 16 mei 1747, 303r-304r; inv.nr. 865 (fiche 11), nr. 177, transportakte 11 december 1747, 389r-v.

60. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 867 (fiche 16-17), nr. 212, verhoor 17 juni 1748, 549r-550v; inv.nr. 824 (fiche 1), nr. 203, beëdigde verklaring betreffende het vervoer van passagiers en goederen in de golet van Bartholomeus Paulo, 1 en 2 juli 1750, 24r-25r; OAC inv.nr. 868 (fiche 10), nr. 149, eed van P. Overlijn, 29 augustus 1748, 345r; inv. nr. 862 (fiche 12), nr. 175, beëdigde verklaring 28 februari 1747, 394r-395r.

61. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 868 (fiche 9), nr. 138, beëdigde verklaring 26 augustus 1748, 315r-326v; OAC inv. nr. 867 (fiche 15), nr. 509-510, beëdigde verklaring, 13 juni 1748; inv. nr. 854 (fiche 11), nr. 169, beëdigde verklaring 1 maart 1745, 369r-370v.

62. Stewart R. King, *Blue coat or powdered wig. The free people of color in pre-revolutionary Saint Domingue*, Athens, Londen: The University of Georgia Press 2001, 285 (noot 1 en 7).

63. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 860 (fiche 5), nr. 51, procuratie 25 juli 1746, 125r. Domingito Debie en Thiadora Martha konden geen van beiden lezen of schrijven en ondertekenden de procuratie met een kruisje.

Bastiaan Anthonij enige niet nader omschreven cargazoenen ter waarde van 200 peso. De laatstgenoemde zou daarmee naar Tucacas op de Venezolaanse kust reizen. Maar het schip waar hij op voer werd door enkele Spaanse schepen opgejaagd en strandde, waarbij alle goederen verloren gingen.⁶⁴

Maria Magdalena Claasz en haar echtgenoot Juan Nicolaas Claasz waren, hoewel dit niet expliciet werd vermeld, vrije gekleurden. Zij dreven handel met Spaans Santo Domingo. Hierbij was ook een schipper genaamd Juan Carlos betrokken die in 1750 krediet had verstrekt voor naar Santo Domingo gezonden koopmanschappen ter waarde van 1.457 peso en twee jaar eerder een bedrag aan Maria Magdalena had geleend van 999 peso.⁶⁵

De vrije neger Frans Pietersz was koopman. Hij zou waarschijnlijk een *négociant* kunnen worden genoemd. Hij moet aanvankelijk goede zaken hebben gedaan want hij bezat onder andere twee tuinen met op beide een huis, waarop vier slaven werkten. Maar in 1739 ging het mis. Zijn negotie werd door ‘misfortuin’ getroffen en de schade was zo groot dat hij niet meer in staat was om zijn crediteuren te betalen. Zijn schulden beliepen een som van 6.153 peso. Hij had een vrouw en zes kinderen en vroeg in een rekest aan gouverneur en raden wanhopig om begrip en steun. Als bijlage voegde hij de inventaris en taxatie bij van zijn twee tuinen met de daarop staande huizen en de daartoe behorende slaven, meubilair en verdere inboedel. De totale getaxeerde waarde bedroeg slechts 1.400 peso en was dus onvoldoende om al zijn schulden te betalen. Ook is een overzicht bijgevoegd van de omvang van de opgelopen schade, waarschijnlijk vooral verlies van goederen aan boord van verschillende met naam genoemde schepen met opgave van de schippers en zijn schuldeisers: Nicolaas van Bambergen, Samuel de Casseris, Cruger & Marston, Willebrord Horst, Elias Jessurun Henriquez, Vermeulen en Saul Pardo Abenator. Pietersz deed zaken met kooplieden van aanzien. Nicolaas van Bambergen was zijn grootste crediteur met een vordering van 2.000 peso. Vermeld is ook ‘Schade te Lande’ in de vorm van zeven slaven. Pietersz had ook nog een kleine hypotheek van 50 peso uitstaan, ‘buiten de verlopen interesse’.⁶⁶ Nicolaas van Bambergen spande een zaak tegen hem aan. Als gevolg van een uitspraak van de Raad werd een van de tuinen in december 1739 openbaar verkocht. Nicolaas van Bambergen was de koper; hij betaalde een bedrag van 310 pesos.⁶⁷ Waarschijnlijk vertrok Pietersz vervolgens naar St. Eustatius om daar zijn geluk te beproeven, want in 1746 machtigde Nicolaas van Bambergen Jasper Ellis, raad en kapitein van de burgerij op dat eiland, om namens hem bij

---

64. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 11 (fiche 18), verklaring van Joseph Bueno Vivas, 13 augustus 1748, 682r-682v; vertaling verzekeringspolis 22 augustus 1747, 683r-684r; verklaring van de vrije neger Bastiaan Anthonij, 13 augustus 1748, 688r-v.; inv.nr. 868 (fiche 8), nr 117, certificaat van Bastiaan Anthonij, 13 augustus 1748, 263r; nr. 118, verklaring van Joseph Bueno Vivas, 13 augustus 1748, 270r.

65. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 14 (fiche 14), vertaling schuldbekentenis, ongedateerd (1750), 508r-v; dagvaarding van Juan Nicolaas Claasz door schipper Juan Carlos, 509r. Laatstgenoemde liet beslag leggen op de erfportie van Claasz uit de erfenis van diens moeder, om daaruit betaling te verkrijgen van een bedrag van 1.457:1: 3 peso die gedaagde verschuldigd was voor koopmanschappen door de eiser in zijn naam gekocht en aan de gedaagde, Maria Magdalena, op haar naam overgeleverd en verder verzonden naar Spaans Santo Domingo volgens een door haar getekende obligatie, gedateerd 11 maart 1750; vertaling van een schuldbekentenis, 30 mei 1748 (getekend door Maria Magdalena Claase ten behoeve van Juan Carlos voor een bedrag van 999: 3:2 peso), 510r.

66. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 4 (fiche 8), nr. onleesbaar, rekest 25 oktober 1739 met bijlage van 20 oktober 1739.

67. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 811 (fiche 8), nr. 372, transportakte 30 november 1741, 265r-v.

Pietersz een nog uitstaande schuld te innen.⁶⁸

De vrije negerin Dominga, een gemanumiteerde slavin, had kennelijk een winkel en zou als een *marchande* kunnen worden gekarakteriseerd. Na haar dood werd een inventaris opgemaakt van haar nalatenschap. In het onderste deel van het door haar bewoonde huis aan het patrouillepad werden een grote hoeveelheid textiel, fournituren, specerijen en andere handelswaar aangetroffen: katoen, rouaan (textiel uit de gelijknamige plaats in Frankrijk), linnen, mannen- en kinderkousen, neusdoeken, veters, knopen, scharen, naaldenkokers, tin- en koperwerk, vrouwenhandschoenen, grein (Afrikaanse pepersoort), nootmuskaat, foelie (specerij; zaadmantel van de muskaatnoot), kaneel, peper, suiker, kandij. Dominga had ook een kalkoven, een tweede huis aan het Patrouillepad en zeven slaven, waarvan drie vrouwen, twee meisjes en twee jongens.⁶⁹ Maar Dominga bleek ook schulden te hebben. Een van haar schuldeisers verzocht de raad om haar boedel te laten verzegelen zodat hij, maar ook eventuele andere crediteuren, daaruit hun vordering konden verhalen.⁷⁰

De vrije ‘musties’ Helena IJserman viel waarschijnlijk in dezelfde categorie. Zij deed zaken met onder anderen de joodse koopman Jacob Semach Ferro. Zij zou hem een bedrag schuldig zijn van 1.534 peso voor geleverde goederen die zij zou verkopen. Ferro had haar daarnaast ook geld voorgesloten onder meer voor inkoop van goederen, waaronder een vat rijst en twee vaten spek.⁷¹

Overige economische activiteiten

Vrijen traden ook op in andere hoedanigheden dan zeeman of koopman. In de regel in economische sectoren die direct of indirect aan handel en zeevaart gelieerd waren. De haven en de stedelijk omgeving moeten goede kansen hebben geboden om geld te verdienen. De vrij geboren gekleurde Nicolaas Henricus en diens broer Ferdinand, zonen van de vrije mulattin Anna Maria Koningh, waren behalve reder en koopman ook assuradeur. Nicolaas Henricus was daarnaast officieel aangesteld als beëdigd vertaler Spaans en Portugees.⁷²

De vrije negerin Susanna van Welshuijsen, die in 1750 overleed, had waarschijnlijk een eetgelegenheden of tapperij. In de na haar dood opgemaakte boedelinventaris wordt naast meubels en keukengerei onder andere melding gemaakt van een ‘truk of biljarttafel’, twee volle en een halfvol vat bier en een grote hoeveelheid bestek: 17 messen en 27 vorken. Susanna had twee slaven en een slavin.⁷³

De vrije negerin Juana Panja was waarschijnlijk wasvrouw. In de inventaris van de in

68. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 817 (fiche 4), nr. 40, procuratie 9 maart 1746, 136r-v.

69. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 869 (fiche 14), nr. 198, inventaris, 13 en 14 december 1748, 477r-481r.

70. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 10 (fiche 10), rekest van D. v. Uijtrecht, 6 december 1748, 341r-v.

71. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 819 (fiche 17), nr. 182, 586, insinuatie, 4 september 1748, 580r-581r; rekening courant, ongedateerd, 580r.

72. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 851 (fiche 12), nr. 134, procuratie, 4 september 1743, 389r-v; inv.nr. 867 (fiche 13), nr. 165, verklaring waaruit blijkt dat Nicolaas Henricus beëdigd vertaler is in de Spaanse en Portugese taal, 4 juni 1748, 427r-v; inv.nr. 10 (fiche 7), ongedateerd rekest van de reders en assuradeurs van twee genomen barken, onder wie Nicolaas Henricus, met beschikking van 6 april 1747, 231r-233r; inv.nr. 869 (fiche 12-13), nr. 176, insinuaties van 3 december 1748, 427r-428r; nr. 178, insinuatie 3 december 1748, 433r-434r, Ferdinand Henricus trad op onder de naam Ferdinand Henricus en Comp.; inv.nr. 860 (fiche 6), verhoor Joseph Fernandes, 3 augustus 1746, 168r-169v; (fiche 9), nr. 118, akte van 22 augustus 1746, 291r-292r.

73. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 824 (fiche 22), nr. 527, boedelinventaris 21 december 1750, 770r-771r.

haar kamer na haar dood aangetroffen bezittingen wordt melding gemaakt van drie tobbes.⁷⁴ De vrije zwarte Maria Isabella Pietersz verdiende mogelijk eveneens de kost als wasvrouw, maar misschien ook als naaister. Zij bewoonde tot haar dood een stro gedekt huisje aan de Overzijde achter de 'jooede kerk'. Onder haar bezittingen bevond zich een ellenmaat, twee strijkijzers, 2 grote ijzeren potten, 3½ el grof linnen en 4½ el katoen. Zij was niet bijzonder rijk maar ook niet armlastig. Zij was eigenaar van het stuk land waarop haar eenvoudige huis was gebouwd en had verschillende meer luxe eigendommen, zoals porselein, een ijzeren 'chocolaatpot', een cederhouten kist en een grote hoeveelheid kleding. Ze was ook in staat om anderen geld te lenen. Zij had twee leningen verstrekt van 30 peso waarvan een tegen een rente van 8% per jaar.⁷⁵

De vrije negerin Maria Francisca had mogelijk een wasserij, maar zij kan ook een eetgelegenheid of kroeg hebben gehad. In de inventaris van haar eigendommen die na haar dood werd opgemaakt staan drie koperen waterketels en drie strijkijzers vermeld en een aanzienlijke hoeveelheid keukengerei, 19 tafelmessen en ruim 50 borden. Maria Francisca was redelijk welgesteld. Zij bezat bij haar overlijden in 1795 behalve een huis aan de Overzijde, dat zij in 1777 had gekocht, een kanoekje met een huis in het Benedenkwartier dat zij in 1791 had gekocht, en acht slaven, waarvan vijf kinderen. Verder had zij luxe bezittingen waaronder verschillende gouden sieraden en een mahonie rustbank.⁷⁶

De op Curaçao geboren vrije zwarte Francisco Ogenia was goudsmid. Hij had het ambacht geleerd van een broer van zijn moeder, Martien Albertus. Hij bezat geen slaven maar had enkele vrijen in dienst. De eveneens op Curaçao geboren vrije zwarte vrouw Anna Bitoria paste op de kinderen van een op Curaçao wonende Spanjaard. Zij kreeg boven haar maandloon van 12 realen (1 peso = 8 realen) ook de kost van haar werkgever.⁷⁷

De vrije neger Juan Anthonij Mingeel was timmerman maar hield ook vee. In de na zijn overlijden in 1796 opgemaakte boedelinventaris wordt een kist met timmermansgereedschap vermeld, hout en een los kozijn en een venster. Daarnaast hield Juan Anthonij Mingeel op zijn kanoekje 35 schapen en 20 hoenders. Ook hij was niet bepaald armlastig. Hij had verder onder meer vijf slaven in eigendom en twee paarden, een ezel, een ruime hoeveelheid meubels en kleding en gouden en diverse zilveren sieraden.⁷⁸

Vrije gekleurden werkten ook in dienst van de Compagnie. Een van hen was Jan Lesire, de klerk van fiscaal Jan van Schagen.⁷⁹ Volgens Faesch was de moeder van Lesire afkomstig van indianen en was zijn grootvader een zwarte.⁸⁰ De broer van Jan Lesire, Frank, raakte in een vechtpartij verwickeld met een zekere Jan Plaet, die hem voor een 'donderse liplap' had uitgemaakt.⁸¹ Ook de assistenten van de schout waren mogelijk gekleurd, zo zou kunnen

74. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 1528 (fiche 17), boedelinventaris januari 1747, 506r.

75. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 820 (fiche 7), nr. 86, boedelinventaris, 14 februari 1749; rekest, 11 februari 1749.

76. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 993 (fiche 6), nr. 62, inventaris 24 februari 1795, 163r-165v.

77. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 127 (fiche 2), verhoor van Francisco Ogenio, 2 januari 1800, 52r-55v; verhoor van Anna Bitoria, 2 januari 1800, 56r-59r.

78. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 996 (fiche 24), nr. 251, inventaris 15 december 1796, 758r-762r.

79. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 867 (fiche 12), nr. 155, verklaring van Jan van Schagen dat Jan Lesire zijn gewezen klerk was en dat hij zich altijd eerlijk en getrouw heeft gedragen, 25 mei 1748, 405r.

80. NL-HaNA, 1.05.01.02, NWIC inv.nr. 597, Faesch aan kamer Amsterdam, 23 mei 1750, 672.

81. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 13 (fiche 14), verhoren van getuigen Cornelis Jonker, Jonas Bente,

worden afgeleid uit een instructie waarin expliciet is vermeld dat blanken met respect moesten worden benaderd.⁸² En misschien was ook de assistent van de Compagnie, David Soorbeek, een vrije gekleurde. Dit zou kunnen worden opgemaakt uit een gewelddadig incident waarbij hij betrokken was. Tijdens een wandeling met vrienden achter fort Amsterdam werd hij onverwacht aangevallen door een zekere Pieter Lamarque die op hem insloeg met een rotting en een steen. Hij maakte Soorbeek daarbij uit voor ‘Arubase moulat’ en voegde daaraan toe dat zijn grootmoeder en vrienden waren opgehangen en geradbraakt.⁸³ Tegelijkertijd moet bedacht worden dat de term ‘mulat’ ook als een scheldwoord gold en dat degene die als zodanig werd aangeduid niet noodzakelijkerwijs van Afrikaanse afkomst behoefde te zijn.⁸⁴

5.2 Opbouw en consolidatie van vermogen: onroerend goed, schepen, slaven

Vrije zwarten en gekleurden waren in vrijwel alle sectoren van de Curaçaose economie vertegenwoordigd en op verschillende niveaus. Zij werkten als matroos, maar ook als schipper, assuradeur of koopman. Zij hadden tuinen en kanoekjes in bezit waar zij een bestaan uit haalden met wat veeteelt en verbouw van voedingsgewassen. Maar zij investeerden ook in plantages. Vrijen werden hiervoor ook al enkele malen genoemd als scheepseigenaar. Ook in de lagere rangen van bedienden van de compagnie werden enkele licht gekleurde vrijen aangetroffen. Hiervoor kwamen al enkele malen transacties van onroerend goed ter sprake waarbij soms familieleden aan elkaar verkochten, of eigendom binnen dezelfde groep werd vervreemd. Ook bleek de verkoop van aanvankelijk bij akte van vergunning gratis verkregen grond, waarop daarna een huis was gebouwd of een veekoraal, zoals uit enkele aangehaald voorbeelden bleek, lucratief te zijn. De vraag is in hoeverre er binnen de vrije niet-blanke groep sprake was van bewuste strategieën om door middel van (her)investeringen van op verschillende manieren verdiende gelden, de aan- en verkoop van onroerend goed, slaven of schepen, vermogen op te bouwen en te consolideren.

Onroerend goed

Onroerend goed in de vorm van grond (plantage, tuin of kanoekje) en huizen vormde dus voor veel vrijen een belangrijke basis voor verdere vermogensopbouw. Bovendien konden huizen en grond, evenals overigens slaven en schepen, worden verhuypothekeerd waarna het geleende geld in zakelijke transacties kon worden geïnvesteerd. Grond werd behalve door aankoop ook verkregen via schenkingen (donaties inter vivos), erfenissen en bij akten van vergunning. Dat laatste gebeurde veelvuldig gedurende de eerste drie decennia van de achttiende eeuw. Akten van vergunning werden afgegeven door de directeur van de kolonie die daarmee vooral, maar niet uitsluitend, aan vrije zwarten en gekleurden een stukje grond *gratis* ter beschikking stelde om er een huis of veekoraal op te bouwen. In de regel werd daarbij vermeld dat dit *precario*

Gerrit Stroom en Jan Pors, 21 mei 1748, 491r-493r.

82. *WIPC* 2, 437, nr. 365, 7 mei 1785, instructie voor Th. Graval, schout, 437, art. 11.

83. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 800 (fiche 20), nr 306, verklaring 24 augustus 1731, 575r-576r.

84. H.J. Abbring, *Weemoedstoonen uit de geschiedenis van mijn leven of mijne reis naar Curaçao en vlugtige beschouwingen van dat eiland gedurende mijn tienjarig verblijf op hetzelfde*, Groningen: W. van Boekeren 1834, 100.

was geschied, dus dat er formeel geen sprake was van volledige eigendom. Eigendom van grond in West-Indië en dus ook op Curaçao had een feodale basis, uiteindelijk behoorde alle in bezit genomen land toe aan de soeverein, de Staten-Generaal. Deze hadden de veroverde gebieden in gebruik en beheer gegeven aan de West-Indische Compagnie, die de grond weer in gebruik kon geven aan particulieren.⁸⁵ Maar tegelijkertijd konden de gronden wel worden vervreemd en geërfd alsof deze allodiaal eigendom waren. In de akte was veelal vermeld dat de grond in erfelijk bezit was uitgegeven en dat deze mocht worden omheind. Niet alleen vrijen maar ook slaven kregen op deze wijze grond in bezit.⁸⁶

De gratis ter beschikking gestelde grond, in waarde vermeerderd door een zelf daarop gebouwd huis of aangelegde veekoraal, kon zo de basis leggen voor een verder op te bouwen vermogen. In transportakten werd vermeld hoe de verkopende partij de grond in bezit had gekregen. In veel gevallen, wanneer vrije zwarten of gekleurden optraden als verkopende partij, blijkt dat het verkochte object eerder was verkregen bij akte van vergunning. In 1741 bijvoorbeeld, verkocht de vrije negerin Maria Magdalena Alonso aan Nathaniel Ellis jr. een huis aan de Overzijde, staande op een bij akte van vergunning verkregen stuk land, voor 700 peso. In 1743 verkocht de vrije neger Francisco Juan aan de vrije neger Jan Klaasz, zijn schoonzoon, een stuk land in het Benedenkwartier met het privilege van een geitenkoraal voor 400 dieren, dat hij bij akte van vergunning had gekregen, voor 200 peso.⁸⁷ Er zal in veel gevallen aan de akte van vergunning een verzoek om toekenning van een stukje grond vooraf zijn gegaan, mogelijk als een beloning voor een geleverde prestatie.

Onroerend goed kon ook een schenking of erfenis van een blanke betreffen. De fiscaal Pieter Theodorus van Teijlingen schonk zijn twee natuurlijke kinderen, George Pieteren en Catharina Pieteren, ‘zijnde de eerst gemelde met die naam gedoopt in de Baai van Honduras. Alwaer hij gebooren is’, een stuk land aan de Overzijde waarop twee huizen stonden.⁸⁸ Jan Hendrik de Lannoy legateerde aan zijn twee natuurlijke zonen, de vrije mulatten Andries Louis de Lannoy en Martinus Albertus Gregorius de Lannoy, zijn tuin Rooy Canarie met het daaraan verbonden privilege van een geiten- en schapenkoraal. Hij deed dit ‘uit consideratie van de buitengemeene getrouwe diensten door genoemde legatarissen aan hem comparant beweezen’. De Lannoy liet zijn twee zoons ook zijn kleding na en voor ieder vier slaven die zij zelf uit de boedel mochten kiezen. Aan hun moeder, de vrije zwarte vrouw Dominga Gratia die als zijn huishoudster wordt omschreven, liet hij een slavine met haar kinderen na. Toen De Lannoy was overleden tekende zijn echtgenote, met wie hij in gemeenschap van goederen was getrouwd echter bezwaar aan. De helft van de nagelaten boedel was immers van haar.⁸⁹ Jacob Moseh Naar legateerde aan Pedro Constatin, zoon

---

85. Zie voor een uitgebreid overzicht van de rechtshistorisch achtergronden van landeigendom in de West-Indische koloniën: G.J. van Grol, *De grondpolitiek*.

86. Met name directeur Jan Noah du Faj gaf regelmatig akten van vergunning af, zowel aan vrije zwarten en gekleurden als aan slaven. Zie bijvoorbeeld NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 800 (1-2), akten van 3, 4, 5, 6, 14 en 15 januari 1731, respectievelijk 1r-11r, 13r, 19r, 20r, 28r, 29r, 36r-38r.

87. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 814 (fiche 20), nr. 227, transportakte, 22 augustus 1743, 612r-v.

88. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 993 (fiche 14), nr. 159, donatie inter vivos 9 mei 1795, 408r-409v.

89. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 999 (fiche 3), nr. 23, 81r-v, codicillaire dispositie 21 januari 1798; (fiche 6), nr. 46, donatie inter vivos van dezelfde tuin aan van J.H. de Lannoy aan zijn twee natuurlijke zoons, 31 januari 1798, 160r-161r; (fiche 12), nr. 112, besloten testament 22 september 1786, 354r-360r; inv.nr. 1000 (fiche 6-7), nr. 46, insinuatie van Anna Barbera Alpeter, weduwe van J.H. de Lannoy, aan de executeur testamentair, 30

van de vrije mulattin Mariaantje Rooza, een huis aan de Overzijde. Het huis mocht niet worden verhypothekerd of verkocht door de executeuren tetsamentair, maar moest worden verhuurd. De opbrengst zou ten goede komen aan Pedro Constatin zolang hij minderjarig was. Mariaantje Rooza werd benoemd tot enige en universeel erfgenaam, uit dankbaarheid voor bewezen diensten en ‘weldaden’. Zij kon met de erfenis ‘na haar gevoegen handelen ten eynde als een recht geschapene moeder voor het onderhoud van haar en hare kinderen te kunnen zorgen en een behoorlijk opvoeding geeven’.⁹⁰

Er werd door vrijen ook illegaal grond van de Compagnie in bezit genomen. In het eerste hoofdstuk is al melding gemaakt van de usurpatie van gronden door zowel blanken als door vrije zwarten en gekleurden waartegen, in het geval van niet-blanken, rigoureuus werd opgetreden. In de omgeving van Piscadera hadden vrije zwarten ‘de stoutighijt [...] gebruikt sonder permissie [...] de landerijen van de Ed. Comp. in te neemen, huijsen daer op te setten, coraale daer op te houden en alzoo de selve in staat hebben gebraght en als in eigendom gerust besitten gelijk sy ook gedaen hebben aende over zijde agter en omtrent Motet sijn huijs daer seer godloos geleeft wordt en haer aldaer niet anders geneeren als met diven en gestoolen goederen die de slaaven van haare meesters coome te ontnemen op te houden welkers nesten wijnig jaaren geleeden door den Fiscaal totaliter sijn geruineert en affgebrant dan nu int corte veel grooter en considerabelder geworden soo mijn berigten’.⁹¹

Een decennium later, in 1721, werd opnieuw een grote actie tegen illegale inname van grond door vrijen en slaven ondernomen door de ruitelij. De korporaal H. Evertsz rapporteerde: ‘Den 30 do [april] sijn wij gereeden naar de Westpunt en hebbe tussen deselve en Savonet thien tuintjes verbrand soo van de slaaven van Savonet als vrij neegers en molatten door voorn. commandeur mijn gesezt verscheyde rijse verbrant en weederom opgemaakt hadden’.⁹² In totaal worden over het gehele eiland 250 ‘negertuinen’ verbrand of op andere wijze vernietigd.⁹³

Faesch beklagde zich ook over het feit dat Gabriel Lixraven, die de plantage Rooij Canarij van de WIC huurde, tuintjes annex aan die plantage in gebruik gegeven had aan enkele vrije zwarten. De directeur vreesde dat er grote problemen zouden ontstaan als men in de toekomst deze mensen zou willen dwingen om te verhuizen. Zij woonden er al enkele jaren en hadden er huisjes op gebouwd.⁹⁴

Ook vrijen zelf klaagden over het door derden illegaal in bezit nemen van grond. De vrije negerin Sablica Badij verzocht in 1741 de raad per rekest, onder verwijzing naar een rapport van de cornet van de ruitelij Hendrik Evertz en kapitein van de indianen Harmen Meijer, om een hut of negerhuis dat door de vrije negerin Annica en de vrije neger Juantje zonder haar toestemming op haar land was gebouwd, te laten ‘demoilleeren’. In dit geval besloot de raad dat beide partijen eerst in persoon moesten verschijnen voor de

---

juli 1798, 170r-182r; (fiche 11), nr. 75, contra-insinuatie, 9 augustus 1798, 313r-324r.

90. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 1001 (fiche 1), nr. 4, besloten testament 20 juli 1798, 20r-21v.

91. NL-HaNA, 1.05.01.02, NWIC inv.nr. 203, overzicht van van geüsurpeerde en ingeserkte grond, 2 juli 1709, 93r.

92. NL-HaNA, 1.05.01.02, NWIC inv.nr. 576, kopie-rapport van korporaal H. Evertsz, 19 mei 1721, 274r.

93. Ibidem, 274r-276v.

94. NL-HaNA, 1.05.01.02, NWIC inv.nr. 591, Faesch aan kamer Amsterdam, 22 oktober 1744, 595v.

gecommitteerden tot het houden der dingtalen om in deze kwestie te worden gehoord.⁹⁵

Om een indruk te krijgen van de aard en omvang van de onroerend goedtransacties waarbij vrije zwarten en gekleurden betrokken waren zijn voor twee decennia, de periode 1740-1749 en de jaren 1790-1799, in de protocollen van secretariële akten verzamelde gegevens uitgewerkt. Daarbij zijn gegevens met betrekking tot de stad en die voor het platteland in afzonderlijke tabellen opgenomen (zie de tabellen 5.2a en 5.2b). Per overzicht is een onderscheid gemaakt tussen transacties waarbij slechts een van de partijen een vrije zwarte respectievelijk vrije gekleurde was, als koper dan wel als verkoper, en transacties waarbij beide partijen vrije niet-blanken waren. Bij dat laatste is een onderscheid gemaakt tussen transacties binnen de vrije zwarte, respectievelijk de vrije gekleurde groep en transacties waarbij de ene partij een vrije zwarte was en de andere partij een vrije gekleurde. Erfenissen of schenkingen van onroerend goed zijn niet opgenomen, maar wel verkopen van onroerend goed uit nagelaten boedels. Een enkele maal waren hierbij ook slaven als erfgenaam betrokken.

Vrije zwarten zijn in de bronnen zonder uitzondering als zodanig aangeduid, maar vrije gekleurden niet altijd. In een aantal gevallen is, wanneer op grond van de naam en eventuele verdere context met vrij grote zekerheid kon worden vastgesteld dat in ieder geval de kopers en/of verkopers gekleurde personen waren, besloten om de desbetreffende transactie op te nemen. Daarom is het aantal transacties waarbij gekleurden betrokken waren naar alle waarschijnlijkheid groter dan in de tabellen vermeld. Bovendien waren delen van de protocollen van secretariële akten in het oude archief van Curaçao slecht of niet leesbaar waardoor er mogelijk informatie is gemist. Het aantal in de tabellen opgenomen transacties moet worden gezien als een minimum; het werkelijke aantal is groter geweest.

In een laatste kolom is de totale waarde opgenomen van het gedurende een bepaald jaar verhandelde onroerend goed. Er is niet voor gekozen om een gemiddelde waarde op te nemen omdat de aard en daarmee prijs van het verhandelde object aanzienlijk kon verschillen: soms is er sprake van een klein stukje land met een afdak of een stro huisje met een waarde van niet meer dan enkele tientallen peso, soms gaat het om kapitale plantages ter waarde van duizenden peso. Ook in de stad kon afhankelijk van de ligging en de aard van het onroerend goed de waarde enorm verschillen. Een gemiddeld bedrag, met name in jaren dat slechts weinig transacties plaatsvonden kan een scheef beeld geven.

Een vergelijking van de twee tabellen weerspiegelt het feit dat de vrije zwarte en gekleurde groep in de eerste plaats een stedelijke bevolking was die actief was binnen de stedelijke economie. Het aantal transacties was gedurende het decennium tot 1750 nagenoeg gelijk, maar de waarde van het in de stad verhandelde onroerend goed was ruim 40% hoger. Bovendien wordt de hoogte van de waarde van de gedurende een bepaald jaar verkochte objecten soms in belangrijke mate bepaald door slechts enkele plantages die werden verhandeld waarbij, zoals hiervoor is besproken, meestal in de stad wonende welgestelde vrijen betrokken waren. De 7.164 peso waarde aan in 1743 op het platteland verhandelde objecten wordt bijvoorbeeld voor 38% bepaald door de aankoop van de plantage St. Magdalena in het Jodenkwartier door de gekleurde schipper Juan de Palma voor een

---

95. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 6 (fiche 12), rekest 25 juli 1741, 398r-v; (fiche 13), resolutie van de raad, 1 augustus 1741, 596r.

totaalbedrag van 2.700 peso: 1.500 peso voor de grond en 1.200 peso voor de inventaris.⁹⁶ De hiervoor geconstateerde soms snelle en veelal onderlinge doorverkoop binnen de groep lijkt er op te duiden dat plantages voor deze elite vooral als (tijdelijke) investeringen werden gezien of wellicht als luxe die weer gemakkelijk kon worden afgestoten. De verkopen binnen de eigen groep lijken te duiden op zorg voor consolidatie van vermogen. Gedurende het laatste decennium van de achttiende eeuw bleef het aantal transacties op het platteland nagenoeg gelijk, terwijl de verkoop van onroerend goed in de stad meer dan verdubbelde. De totale waarde van het in de stad verhandelde onroerend goed steeg met bijna 90%.

In de stad waren gedurende het decennium 1740-1749 vrije zwarten bij het merendeel van het aantal transacties betrokken: 52 van de totaal 78 gevallen, of wel 67%. Gedurende het laatste decennium van de achttiende eeuw was het aandeel van vrije zwarten relatief kleiner; zij waren 70 van de 164 keer, dat is 42% van de gevallen, kopende dan wel verkopende partij. Op het platteland was het aandeel van de vrije zwarte bevolking bij aankoop en verkoop van onroerend vergelijkbaar met dat in de stad; tussen 1740 en 1749 waren zij bij 45 van de 72 transacties betrokken, dat is 62%. Gedurende het laatste decennium betrof het 30 van de 71 transacties op het platteland, ofwel 40%.

Door de slechte staat van het archiefmateriaal is het niet doenlijk om voor beide decennia een betrouwbaar systematisch overzicht te geven van *alle* onroerend goedtransacties, waarmee het aandeel van de vrije niet-blanke bevolking beter in perspectief geplaatst zou kunnen worden.

Scheepsbezit

Enkele als vrijen geïdentificeerde personen worden genoemd als reder of mede-eigenaar van schepen. Soms kan op grond van de naam worden vermoed dat een scheepseigenaar een vrije gekleurde is, maar staat dit niet vast. Jan Nicolaas Claasz, bijvoorbeeld, die naast Willem Braambos en Jonas Somer voor een derde part eigenaar werd van de bark *Jane*, die zij gezamenlijk voor 1.335 peso kochten.⁹⁷ Gaspaar Anthonio de Quirigazoe verkocht in 1741 een bark genaamd *Retrire* aan Claas Schotborgh.⁹⁸ Daarnaast was hij eigenaar van een bark genaamd *True Joke of Bermuda*, gezien het aankoopbedrag kennelijk een relatief groot schip dat hij in 1742 voor 2.360 peso verkocht.⁹⁹ Van Jacob de Jeomah Naar, joods koopman, kocht De Quirigazoe in 1747 de op dat moment nog op zee zijnde bark de *Held Josua*, gevoerd door schipper Barthomeus Jansz Muscus, voor een bedrag van 5.800 peso, waarvan 4.000 peso in contanten en het resterende bedrag 6 maanden na ondertekening van de transportakten te voldoen, zonder dat daarop interest zou worden berekend. Overeengekomen werd dat vanaf

96. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 814 (fiche 16), nr 186, transportakte 15 juli 1743, 500r-501r; inventaris, 11 juli 1743, 502r.

97. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 814 (fiche 18), nr 204, transportakte 26 juli 1743, 540r-541r.

98. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 854 (fiche 5), nr 74, certificaat afgegeven door fiscaal Van Schagen, 25 januari 1745, 171r-v. De bark werd eerst omgedoopt tot *Adriana* en vervolgens tot *Elizabeth* en op 19 januari 1745 door Schotborgh verhuurd aan Jacob Stoet.

99. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 848 (fiche 6-7), nr 79, transportakte 28 maart 1742, 204r-v. De kopende partij, Daniel Belmonte & Co., betaalde 1.060 peso contant en tekende voor het resterende bedrag een obligatie van 1.300 peso: zie in hetzelfde inv.nr. (fiche 7), nr. 80, obligatie/schuldbekentenis, 28 maart 1742, 205r-v.

december 1747 de bark zou ‘loopen ten baaten en Voordeelen van de Kooper’.¹⁰⁰

De vrije mulatten Jan Pietersz en Everard Touro hadden samen een half aandeel in een golet genaamd *Fortuijn*. Zij gebruikten dit aandeel als zekerheid om geld te lenen om hun zaken te financieren.¹⁰¹ De vrije mulat Frans Penijn verkocht in 1747 een golet genaamd *Fortuijn* aan een Spanjaard voor een bedrag van 150 peso.¹⁰² Een andere al genoemde scheepseigenaar was de in Willemstad wonende gekleurde vrouw Anna Penijn. Zij bezat een bark genaamd *Anna Catharina*. Het was mogelijk geen groot schip; het casco was verzekerd voor een bedrag van 600 peso.¹⁰³ Anna Penijn had ook een aandeel in de golet *St. Anthonij*.¹⁰⁴ De al genoemde Juan de Palma was eigenaar van de bark *Anna Nazareth*.¹⁰⁵ De vrije mulat Jan Lixraaven was eigenaar van de golet *Sophia*.¹⁰⁶ De vrije gekleurde Nicolaas Henricus was samen met Manuel Gomez eigenaar van een bark.¹⁰⁷ In 1742 kocht het handelshuis *Nicolaas Henricus & Co* een bark genaamd *Vrijheid*.¹⁰⁸

---

100. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 866 (fiche 3), nr 31, transportakte 11 januari 1748, 61r-v.

101. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 817 (fiche 5), nr 70, hypotheekakte 20 april 1746, 173r-v. Pietersz en Touro leenden een bedrag van 125 peso van Abraham Henriquez Coutino. Zij beloofden om na hun ‘weedercomste uijt zee’ het bedrag, (zonder interest) aan Coutino terug te betalen. Zij stelden de assurantiepolis op de kiel en het casco in handen van Coutino. In het geval van schade kon de schuld uit de verzekering worden betaald. Pietersz en Touro konden geen van beiden lezen of schrijven; zij tekenden beiden met een kruisje. Zie ook in hetzelfde inventarisnummer (fiche 7), nr 96, hypotheekakte 3 juni 1746, 240r-v. Pietersz en Touro leenden een bedrag van 300 peso van Willem Crisson, opnieuw op onderpand van hun halve aandeel in het schip *Fortuijn*. De verzekeringspolis stellen zij in handen van Crisson. Zij zouden het geleende bedrag, opnieuw zonder interest, terugbetalen en verbonden daarnaast hun persoon en verdere bezittingen.

102. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 865 (fiche 11), nr 177, transport 11 december 1747, 389r-v. De kopende partij heette don Gregorio Colommo.

103. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 847 (fiche 4), nr 32, akte 17 augustus 1741, 101r-v; Het schip lag gereed om uit te varen naar de ‘Spaanse West Indien’ met Jacques Veeris als schipper en Pedro Joseph Camacho als koopman. Uit een verklaring van enkele kooplieden van 14 december 1741. Zie in hetzelfde inventarisnummer (fiche 12), nr. 133, 359r: Het blijkt dat het schip uitvoer met Jan Muller Jansen als schipper en dat Camacho in dienst was van koopman Willem Kok, die het schip kennelijk had gehuurd. Devrije zwarte vrouw Anna Penijn had de verzekeringspolis van het schip overgedragen aan Willem Kok zodat de laatste in het geval van schade aan de lading of wanneer het schip verloren zou gaan de schade daaruit zou kunnen verhalen. Anna Penijn kon niet lezen of schrijven; zij tekende met een kruisje.

104. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 818 (fiche 19), nr 221, beëdigde verklaring 6 november 1747, 675r-676v. De schipper van de *St. Anthonij* in dienst van Anna Penijn was Juriaan Exteen. Haar zakenpartner was een zekere Melchior J. de la Guardia die eveneens een aandeel had in het schip. Hij had tijdens zijn verblijf op Curaçao bij Anna Penijn gelogeed (zij had hem ‘bewassen en opgepast’ waarvoor zij van De la Guardia een seroen tabak cadeau kreeg). Zij handelden in tabak en drank (brandewijn en madeira). Een zakenrelatie op de vaste kust was een zekere Don Thomas aan wie Anna Penijn een bijzonder wapen cadeau deed: een hartsvanger met een pistool eraan vast.

105. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 849 (fiche 5), nr 70, insinuatie van Juan de Palma aan de Franse kooplieden Jean Saugeon (of Saugeon) en Clemence Dimars (of Dittmart), 17 augustus 1742, 152r-152v; (fiche 5), nr 80, insinuatie door de Franse kooplieden Jean Saugeon en Clemence Dimars aan Juan de Palma, 22 augustus 1742, 174r-v.

106. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 821 (fiche 9), nr. 481, insinuatie, 3 september 1749. De *Sophia* werd tijdens een reis door een Spaanse *guarda costa* genomen, waarna de lading werd geconfisqueerd maar het schip weer vrijgegeven. Zakenpartners van Lixraaven, Hieronimus Durer en Abraham van Jacob Judah Leon hadden daarna beslag laten leggen op de *Sophia*. Kennelijk was de handelswaar aan boord van hen geweest. Lixraaven eiste opheffing van het arrest en verwees Durer en Leon voor verdere procedures naar de plaats waar de *Guarda Costa* zijn commissie had gekregen.

107. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 8 (fiche 14), ongedateerde verklaring van Juriaan Jansz Dam, folionr. onleesbaar.

108. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 858 (fiche 6), nr 90, certificaat fiscaal (datum onleesbaar), 187r-v. Verkoper van de bark was een zekere John Rous. In 1746 hadden Nicolaas Henricus & Co deze bark nog in bezit; deze werd op 18 januari 1746 verhuurd aan François Mestre. Schipper van de bark was Daniel Danielsz.

Ook traden vrije zwarten op als reder. De vrije zwarte vrouw Dominga Raphoen, opererend onder de naam ‘Dominga Raphoen & Comp.’, had in 1749 mogelijk aandelen in verschillende schepen en/of de lading.¹⁰⁹ De vrije zwarte Juan Nicolaas Claasz was eigenaar van een bark, die hij verhuurde. Hij vestigde zich uiteindelijk op Saint-Domingue.¹¹⁰ De kapitein van de vrije zwarten, Anthonij Beltran, kocht in 1744 de golet *La Flora*. Het was waarschijnlijk geen groot schip want de verkoopprijs bedroeg slechts 400 peso.¹¹¹ In 1747 kocht hij van de in New York gevestigde joodse koopman Jacob Rodriguez Ribero een bark genaamd *Abigael* voor een bedrag van 575 peso.¹¹² Rond 1750 was hij eigenaar van de bark *St. Anthonij*, opnieuw slechts een klein schip. Nadat schade was ontstaan aan het schip weigerden de assuradeurs tot uitbetaling over te gaan omdat het naar hun mening eigenlijk niet zeewaardig was, waarop Beltran een proces aanspande.¹¹³ In een verweerschrift stelden de gedaagde assuradeurs:

‘dat zij Geds. Als Assuradeurs bekend zijn zij ook teekenen op vaartuijgen die de Zee kunnen bebouwen, & niet op de zulke dien men (Zoo het Spreekwoord segt) op de Kast te pronk sett; wijl den Eijsscher uijt alle zijn overgeleverde documenten den Regtens genoeg zijnde niet zal kunnen Justificeeren dat de Barcq eenige fatigues van de zee op deese wijze heeft geleeden off een uytwendige fortuijn gehad, en dat schoon genoomen onder alle de Documenten wel een verklaringe onder eede werd gevonden van de timmerman die de Barcq zoude hebben gecalfaat [= het waterdicht maken van de scheepshuid], daar in de getuygen zelfs declareert in ‘t eynde dat de barcq de voyagie zoude kunnen doen buyten extra ordinaire gevallen gelucken van de zee, & de verklaring van schipper & scheepsvolk, dat (onder reverentie) maar een

---

109. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 12 (fiche 2), verklaring, 28 augustus 1749 van Daniel Moreno Henriquez, 72r. De vrije negerin Dominga Raphoen had hem drie assurantiepolissen getoond te weten: een rekening van 21 pesos voor een polis van 150 pesos getekend door Jacob Judas Leon ten gunste van Dominga Raphoen & comp. op de bark het *Vergenoegen*, schipper Gerrit van Gorkum, a 15%; een rekening groot 27 peso voor premie van 150 peso ten gunste als boven op de bark *Maria*, schipper Manuel Josseph à 18% getekend door Samuel van J.J. Leon; een rekening groot 79:4:- peso mede voor premie van assurantie op diverse barken getekend door Isaacq van Jacob Judas Leon in faveure als boven. De vrije negerin Dominga Raphoen had ook de courtage van Daniel Moreno Henriquez als makelaar betaald. Zie ook: rekening courant van Dominga Raphoen met Izaak van Jacob Juda de Leon, 28 augustus 1749, 76v-77r.

110. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 820 (fiche 24), nr 301, beëdigde verklaring van Jan Lixraaven, 3 juni 1749/23 juni 1749, 798r-798v. Het schip zou later verloren gaan door een ongeluk. Zie ook NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 869 (fiche 5), nr 66, verklaring 25 oktober 1748 van Jan Herman Schuman, 164r-v. Er kon van het schip niets worden gered behalve enkele stukken hout.

111. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 853 (fiche 2), nr 21, transportakte 13 juli 1744, 45r-v. Verkoper was een zekere Jean Michela. Bij de verkoop was bedongen dat Beltran 100 peso direct zou betalen en de overige 300 peso na twee maanden.

112. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 865 (fiche 6), nr 102, transportakte 14 november 1747, 193r-v. Beltran betaalde 275 peso van de koopsom in contanten en tekende een schuldbekentenis voor de resterende 300 peso. Zie in hetzelfde inventarisnummer (fiche 6), nr. 105, schuldbekentenis 14 november 1747, 200r-v. Namens de verkopende partij trad Mordechaj Parera op, de zaakwaarnemer van Ribero op Curaçao.

113. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 1551 (fiche 14), nr. 179, beëdigde verklaring 12 en 24 mei 1750, 463r-464r: Meestertimmerman Gerrit Burch verklaarde op verzoek van de huurders van de bark, Johannes en Willem Stuijling, dat hij een jaar eerder, in 1749, het schip op de werf van de weduwe van Dirk Smith van het nodige had voorzien en dat het in goede staat was om te kunnen zeilen; OAC inv.nr. 14 (fiche 6), ongedateerd verweerschrift van de in een civiele zaak gedaagde assuradeurs, 205r-v; OAC inv.nr. 861 (fiche 1), nr. 14, beëdigde verklaring van schipper Arnoldus Coene, 17 september en 6 oktober 1746, 22r-23r: Het schip *St. Anthonij* van reder/eigenaar Anthonij Beltran was door een Spaanse kaper van Santo Domingo genomen.

cantabel [= letterlijk zang- of dichtstuk; hier tekst zonder juridische waarde] is als zijnde zonder eede ¹¹⁴.

Het feit dat de uit niet-blanken bestaande schipper en bemanning slechts een niet-beëdigde verklaring konden afgeven werd hier dus door de assuradeurs in hun voordeel aangewend.

Uit deze voorbeelden kan worden opgemaakt dat scheepsbezit onder de vrije zwarte en gekleurde bevolking niet uitzonderlijk was, al zullen de vaartuigen soms klein en onbeduidend zijn geweest. Er zijn meer vrije gekleurde reders gevonden dan vrije zwarte reders. In beide gevallen werden de niet-blanke reders vaak ook genoemd als schippers, supercarga's, kooplieden en assuradeurs. Ook vrouwen worden als scheepseigenaars genoemd.

Slavenbezit

Hoe groot het slavenbezit onder de vrije zwarte en gekleurde bevolking was is niet goed vast te stellen, maar dat het niet uitzonderlijk was zal inmiddels duidelijk zijn. Hiervoor is al aangegeven dat vrije zwarte en gekleurde meesters verantwoordelijk waren voor zo'n 14% van het totaal aantal manumissies waarvan de vrijbrief bewaard is gebleven. In het eerste hoofdstuk is ook al gemeld dat vrije zwarten en gekleurden al kort na 1700 als kopers optraden op de Curaçaose slavenmarkt. De vrije zwarten zijn in de regel in de verkooplijsten van slaven door de WIC als zodanig vermeld. Daarnaast konden enkele vrije gekleurde kopers, die niet als zodanig zijn vermeld, worden geïdentificeerd omdat zij in andere documenten wel als vrijen zijn aangeduid. In totaal gaat het om 27 kopers, 15 mannen en 12 vrouwen, iets minder dan 2% van het totale aantal kopers op de slavenmarkt. De gegevens over de slavenaankopen door deze groep zijn opgenomen in tabel 5.3.a. Het merendeel van de transacties vond plaats in de periode tussen 1700 en 1715. In totaal werden 71 slaven gekocht, 0,4% van het totale aantal tussen 1700 en 1730 verkochte slaven: 21 mannen, 41 vrouwen, 7 jongens en 2 meisjes. Hiervoor werd totaal bijna 7.000 peso betaald.

Een klein deel van de gekochte slaven was uit de vaste slavenmacht van de WIC afkomstig. Deze werden door de Compagnie verkocht nadat de activiteiten van alle WIC plantages met uitzondering van Hato waren gestaakt en deze werden verhuurd aan particulieren. Het merendeel van de gekochte slaven was echter *boesaal*. In hoeverre de eigen etnische achtergrond van de koper een rol heeft gespeeld bij de keuze voor de aankoop van slaven met een bepaalde herkomst is natuurlijk niet meer vast te stellen, maar er lijkt een opvallende voorkeur te bestaan voor slaven die verscheept waren van de slavenkust, met name uit Fida.

Uit de verdere voorkeuren bij aankoop van slaven valt wel een en ander af te leiden. De slaven die werden gekocht waren voor het overgrote deel dure *piezas de India*. Deze kopers behoorden dus kennelijk tot een kapitaalkrachtige groep, die niet geïnteresseerd was in speculatie met handel in manquerons en die ook geen risico wilde lopen door de aankoop van zieke slaven in vendu. Waarschijnlijk hadden de meeste zwarte kopers een eigen nering waarvoor extra arbeidskrachten nodig waren. De belangrijkste koper in deze groep was de zwarte Anthonij, die 10 mannen, 6 vrouwen en 7 jongens kocht. De jongens werden mogelijk

---

114. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. (fiche 6), ongedateerd verweerschrift, 205r-v.

opgeleid in enig ambacht. Verder werden voornamelijk vrouwen gekocht.¹¹⁵ Mogelijk dat, evenals bij blanke slavenbezitters gebruikelijk was, een inkomen werd gegenereerd uit de verhuur van slaven. Zo bezat de vrije negerin Maria Bernard, blijkens een uit 1749 stammende hypotheekakte, een slaaf die metselaar was en twee wasvrouwen.¹¹⁶

Tenslotte is er nog een groep kopers waarvan op grond van hun naam vermoed kan worden dat het mogelijk vrije niet-blanken waren. De selectie op grond van naam is natuurlijk enigszins arbitrair en niet volledig betrouwbaar, maar het geeft een indicatie dat de groep niet-blanke kopers mogelijk veel groter is geweest dan de als vrije zwarte of mulat in de verkoopprijsten opgenomen personen. Het gaat totaal om een zestigtal personen, waaronder zowel grote als kleine kopers, die tussen 1700 en 1730 zowel afgedankte vaste slaven van de WIC aanschafte als negotieslaven (zie tabel 5.3b).

Slaven maakten ook onderdeel uit van door vrijen gedane schenkingen of door hen ontvangen erfenissen en donaties. In vrijwel alle door vrije niet-blanken opgemaakte testamenten is sprake van slaven. In veel gevallen werden dezen al dan niet tegen betaling gemanumitteerd, maar vaak ook als legaat aan met name genoemde personen nagelaten. Deze slaven konden ook familieleden zijn. De vrije mulattin Francisca kreeg haar moeder, haar broer en zuster met haar twee kinderen in de vorm van een donatie van Hendrik Pletz ‘met alle regt en Eijgendomme waarvoor Zij mijn in Presenje van de Getuijgen [...] met alle eerbied dankbaar is’. Maria Francisca tekende met een kruisje voor deze schenking waarbij expliciet vermeld was ‘Segge dank aan mijn Meester hend. Pletz voor zijn goede genegenheid en Present aan mijn gedaan’.¹¹⁷

Consolidatie van vermogen

Naast boedelinventarissen geven testamenten en *donaties inter vivos*, schenkingen tussen nog in leven zijnde personen, een indruk van het door vrijen opgebouwde vermogen en de wijze waarop zij hierover beschikten. Het oud-archief van Curaçao bevat tientallen testamenten en donaties van vrije zwarten en gekleurden. Het oudste aangetroffen testament dateert van 1723 en was van het echtpaar Christiaan Pietersz en Paula Barthomeuwese. Hij was een Nederlander afkomstig uit De Rijk, waar nog een broer en een zuster van hem woonden aan wie hij ieder een bedrag van 24 gulden legateerde. Zij was een vrije zwarte vrouw. Christiaan en Paula benoemden elkaar wederzijds tot universeel erfgenaam.¹¹⁸ Een ander vroeg testament is dat van de vrije zwarte vrouw Anna Sard. Zij manumitteerde haar slavin Maria tezamen met haar kinderen en benoemde Maria tevens tot universeel erfgename. Mocht Maria op het moment van overlijden van de testatrice niet meer in leven zijn, dan zouden haar kinderen erven.¹¹⁹ Uit hetzelfde jaar is een testament van de vrije zwarte vrouw Maria Jansen, die haar dochter tot enige en universele erfgename benoemde. Mocht haar dochter zijn overleden dan

115. Jordaan, ‘The Curaçao slave market’, 249.

116. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 822 (fiche 3), nr. 36, hypotheekakte 14 februari 1749.

117. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 994 (fiche 7), onderhandse schenking van 9 juni 1795, geregistreerd ter secretarie op 7 september 1795, 210r.

118. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 1545 (fiche 15), nr. 248, testament van Christiaan Pietersz en de vrije negerin Paula Bartholomeuwese, 16 december 1723.

119. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 800 (fiche 21), nr. 324, testament, 14 september 1731, 612r-613r.

zou haar kleinkind alles erven.¹²⁰

De hiervoor al meermalen genoemde vrije mulattin Anna Maria Koningh liet ook in 1731 een testament opmaken. Het testament bevestigt haar welvaart. Zij woonde in de Willemstad in de Keukenstraat. Aan haar zoon Nicolaas Henricus prelegateerde zij een slaaf genaamd Anthonij, ‘zijnde een snijder van zijn ambagt’, en een mulatte jongen genaamd Johannes. Aan haar dochter Anna Henricus, die getrouwd was met de uit Zweden afkomstige schipper Jan Koster, liet zij een zwarte jongen genaamd Joseph na. Bij vooroverlijden zou het legaat overgaan op de kinderen van het echtpaar. Ook haar andere zeven kinderen kregen ieder een legaat in de vorm van een of meer met name genoemde slaven. Verder werden haar kinderen benoemd tot universeel erfgenaam.¹²¹

De vrije negerin Catharina benoemde in 1734 tot haar enige en universele erfgenaam de vrije neger Francisco Juan. Het belangrijkste deel van de erfenis betrof een ‘kanoekje’, een bebouwd stukje grond, aan de Overzijde. Bij vooroverlijden zou de dochter van Francisco Juan, Grasia Francisco het stukje land erven ‘omme het selve Erfelijk te besitten’.¹²²

Uit de jaren veertig van de achttiende eeuw worden veel meer testamenten van vrijen aangetroffen. Dit zal deels moeten worden verklaard uit het feit dat het archief uit deze periode meer volledig is overgeleverd. Maar mogelijk dat ook gestegen welvaart een rol heeft gespeeld. Met enige regelmaat werden slaven tot erfgenaam benoemd. De vrije negerin Maria Patientia benoemde in 1742 haar kind of de kinderen die zij nog zal krijgen tot enige en universele erfgenamen en liet hen ‘alle goederen, effecten, negros slaven en alle het geene de testatrice verder zal koomen naar te laten omme het selve erfelijk te besitten’. Voor het geval zij kinderloos mocht komen te overlijden, prelegateerde zij aan haar slaven genaamd Matteus en Susanna en de eventuele kinderen van Susanna hun vrijheid en benoemde hen tevens tot universeel erfgenaam van alles was zij zal komen na te laten.¹²³ De vrije negerin Dorothea Martine Saint Jago manumitteerde haar acht slaven: Sablica met haar dochter en vier kleinkinderen en Maria Magdalena met haar zoon. Zij werden tegelijkertijd benoemd tot universeel erfgenaam. Het belangrijkste onderdeel van de erfenis bestond uit een stukje land, waarvan de testatrice bepaalde dat dit door de erfgenamen niet mocht worden vervreemd of verhypothekeerd, maar dat het uitsluitend mocht worden gebruikt voor hun levensonderhoud.¹²⁴ Deze zorg dat de erfgenamen en de eventuele erfgenamen van de erfgenamen ook in de toekomst zorgvuldig met de erfenis zouden omgaan, waarbij door de testateur vaak voorwaarden werden gesteld, werd regelmatig verwoord. De vrije zwarte Juan Pedro Hercules bijvoorbeeld, benoemde zijn dochter Juana Albertus tot zijn enige en universele erfgename. Hij liet haar onder meer zijn huis in Mackaij aan de Overzijde na, dat hij niet lang voordat hij zijn testament liet opmaken had gekocht. Zijn dochter was op dat moment minderjarig en kinderloos, maar Hercules bepaalde dat mocht zij een kind of kinderen krijgen, dat zij dan het huis niet mocht verkopen; het moest na haar dood in eigendom overgaan op haar kinderen.¹²⁵

120. Ibidem (fiche 14), testament van de vrije negerin Maria Jansen, 30 mei 1731, 397r-398r.

121. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 859 (fiche 10), nr. 143, testament, 31 mei 1731, 327r-330v.

122. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 802 (fiche 4), testament, 24 februari 1734, 128r-129r.

123. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 812 (fiche 4), nr. 47, testament, 19 februari 1742, 105r-106r.

124. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 849 (fiche 13), nr. 216, testament, 10 december 1742, 468r-469v.

125. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 1002 (fiche 7), nr. 87, testament 21 augustus 1799, 221r-222v.

Ook slaven, veelal familieleden, werden in testamenten van vrijen als erfgenamen opgenomen. De vrije neger Donoe Pollia benoemde tot zijn universele erfgenamen voor de ene helft van zijn vermogen een slaaf van de weduwe Gabriel Levy, genaamd Juan Anthonij, en voor de andere helft zijn vijf kinderen. Een van deze kinderen was een zoon, Juan Domingo, die hij had verwekt bij de slavin Flavia. Daarnaast had hij vier minderjarige kinderen met de vrije zwarte vrouw Catharina Corpus.¹²⁶ Mogelijk dat Juan Anthonij die de helft van het vermogen van Pollio erfde ook een zoon was. De vrije zwarte Johannes Christoffel en de vrije zwarte vrouw Anna Christoffel woonden beiden in de Willemstad. Anna Christoffel legateerde aan haar zuster Cecilia, die een slavin was van de weduwe Andries Ch. Mulder, al haar kleding en goud en zilver. Verder benoemde de testateurs elkaar wederzijds tot erfgenamen. De langstlevende zou optreden als executeur-testamentair voor de nalatenschap van de ander.¹²⁷ Deze testamenten maken goed zichtbaar hoe vrijen en slaven aan elkaar waren gerelateerd. De vrije negerin Maria Cato benoemde haar dochter, Maria Francisca, een slavin van Hubertus Coerman, tot enige en universele erfgenaam.¹²⁸

De vrije zwarte vrouw Dorothea Anthonij prelegateerde aan haar dochter Anna Christina Duvo een som van 160 peso, ‘weegens een negerin door de testatrice van gem. Haare dogter verkogten de penningen tot haar subsistentie geEmploijeert’. Aan haar dochter Maria Duvo prelegateerde zij ook een bedrag van 160 peso. Aan haar kleindochter Dorothea Sterling legateerde zij 100 peso. De testatrice benoemde tot haar universele erfgenamen haar kinderen Maria Magdalena Sterling, echtgenote van Jacob Sterling, Anna Christina Duvo, Maria Duvo, de gezamenlijke kinderen van haar overleden dochter Leonora Henriquez en de zoon van haar overleden dochter Clara, genaamd Alons, ieder voor een vijfde part. Zij stelde haar schoonzoon, de schipper Jacob Sterling aan tot executeur testamentair.¹²⁹

De lichter gekleurde kinderen lijken soms te worden bevoorrecht ten opzichte van zwarte kinderen. De vrije zwarte vrouw Anthonica Francisca legateerde in haar testament haar huis aan haar dochter, de vrije mulattin Maria Theresa Adriaan. Voorwaarde was wel dat zij het huis niet mocht vervreemden of er een hypotheek op mocht afsluiten; het was bestemd om weer te worden geërfd door haar kinderen. Van de andere drie kinderen van Anthonica Francisca erfden twee, haar zoon de vrije neger Domingo Bartool en haar dochter Maritje, ieder een bedrag van 100 peso. Aan haar dochter Mariana van Utrecht, een vrije zwarte vrouw, legateerde de testatrice een negerjongen, maar zij moest dan voor 100 peso de kosten van de begrafenis van haar moeder betalen. Aan haar klein- en achterkleinkind legateerde zij een mahonie ledikant en een negermeisje. Voor het overige zouden haar vier kinderen ieder voor een gelijke portie erven.¹³⁰

---

126. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 800 (fiche 1), nr. 20, testament van de vrijneger Donoe Pollia, datum onleesbaar.

127. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 851 (fiche 12), nr. 137, testament van de vrije neger Johannes Christoffel en de vrije negerin Anna Christoffe, 6 september 1743, 400r-401r.

128. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 1003 (fiche 11), nr. 105, testament 7 maart 1800, 328r-329r.

129. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 824 (fiche 19), nr. 479, testament, 2 december 1750, 663r-664r. Dat Jacob Sterling schipper was blijkt uit een insinuatie aan Christoffel Raphoen & Zn., 16 december 1750. Zie: inv.nr. 824 (fiche 21), nr. 516, 741r-741v. Er was ook een David Sterling die koopman was. Zie: (fiche 21), nr. 508, verklaring, 14 december 1750, 729r.

130. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 993 (fiche 13), nr. 147, testament 27 april 1795, 377r-378r.

5.3 *Het huwelijk*

Slaven waren formeel niet bevoegd om een erkend huwelijk aan te gaan met de daaraan verbonden familie- en vermogensrechtelijke consequenties. Toch blijkt er in de praktijk wel enige vorm van erkenning te zijn geweest van een min of meer officiële samenlevingsvorm onder slaven. In een uit 1700 stammende inventaris van WIC-slaven op Bonaire staan een man en een vrouw als gehuwd vermeld.¹³¹ Van der Velden haalde een strafzaak aan uit 1704 tegen de WIC-slaaf Amboa die ‘zijn vrouw’ Ajou had vermoord. Hij stelt dat een samenlevingsvorm met de naam ‘huwelijk’ onder slaven wel voorkwam, maar dat dit alleen binnen de katholieke kerk rechtskracht had en niet voor de wereldlijke overheid. Een dergelijk ‘huwelijk’ schiep ook geen verplichtingen voor de meester.¹³² Door op Curaçao verblijvende priesters werden wel huwelijken van slaven ingezegend, aangeduid als een ‘matrimonia clandestina’. In 1785 werd het door de Fiscaal aan de twee roomse priesters op het eiland, Th. Brouwer en J. Schenk, verboden slaven, slavinnen of vrije kleurlingen te trouwen tenzij voorzien van een trouwbrief van de secretaris.¹³³ Kennelijk was het aan de gereformeerde predikant wel toegestaan om een erkend huwelijk sluiten – gedurende de periode dat de WIC het eiland bestuurde stond de dominee ook op de loonlijst van de Compagnie – maar leden van de rooms-katholieke kerk en joden dienden voor het gouvernement eerst een burgerlijk huwelijk te sluiten.¹³⁴

Voor de periode 1700-1750 en voor de jaren 1791-1800 zijn gegevens over huwelijken verzameld waarbij beide of een van beide partners niet-blank waren. In de meeste gevallen waren zowel de ondertrouw- als de trouwakte aanwezig. In gevallen waarin alleen een ondertrouwakte is gevonden is aangenomen dat het huwelijk ook uiteindelijk voltrokken is. In de ondertrouwakten zijn ook aanwezige getuigen vermeld; in de trouwakten niet. In beide akten is de geboorteplaats van bruid en bruidegom opgenomen. Voor de periode tot 1750 is dit materiaal beperkt en incompleet als gevolg van de slechte conditie van het archief. Tot 1731 zijn slechts 3 huwelijken van zwarten aangetroffen en een van een blank met een gekleurd persoon. Voor een groot aantal jaren zijn in het geheel geen akten bewaard gebleven. Er is

---

131. NL-HaNA, 1.05.01.02, NWIC inv.nr. 200, lijst van WIC-slaven, 12 juni 1700, 49r-v. Met dank aan Carel de Haseth die mij hierop attent maakte.

132. Van der Velden, *Ik lach met Grotius*, 159, 170-171.

133. *WIPC* 2, 19-4-1785, nr. 364, Verbod van de fiscaal aan de R.K. priesters Th. Brouwer en J. Schenk om slaven, slavinnen of vrije kleurlingen te trouwen tenzij voorzien van een trouwbrief van de secretaris, 19 april 1789, 435; NL-HaNA, 1.05.01.02, NWIC inv.nr. 1173, De Veer Abz aan kamer Zeeland, 4 juni 1785, 385-387, met bijgevoegd een kopie-brief van fiscaal P.Th. van Teijlingen aan gouverneur De Veer, 3 juni 1785, 389-399; een extract uit de resoluties en sententies van de raad, 14 april 1785, 401-404; kopieën van vier interdicten uitgevaardigd door fiscaal Van Teijlingen, drie van 19 april en een van 6 mei 1785, 405-417. Er waren bij de Staten-Genraal klachten van de pauselijke nuntius te Brussel binnengekomen over ‘ongeregeldheden [...] ten aanzien van de roomsche godsdienst en Ingezeetenen’. Maar volgens De Veer gedroegen de room-katholieke priesters zich niet volgens de plakkaten van de Staten-Generaal. Van Teijlingen verwees met name naar het echtreglement van 18 maart 1656. Een priester mocht alleen iemand in ondertrouw aannemen wanneer dit blijkens een ceel, afgegeven op de secretarie, bij het gouvernement al was geregistreerd. De pastoor Brouwer die volgens de gouverneur op dit punt in overtreding was, heeft daarop zijn beklag gedaan bij de pauselijke nuntius. Brouwer beweerde ook dat bovendien een bedrag van 50 peso zou moeten worden betaald voor het sluiten van een huwelijk. Dit was volgens De Veer echter niet meer dan acht peso voor ondertrouw, drie afkondigingen en huwelijksluiting tezamen en nog 2 peso voor de bode. Wanneer mensen echter de huwelijksvoltrekking thuis wensten laten plaatsvinden, dan kwam hier nog eens 25 peso bovenop, welk bedrag ten gunste kwam van de gereformeerde armenkas. Alleen daartoe geautoriseerde priesters mochten een mis opdragen, dopen en trouwen.

134. *WIPC* 1, nr. 176, bekrachtiging van joodse huwelijken, 10 december 1743, 234-235; zie ook *WIPC* 2, nr. 376, 14 november 1787, huwelijksdispensatie ten aanzien van huwelijken van joden, 447-448.

van uitgegaan dat de gevonden ondertrouw- en trouwakten van niet-joden rooms-katholieke huwelijken betroffen. Uit de periode tot en met 1750 zijn totaal 67 huwelijksvoltrekkingen gevonden waarbij beide of een van beide partners zeker of zeer waarschijnlijk niet-blank waren (zie tabel 5.4). Voor de 140 huwelijken uit het decennium 1791-1800 is dat lastiger vast te stellen omdat de etniciteit maar in 15 gevallen expliciet was vermeld (zie tabel 5.4). Bij slechts totaal 63 huwelijken uit beide periodes tezamen is expliciet vermeld dat de huwelijkspartners ‘vrije negers’ of ‘vrije mulatten’ waren of, in één enkel geval, een vrije sambo. Volgens de aangetroffen akten trouwden zwarten uitsluitend met zwarten en mulatten met mulatten; er is geen enkele akte aangetroffen met betrekking tot een huwelijk van een zwarte met een gekleurde of een zwarte met een blanke, hoewel die wel moeten hebben plaatsgevonden. Evenmin zijn (ondertrouw)akten gevonden waarin expliciet een niet-blanke is vermeld als huwelijkspartner van een blanke.

Uit de periode tot 1750 was in acht gevallen de bruidegom afkomstig uit Europa; tijdens het laatste decennium van de achttiende eeuw was dit bij 53 huwelijken het geval (zie tabel 5.5). In al deze gevallen is er van uitgegaan dat de bruidegom blank was. Maar in geen van deze gevallen is expliciet vermeld dat de bruid niet-blank was. Slechts een enkele maal kan op grond van de naam in combinatie met herkomst en de namen van de aanwezige getuigen met een redelijke mate van zekerheid worden gesteld dat de bruid een niet-blank persoon was. Tot 1750 waren alle bruiden die met een Europeaan trouwden op Curaçao geboren. Anna Christina Davids trouwde in 1744 bijvoorbeeld met Michel Barbier uit Nantes, waarbij Anna Dianora optrad als getuige voor de bruid. Helena Eijserman trouwde in 1749 met Josephus Hermanus Steegman uit Amsterdam, met als getuige Helena Pietersz, weduwe van Juan de Palma.¹³⁵ In beide gevallen is het vrijwel zeker dat de bruid gekleurd was. Voor de jaren 1791-1800 is dit minder vaak duidelijk. In niet meer dan dertien gevallen van huwelijken met een Europeaan is de bruid vrijwel zeker niet-blank.

Tenslotte zijn er de gevallen waarbij zowel bruid als bruidegom op Curaçao – en een enkele maal op Bonaire of Aruba – geboren zijn, dan wel afkomstig uit een van de naburige koloniën of, zoals tweemaal het geval was uit Baltimore in de Verenigde Staten. In al deze totaal 73 gevallen kunnen beide huwelijkspartners zowel blank als gekleurd zijn geweest. Ook hier kan alleen in een deel van de gevallen op grond van de namen van de huwelijkspartners en getuigen met een grote mate van waarschijnlijkheid worden gesteld dat sprake was van niet-blanken. Waar het niet-blanken betrof zullen het voor het overgrote deel licht gekleurden zijn geweest, waarvan het niet nodig werd geacht om een vergelijkbare kwalificatie als ‘vrije neger’ of ‘vrije mulat’ toe te voegen. Voor zover de etniciteit van huwelijkspartners wel bekend is blijkt er vooral voorkeur te bestaan om binnen de eigen subgroep te trouwen. Voor zover blanke Europeanen trouwden met niet-blanken lijken dit vooral licht gekleurde vrouwen te zijn geweest waarvan de etniciteit niet werd vastgelegd.

Hoewel er uit deze gegevens niet naar voren komt dat er een groot aantal gemengde huwelijken werd gesloten, blijkt er rond het midden van de 18de eeuw toch onder blanken zorg hierover te bestaan. Om een gemengd huwelijk te voorkomen bleken familieleden zelfs bereid

---

135. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 815 (fiche 1), ondertrouwakte 17 januari 1744 en huwelijksakte, 26 januari 1744, 3r-4r; inv.nr. 820 (fiche 12), nr. 150, ondertrouw 21 maart 1749 en huwelijksakte 7 april 1749.

geweld te gebruiken. Jacob Franken van Overschie was in ondertrouw met Helena Margaritha de Wilde, die kennelijk gekleurd was. De moeder van Jacob wilde dit huwelijk voorkomen. De broer van Jacob, Mourits, legde waarschijnlijk op haar verzoek een verklaring af waarin hij stelde een nacht ‘in wellust’ te hebben doorgebracht met zijn aanstaande schoonzuster, die slechts gekleed was in een onderrok en ‘met een neusdoek om haar hoofd als een Moulatte meisje.’ Maar het is de vraag of deze verklaring op waarheid berustte. Uiteindelijk werden Jacob Franken en zijn aanstaande bruid op een avond op straat aangevallen en behoorlijk geslagen. Toen getuigen van het voorval zich ermee bemoeiden en informeerden wat er aan de hand was, antwoordden de daders, onder wie de broer van Jacob, ‘dat sij woude en soude haar [Helena Margaritha de Wilde] dood slaen, dewijl ‘t maar moulatte sijn met gelt souden sij’t betalen’. De aanstaande bruidegom sloeg op de vlucht en toen de moeder van Helena Margaritha de Wilde er zich mee bemoeide werd zij uitgemaakt voor hoer en toverheks, waarna een algehele vechtpartij ontstond.¹³⁶ Uiteindelijk werd in december 1749 het huwelijk tussen Jacob Franken en Helena Margaretha de Wilde voltrokken, blijkens de registratie in het ondertrouw- en trouwboek van de Nederduits-Hervormde kerk; de gekleurde Helena Margaretha was dus protestant.¹³⁷

Onder de blanke elite werd geklaagd dat vrije kleurlingen blanken verleidden tot het aangaan van huwelijken met als gevolg dat deze groep te zelfverzekerd werd en zichzelf als gelijken van de blanken ging beschouwen.¹³⁸ Er bestond een vrees dat tot dan toe nog puur blanke families door deze smet zouden worden aangetast.¹³⁹ In 1752 ontvingen gouverneur en raden een brief van de bewindhebbers met een verzoek om advies inzake een door een Amsterdamse koopman uit naam van bewoners van Curaçao bij de Staten-Generaal ingediend rekest. Daarin werd gevraagd om een verbod op huwelijken tussen blanken en niet-blanken. Gouverneur en Raden hadden besloten om dit voor te leggen aan een commissie bestaande uit de drie raden Jan Gerard Pax, Christoffel Raphoen en Herman Roijer.¹⁴⁰

Deze commissie pleitte voor invoering van het ‘Echreglement over de steden en ten plattelande in de heerlijkheden en dorpen’ van 18 maart 1656. Volgens het 36ste artikel van dit stuk hadden minderjarigen toestemming nodig om te huwen van ouder(s) of voogden dan wel andere bloedverwanten. Daarmee zouden de blanke families macht genoeg hebben om huwelijken van hun kinderen, kindskinderen en ‘zijdmagen’ die hen niet aanstonden te

---

136. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 12 (fiche 7), verklaring van Mourits Exsteen Franken, 20 november 1749, folionummers onleesbaar; (fiche 8), verklaring van Abraham Hansz, 19 november 1749, 309r-v; verklaring van Anna Joost, huisvrouw Jan Paesch, ten gunste van Helena Margaritha de Wilde, 25 november 1749, 311r-v; (fiche 8), verklaring van Thimotheus Pas en Christina Weever, zijn vrouw, 16 december 1749, 319r-321r; inv.nr. 12 (fiche 7), verklaring Jacob Pieterse Bolderslee, 19 november 1749, folionummers onleesbaar: ‘Ik ondergesz verclaaren dat ik op een nademiddagh in ‘t huijs van mijn swager Abraham Hansen zijnde uijt den slaap comende in de galderij van ‘t wakker leggende op een kist den Persoon van Helena Margaritha de Wilde en voor haar zittende op een tafel Jacob Franke en bij den voorn: Helena Margaritha De Wilde koomen in Present van Jacob Franken haar schamelijckheijt voelde, zoo zijde mij vrouw genaamt Barbera Franken van Overschie off ik mij niet schaamde en haar antwoorde wat is er aan zoo een Geleegen alle de welke geen Eerbaare Dogter toe en comt om sulx te laten doen’.

137. NL-HaNA, 1.05.12.01, inv.nr. 1471, ondertrouw- en trouwboek van de Nederduits-Hervormde Kerk, 1746-1783, 23.

138. Kunst, ‘Van zaak tot persoon: de handel in slaven en de slavernij op de Nederlandse Antillen’. In *Verzekeringen van vriendschap: rechtsgeleerde opstellen aangeboden aan prof. mr T.J. Dorhout Mees*. Deventer: Kluwer 1974, 49-60, aldaar 56.

139. Kunst, *Recht*, 205-206; Schiltkamp, *Bestuur en Rechtspraak*, 66.

140. NL-HaNA, 1.05.01.02, NWIC inv.nr. 599, directeur en raden aan kamer Amsterdam, 28 december 1752, 343-346.

beletten. Het werd afgeraden om een verbod uit te vaardigen op huwelijken tussen blanken en niet-blanken, omdat dan het gevaar bestond dat verwijderingen zouden optreden binnen de bevolking en dat zou de rust niet ten goede komen want

‘Dat er onder die Familien die van Swarten off vrijgemaakte slaaven of slavinnen aff komstig, off daar meede in den bloede Geallieert sij, alreede gevonden worden die niet alleenig wel gegoet en magtig sijn, maar ook die haare Grootvaaders en grootmoeders in een wettig huwelijk geprocreEert en van Tijt tot Tijt weeder aan blanken getrouwt sijnde daar door niet alleenig aan veele blanke familien geparenteert sijn, maar nu al casties, ja selfs posties en also naast blanke sijnte regaardeeren off pretendeeren geregardeert te worden’.¹⁴¹

De Staten-Generaal volgden dit advies, waarmee het aantal bloedverwanten dat toestemming moest geven voor een huwelijk aanzienlijk werd uitgebreid.¹⁴²

5.4 Relaties met andere bevolkingsgroepen

In de inleiding is al een korte schets gegeven van de zeemanssamenleving in Otrobanda omstreeks het midden van de achttiende eeuw. Een samenleving, overigens, waarin vrouwen een duidelijke rol vervulden. Zij waren economisch actief als koopvrouw, reder, kroegen- en/of bordeelhouder; zij kochten en verkochten onroerend goed en slaven en zij traden op als zaakwaarnemer voor hun partners wanneer die op zee waren. De verschillende bevolkingsgroepen die gezamenlijk de Curaçaose koloniale samenleving uitmaakten woonden hier door elkaar. Behalve een synagoge, was er een rooms-katholieke kerk en later in de achttiende eeuw ook een lutherse kerk. De katholieke parochie was gemengd en speelde ongetwijfeld een belangrijke rol in de contacten tussen blank en niet-blank, slaaf en vrij, Afrikanen, Nederlanders, Spanjaarden en Fransen en geboren Curaçaonaars van uiteenlopende etniciteit. Maar zoals er ook een afzonderlijke begraafplaats voor de vrije negers en mulatten was aan de Roodeweg – de kapiteins van de respectievelijke vrije korpsen, Anthonij Beltran en Jan van Loenen, hadden in 1748 een stuk land aangekocht dat behoorde tot de plantage Welgelegen en dat werd ingericht als niet-blanke begraafplaats¹⁴³ – zullen de leden waarschijnlijk gescheiden van elkaar gezeten de dienst hebben bijgewoond. Tussen de verschillende groepen binnen de kerk, met name tussen niet-blank en blank, ontstonden in de loop van de achttiende eeuw ook spanningen die een aantal malen aan de oppervlakte kwamen, soms op een gewelddadige manier. Bovendien werd door veel niet-katholieke blanken met achterdocht gekeken naar de rooms-katholieke zwarten en gekleurden en er was vrees voor een mogelijke subversieve rol die de priesters zouden kunnen spelen.

In 1740 vertrok de Hollandse priester Petrus Kloek, die enkele jaren op het eiland was geweest. Volgens fiscaal van Schagen zou de man nooit meer een paspoort mogen krijgen om naar het eiland terug te keren. Hij had volgens de fiscaal een ‘seditieus en tumultearend

141. Ibidem, kopie-brief commissie aan Faesch, 22 december 1752, 347r, 348r-349r.

142. Kunst, Recht, 205-206; Schiltkamp, Bestuur en Rechtspraak, 66.

143. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 819 (fiche 8), nr. 79, transportakte 28 mei 1748, 248r-249r; verklaring cornet, 19 april 1748, 249r.

humeur', wat gevaarlijk was in een kolonie waar de rooms-katholieke bevolking voornamelijk uit slaven bestond. Want stel dat een 'quaadaardige paap die swarten adel quade instructien gaff'.¹⁴⁴ Er zouden in 1741 zo'n 70 blanke parochianen zijn geweest de rest was 'gespuijs van Negers, Moulaten en Indianen' die de priesters met hun 'momerijen' weten aan te lokken.¹⁴⁵ In 1739 werd het aantal parochianen volgens Nooijen geschat op 8.000, voornamelijk dus slaven en vrije niet-blanken. Tussen 1742 en 1767 waren het vooral incidenteel op het eiland arriverende priesters die actief waren.¹⁴⁶

In 1747 dienden de drie blanke katholieke kerkmeesters, Anthonij Slijk, Jean Baptiste Gachazijn en Georges Germa, een rekest in bij de raad. Aanleiding was de terugkeer op het eiland van de, volgens de rekestranten, geëxcommuniceerde en ontslagen Spaanse priester, Salvador de Gavarro, die erg populair was bij de zwarte en gekleurde bevolking. Hij drong erop aan om aangesteld te worden in de plaats van priester Miguel Martin Roldan. Volgens de drie kerkmeesters probeerde hij dit te bewerkstelligen door de niet-blanke parochianen tegen het kerkbestuur op te zetten. De 'negers en mulatten' leken bereid om hem hierin te steunen en kozen uit hun midden twee 'hoofden' om hen te vertegenwoordigen, de gekleurde Claas de Casserez en de kapitein van de vrije zwarten Anthonij Beltran. Er werden inmiddels geruchten verspreid over Roldan, onder meer dat hij in zonde zou leven met de gekleurde vrouw die zijn huishoudster was. Roldan ontsloeg haar. Maar daarmee was de zaak niet opgelost. Gavarro was, volgens de kerkmeesters mede zo populair omdat hij predikte dat de 'negers en mulatten' met de blanken gelijk zouden moeten worden gesteld en ook gelijk zouden moeten worden behandeld.¹⁴⁷

De situatie leidde spoedig tot rellen en oproerigheid, waarbij de schout moest ingrijpen. Een grote groep zwarten en gekleurden ging naar het huis van Roldan. Toen deze groep zijn huis probeerde binnen te dringen werd de situatie zo dreigend dat Roldan het raadzaam achtte om via de achterzijde te ontvluchten door met een ladder over een muur te klimmen. Francisco Beltran, de vader van de kapitein van de vrije negers Anthonij Beltran, had zich inmiddels meester gemaakt van de sleutel van de kerk. De opwinding was groot en de schout getuigde dat de 'negers en mulatten' hadden aangekondigd dat er bloed zou vloeien. Ook de rekestranten voelden zich niet langer veilig, maar tegelijkertijd meenden zij dat geen van de blanke parochianen kon instemmen met de wens van de zwarten en gekleurden om Gavarro, die als de aanstichter van alle onrust werd aangewezen, in de plaats van Roldan aan te stellen; men was in afwachting van de komst van een priester uit Holland. Slijk *cum suis* vreesden 'Dat de suppliantenen, zelfs de andere blanken, aldus hun Leven niet zeeker zijnde, gelijk het te vreezen is dat de gemelde Negers en Moulatten ziende alles wel afloopen hunne ongebondentheid al verder zullen pousseeren om over de suppliantenen [en] de ander blanke Ledematen [sic] te heerschen.'¹⁴⁸

De kerkmeesters wensten geen verantwoordelijkheid te nemen voor het meubilair en verdere inventaris van de kerk zolang de 'neger' Francisco Beltran de sleutel had. De raad

144. NL-HaNA, 1.05.01.02, NWIC inv.nr. 588, Van Schagen aan kamer Amsterdam, 23 september 1740, 204v-205r.

145. Ibidem, Faesch aan kamer Amsterdam, 12 september 1741, 923r.

146. Nooijen, *Slavenparochie*, 4-5.

147. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 862 (fiche 12), nr. 176, rekest van Anthonij Slijk, Jean Baptiste Gachazijn en Georges Germa, 28 februari 1747, 399r.

148. Ibidem, 401.

werd gevraagd om Gavarro te laten arresteren en van het eiland te zetten. Roldan moest het priesterambt waarnemen tot er een priester uit Holland was gearriveerd. Alle blanke lidmaten zouden daar naar verwacht genoeg mee nemen. Gevraagd werd ook om de ‘negers en mulatten’ tot gehoorzaamheid te dwingen en het verkiezen van hoofden strafbaar te stellen.¹⁴⁹ Waarschijnlijk lag de situatie iets genuanceerder dan de kerkmeesters wilden doen geloven want inmiddels bleek ook de fiscaal, Jan van Schagen, betrokken. In een brief aan de kerkmeesters liet hij weten klachten te hebben ontvangen van een ‘menigte roomsen’ en dat hij degene was die Claas de Casserez en Anthonij Beltran had genomineerd en naar het gouvernement had gezonden om te proberen de zaak in der minne te schikken. Anders diende de zaak formeel te worden onderzocht.¹⁵⁰ Uiteindelijk verordonneerde het gouvernement dat de priester Roldan door de zwarten en gekleurden diende te worden gerespecteerd. Het werd de niet-blanke parochianen verweten dat zij ongehoorzaam waren geweest jegens de kerkmeesters. Het werd Roldan nadrukkelijk toegestaan om het priesterschap waar te nemen. Wie zich alsnog hiertegen zou verzetten of zich oproerig zou gedragen werd bedreigd met onmiddellijke arrestatie en eeuwige verbanning.¹⁵¹

Enkele maanden later arriveerde er een nieuwe katholieke priester op het eiland, de Franse pater Charles Joseph de Mezeretz, met wie het kerkbestuur een contract sloot. Daarbij werd bepaald dat hij zich alleen met het geestelijke zou bemoeien en niet met de andere kerkzaken. Inmiddels waren echter alweer problemen gerezen. De lidmaten vroegen de gouverneur en raden om de kerk in afwachting van de aankomst van een Hollandse priester zolang te sluiten, maar tegelijkertijd het kerkbestuur zoals dat op dat moment bestond intact te laten. Aan de namen van de ondertekenaars van het rekest te oordelen was dit verzoek uitsluitend afkomstig van de blanke leden.¹⁵² De raad was echter niet van zins om hierin toe te stemmen: de beschikking luidde ‘nihil’; de gouverneur had een nieuwe ‘reformé’ gemaakt die aan de parochianen zou worden voorgehouden en waar zij zich aan hadden te houden.¹⁵³

Vijf jaar later moest de raad opnieuw ingrijpen wegens ongeregelheden. Opnieuw ging het om de aanstelling van een priester. Enkele slaven en vrije zwarten hadden geprobeerd om toestemming te krijgen om nog een andere priester aan te stellen, naast degene die al toestemming van het gouvernement had gekregen om de mis op te dragen. Faesch veronderstelde dat de zwarten zich meester wilden maken van de kerk, wat grote opschudding veroorzaakte bij de blanken. Anthonij Beltran werd ervan beschuldigd een van de aanstichters te zijn en door Faesch gearresteerd. Faesch verzocht zijn superieuren dringend om een Hollandse priester te zenden. Hij karakteriseerde de priesters waar het eiland het nu mee moest

---

149. Ibidem, 401.

150. Ibidem, Van Schagen aan kerkmeesters, 9 februari 1747, 403r.

151. *WIPC* 1, nr. 191, publicatie 18 februari 1747, Priester Roldan dient te worden gerespecteerd door negers en mulatten, 246-247.

152. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 863 (fiche 11), nr. 156, rekest 25 mei 1747 met beschikking van 26 mei 1747, 341r-342r. Het verzoekschrift was ondertekend door Antonij Slijk, Jean Baptista Gachassin, Louis Piednoir, Maria van der Meer, Gijsbert Roelen Cales, Maria Cales, E. ter Veer, de weduwe Alexander Tiele, Hermina Bruijter, Johannes van Werdts, Juan Baptista Leirens, Richard Howard, Joseph Miralles, Elizabeth Rac, Jan van Houten, Gilles Yoessen en Geertruij Yorissen.

153. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 863 (fiche 11), nr. 156, rekest 25 mei 1747 met beschikking van 26 mei 1747, 341r-342r. Zie ook nr. 158, aanstelling en eed voor de Franse roomse priester Charles Joseph de Mezeretz in verband met diens aanstelling afwachting van een Hollandse priester, 345r-v.

doen als landlopers, ‘...die Daegeleicks facties onder de Neegers en opstockerij maeken’, zodat het moeite kostte om oplopen te voorkomen. De kerk sluiten was geen optie, want bij een eerdere poging daartoe was de gehele niet-blanke bevolking op de been gekomen.¹⁵⁴ Volgens Faesch beeldden de zwarten en kleurlingen zich in dat wanneer zij maar gedoopt waren, zij ook goede christenen waren; ze gingen naar de mis en hoorden de ‘aperijen’ aan. Onder invloed van de katholieke priesters ontstond veel bijgeloof volgens de directeur. Zij verkochten niet alleen allerlei zaken als gewijde kaarsen en beeldjes, die door de bevolking als heilig werden beschouwd, maar kregen voor iedere doop betaald. Zij maakten de bevolking allerlei dingen wijs maar uiteindelijk ging het gewoon om geld verdienen. Een ongedoopte boesaal werd een ‘bourique’, waarschijnlijk afgeleid van ‘burito’, ezel, genoemd en wanneer hij als zodanig stierf dan wilde men slechts met tegenzin meewerken aan het begraven van het lijk. Dit zou de bevolking door de priesters worden ingeprent.¹⁵⁵ Opnieuw werd een plakkaat afgekondigd waarin de negers en mulatten, zowel vrij als slaaf, werden gewaarschuwd om ‘in haar godshuys geen de minste twist off moeylijkheeden zoo met woorden als werken te maaken’. Overtreders van dit verbod werd een lijfstraf in het vooruitzicht gesteld.¹⁵⁶

In 1756 werd de Nederlandse priester Petrus Wijnandus Gambier in de rooms-katholieke kerk geïnstalleerd maar, zo meldde Faesch, hij verstaat de negers niet en zij hem niet ‘soo dat het naere biechten affgeeft’.¹⁵⁷ Om nieuwe problemen te voorkomen vaardigde de raad een reglement uit voor de rooms-katholieke priester en kerkmeesters. Daarin was onder meer bepaald dat de priester geen geld mocht vragen voor de doop van zwarte kinderen, de biecht of het opdragen van een mis, maar dat hij zich tevreden moest stellen met wat een ieder hem daarvoor naar vermogen gaf.¹⁵⁸ Gambier slaagde er spoedig in de gehele katholieke gemeente, blank en niet-blank, tegen zich in het harnas te jagen. Hij ontpopte zich als een despoot, die zelfs de huizen van de parochianen binnendrong, hen sloeg en het meubilair vernielde. Er werd een hele reeks klachten ingediend variërend van het dronken opdragen van de mis, het opzetten van de Spaanse en Franse leden tegen de (voornamelijk zwarte en gekleurde) Curaçaose bevolking, tot zijn weigering op een behoorlijke manier met de kerkmeesters samen te werken. Hij schoffeerde de zwarte en gekleurde bevolking toen hij bij de ceremonie op witte donderdag, waarbij het gebruikelijk was om het ‘graf van Christus’ door de vrije negers en mulatten te laten bewaken, hiervoor de blanke Franse leden van de kerk opriep. De kerkmeesters wist hij te beledigen door tijdens een processie binnen de kerk, waarbij zij samen met anderen ‘het verhemelte’ droegen, de Fransman Jan Baptiste Gachassin in het bijzijn van de gehele congregatie aan te zeggen dat hij onwaardig was om dit te doen. Namens alle parochianen werd de raad gevraagd om in te grijpen; het rekest was ondertekend door de blanken, terwijl de zwarten en gekleurden op een afzonderlijke pagina met hun naam of teken verklaarden dat zij zich met de inhoud konden verenigen. Gambier vertrok na een jaar.¹⁵⁹

154. NL-HaNA, 1.05.01.02, NWIC inv.nr. 598, Faesch aan kamer Amsterdam, 7 april 1751, 295-296.

155. NL-HaNA, 1.05.01.02, NWIC inv.nr. 597, Faesch aan kamer Amsterdam, 14 maart 1750, 118-119.

156. *WIPC* 1, nr. 220, publicatie 7 april 1751, maatregelen wegens de voorgevallen ongeregelheden in het godshuis van de rooms katholieken, 277-278.

157. NL-HaNA, 1.05.01.02, NWIC inv.nr. 600, Faesch aan kamer Amsterdam, 6 januari 1756, 1114.

158. *WIPC* 1, nr. 253, publicatie 20 september 1756, reglement voor priester en kerkmeesters, 306-307.

159. NL-HaNA, 1.05.01.02, NWIC inv.nr. 601, kopie-rekest, 13 juni 1757, 439-457. De blanke ondertekenaars waren Anthoni Slijk(kerkmeester), Jean Baptista Gachassin (kerkmeester), Maria Smit, weduwe Dirk van der

Spoedig leidde het feit dat er nu geen priester meer op het eiland was tot onrust onder met name de zwarte en gekleurde bevolking, vooral omdat er al tientallen kinderen ongedoopt waren gestorven, waaruit blijkt hoe sterk het rooms-katholieke geloof in het niet-blanke volksdeel geworteld was. De officieren van de vrije negers en mulatten hadden de raad verzocht om een buitenlandse priester aan te stellen, maar dat was geweigerd.¹⁶⁰

Niet alleen in de stad, met name in de wijk Otrobanda, maar ook op het platteland woonden blank en niet-blank naast elkaar. Dit kon leiden tot problemen. Louis Martin, vaandrig van de vrije negers, was eigenaar van een tuin of plantage die grensde aan de plantage van Andries Claase. Deze laatste verkocht zijn grond aan de blanke Jacob Laan. In de tranking tussen beide stukken grond bleken gaten te zitten waardoor een zevental paarden en een muilezel, die eigendom waren van Louis Martin, op het terrein van Laan terecht waren gekomen. Deze werden prompt door Laan doodgeschoten. Het conflict tussen de burens liep verder op toen Laan Martin en diens echtgenote begon te bedreigen, eerst met een geladen geweer en vervolgens met een bullenpees. Onder aanvoering van Anthonij Beltran dienden een aantal officieren en manschappen van de vrije negers en van de vrije mulatten vervolgens een rekest in met een klacht tegen Laan en een verzoek om interventie van de raad. Laan werd in de raad ontboden waar hij dronken verscheen. Hij eiste genoegdoening omdat de vrije negers de euvele moed hadden gehad om een klacht tegen hem in te dienen, en wanneer hij die niet kreeg dan zouden 'de negers' hetzelfde lot ondergaan als de paarden. Hij zou dan zijn eigen rechter zijn, want hij wist dat hij toch niet zou worden opgehangen voor het doodschieten van een zwarte. Laan stelde 'dat het schande was om neegers in haare defensie te hooren & alschoon vrij bij hem als slaven werden geconsidereert en geen recht op blanken vermoghten te vragen dat hij altijt de sulke zouden attacqueeren dien gebruik maakte van zijne vrije weijde daar hij geene paarden van neegers in wilde gedoogen en dat den reghter de de autoritijt niet hadde om hem daar over te straffen in deeze of diergelijke bewoordinghe'. De raad liet Laan daarop arresteren en gevangen zetten. De belangrijkste reden hiervoor was zijn dreigement dat hij eigen rechter zou spelen. Na enkele dagen diende Laan een rekest in waarin hij zijn excuses aanbood voor zijn gedrag, maar dat het was veroorzaakt door zijn dronkenschap. Hij beloofde beterschap voor de toekomst en vroeg om zijn vrijlating.¹⁶¹

Meer, weduwe Alexander Tielen, Joans Moentak, de weduwe Daniel v.d. Woestijne, Thomas Rizard, Jeruan Dupon, Jan Casper Faust, Jan Lucas Thielen, Lambertus Jansen, François Fereij, Poulina Blanchardt, Hendrik M. Willemsz, Maria Magdalena Touro, Anna Christina Bruijn, Johanna Catharina. Op de andere zijde stond: 'Wij ondergeteekendens Confirmeere ons met het voor staande requesten Depositiven daarin vervat', getekend door Antonio Beltran, Bartholomeus Pulo (1ste luit.) Pedro Augustin (2de luit.) Juan Domingo Hendrikse, Domingo Hato, Bastiaan Nicolaas, Francisco Diadi, Manuel Augustin Matta, Francisco Anthonij, Hendrik Elias Cotot, Philip Jan Boos, Joseph Hendrikse Insoon, Juan Matee, Bastiaan Bentura, Louis Christoffel, Juan Andres Belfaes, Louis Bastian, Pieter Christoffel, Francisco Antonij Lourens, Manuel Gabriel en Nicolaas Sinjoor. Zie ook in hetzelfde inventarisnummer, Faesch aan kamer Amsterdam, 7 juli 1757, 435, en bijlagen, 439-457. 160. NL-HaNA, 1.05.01.02, NWIC inv.nr. 601, fungerend fiscaal Burghy aan kamer Amsterdam, 2 januari 1758, 700.

161. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 10 (fiche 3), diverse stukken, waaronder rekest, 26 november 1748, ondertekend door de vrije negers Anthon Beltran (kapitein van de vrije negers), Anthonij Abram, Pedro Augustin (luitenant van de vrije negers), Bartholomeus Paulo (luitenant van de vrije mulatten), Juan Domingo Hendriks, Louis Martin (vaandrig van de vrije negers), Andres Clase, Domingo Hato, Bastiaan Nicolas, Francisco Diadie, Manuel Augustin, Francisco Anthonij, Louis Thomas, Philip Anthonij en Pedro Makoeto, 91r-95v; inv.nr. 10 (fiche 6), resolutie van de raad, 6 december 1748 en rekest van Jacob Laan, 10 december 1748, 191r-v; inv.nr. 14 (fiche

Kapitein van het korps vrije zwarten Anthonij Beltran ervoer hoe licht een beschuldiging door een blanke kon worden ingebracht met in potentie ernstige gevolgen. De planter Pieter Redoch beschuldigde hem ervan dat hij zijn schapenwachters opdracht had gegeven om enkele van Redochs schapen te stelen. De planter had zelf de beide schapenwachters al opgepakt en zij hadden een ‘vrijwillige bekentenis’ tegenover hem afgelegd. De schapen waren inmiddels geslacht en Redoch beweerde dat hij de poten van de beesten had zien liggen. Volgens hem bleek duidelijk dat Beltran schuldig was en de doodstraf zou kunnen krijgen omdat slaven immers de orders van hun meesters uit te voeren hadden. Hij verzocht de raad om Beltran daarom te laten arresteren.¹⁶² Kennelijk liep de zaak met een sisser af, want er wordt niets meer van vernomen. Bovendien had Beltran met zijn vrije negers nog maar enkele maanden daarvoor een belangrijk aandeel geleverd bij het neerslaan van de slavenopstand op Hato. De raad zal weinig genegen zijn geweest om deze voor handhaving van orde en rust zo belangrijke groep van zich te vervreemden door in te gaan op een evident onzinnige beschuldiging tegen een van hun meest vooraanstaande vertegenwoordigers.

In hoeverre beschouwden sommige vrije gekleurden zichzelf als blank of werden zij door anderen als zodanig beschouwd? Jan Gloudij, de zoon van een Fransman en een vrije gekleurde of zwarte vrouw, overleed in 1739. Hij had bij testament bepaald dat zijn natuurlijke zoon, Dirk Gloudij, verwekt bij de vrije gekleurde vrouw Catharina Merrit, zijn enige en universele erfgenaam zou zijn. Aan Catharina Merrit legateerde hij een negermeisje. Dit stuitte op fel verzet van verschillende personen die recht meenden te hebben op de erfenis. Balthazar Jansz, Jan Pedro Jansz, Barendt Dirkse Kock, Jan Theunis Vos, Hendrik Croes, Gustavus Kool, Lourens Vos en Pieter Jansz, noemden zichzelf de erfgenamen en vrienden van Jan Gloudij en verzochten gouverneur en raden om het testament van Jan Gloudij onwettig te laten verklaren. Catharina Merrit werd in het rekest gekwalificeerd als een ‘Publicque Moulattinne Hoer, die den oude man sulksz [dat Jan Gloudij de vader van haar zoon Dirk was] heeft wijs gemaakt’. De rekestranten, beweerden de naaste boedverwanten te zijn en betwistten de rechtmatigheid van het testament waarmee de erfenis ‘aan een gespuijs van Hoere & moulattinne soude komen’. De gang van zaken zou strijdig zijn met Van Leeuwen, *Rooms Hollands Recht*, derde deel, pagina 221, waar staat dat niet mogen erven onwettige en overwonnene bastaarden en ‘speel kinderen’. Zij besluiten: ‘Welke zaaken indien sulks doorging op dit Eyland van zeer quaade gevolgen kunne zijn also dat Hoere moulatte gespuijs haar zoodanig weeten in te dringen in de gemoederen der mannen, van haar vrinde komen aff te trecken waar door zij int volle besit zoude geraaken’. Zij vroegen de raad daarom het testament ongeldig te verklaren. De raad stelde het rekest in handen van de Thomas Willemsz en Rudolph van den Clooster, de administrateurs over de boedel van Jan Gloudij. Uiteindelijk werd het een civiele zaak tussen de bloedverwanten van Jan Gloudij en de admistrateurs van de boedel. De eisers werd hun claim echter ontzegd; het testament werd door de raad wettig verklaard.¹⁶³

---

1), aantekening, 26 september 1748, dagvaarding Jacob Laan geresumeerd, 2r; (fiche 2), besluit van de raad om een brief te schrijven aan de cornet om de korporaal van de ruitery en de kapitein van de indianen te zenden om inspectie te doen van de trankeren tussen de plantage van Laan en zijn vrije burens, 51r, 59r.

162. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 13 (fiche 7), rekest van Pieter Redoch, 5 oktober 1750, 260r-261r.

163. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 4 (fiche 9), rekest van 16 december 1739, met beschikking van dezelfde

Waarschijnlijk hebben de bloedverwanten van Gloudij zich daar niet zonder meer bij neergelegd. Het is niet onmogelijk dat zij druk hebben uitgeoefend op Thomas Willemsz en Rudolph van den Clooster, de twee sequesters van de boedel van Gloudij en voogden over diens minderjarige zoon Dirk. In 1741 berichtten zij beiden dat zij door drukke werkzaamheden niet meer in staat waren om hun taken uit te voeren en verzochten de raad om hen daarvan te ontheffen.¹⁶⁴ In de plaats van Rudolph van den Clooster werd een zekere Pieter Veijns als sequester aangesteld, maar die werd vervolgens ziek en moest eveneens worden vervangen.¹⁶⁵

In de justitiële stukken van het oud-archief van Curaçao zijn legio zaken aangetroffen van incidenten waarbij werd gescholden of geweld werd gebruikt en waarbij de mate van respect of het tonen van ondergeschiktheid door een niet-blanke tegenover een blanke, of iemand die zichzelf als zodanig beschouwde, de achterliggende oorzaak was. Tegelijkertijd lijkt ‘mulat’ een gebruikelijk scheldnaam te zijn. Marcus François Bzarne, bijvoorbeeld, werd in de Willemstad in de Bredestraat onder de voet gelopen door een slaaf van Johannes Stuijling. De familie Bzarne was een vooraanstaande familie die verschillende plantages bezat en nooit in enig document als gekleurd wordt aangeduid. Bzarne wees de slaaf terecht waarop deze antwoordde: ‘voor wien soude ik uijt de wegh gaan, voor een donderse moulat?’ Waarop Bzarne zich gerechtigd voelde de man een slag met zijn stok te geven.¹⁶⁶

Een ander voorbeeld betreft een gewelddadig incident bij het huis van een zekere Pieter Verwit, die kennelijk een herberg of kroeg had. Binnen was een gezelschap, waar onder meer de cornet van de ruitery Hendrik Evertsz deel van uit maakte, dat aan het dobbelen was toen er voor de deur een groep matrozen verscheen die de vrouw en de dochter van Verwit lastig vielen en uitscholden voor ‘teef en mulatinne hoer’. De matrozen gingen daarna naar binnen en eisten als ‘blanken’ te worden bediend, waarop werd geantwoord dat zij bij blanken in huis waren en door blanken werden bediend. De situatie escaleerde en eindigde in het gooien met stenen en een schietpartij.¹⁶⁷

Een laatste voorbeeld betreft de neef van WIC-directeur Faesch, Jan Rudolph Faesch, die een conflict had met Gerard Schoonenboom, de zoon van raadslid Adriaan Schoonenboom. Deze zou Faesch hebben bedreigd. Jan Rudolph Faesch ging samen met de huishoudster van zijn oom, Nanni Flanningh, naar het huis van de familie Schoonenboom, waar hij op de deur bonkte en riep: ‘kome uijt jou verd. Moulatte hoere kind’ en ‘jou vaar, die verd[omde] Bakerstier’, waarmee Adriaan Schoonenboom werd bedoeld. Een zekere Johannes Clemens die zich daarna met de zaak bemoeide werd ernstig door Gerard

---

datum; inv.nr. 5 (fiche 10), sententie van de raad in de zaak van de bloedverwanten van Jan Glaudi tegen Thomas Willemsz en Rudolph van den Clooster als executeurs over zijn nalatenschap, 4 november 1740, 369v.

164. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 6, (fiche 2), rekest, ongedateerd, 46r-v; de beschikking op het rekest is onleesbaar. Zie verder verklaring van de weesmeesters van 2 maart 1741 (fiche 4), met verwijzing naar de beschikking op het rekest, waarin gesteld werd ‘sig geen partije te stellen in opsigt van het verzoek bij den requeste vermeld. . .’, 90r.

165. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 1549 (fiche 15), ongedateerd rekest van Thomas Willemsz, 537r; Zie ook inv.nr. 1550 (fiche 5), R. v.d. Clooster aan directeur J. Gales over de afwikkeling van de erfenis en verwijzingen naar het proces, 6 september 1740, 159r.

166. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 812 (fiche 8), nr. 118, beëdigde verklaring van Th. Paes, 3 mei 1742, 278r-279r.

167. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 803 (fiche 2), nrs. 183 en 184, getuigenverklaringen 18 juni 1734, 65r-68r.

Schoonenboom mishandeld. Getuigen hadden gehoord dat Nanni Flannigh daarna tegen Clemens had gezegd ‘draagt gij geen degen? Waarom heb jij dat moulatte hoere kind niet dood gestooken?’ en ‘Waarom hebt gij de deegen niet genoomen en hem gestooken tot dat er het moulatte bloed uyt quaaam’.¹⁶⁸ Het is mogelijk dat de zoon van het raadslid inderdaad gekleurd was maar er kan ook sprake zijn van gebruik van gangbare scheldwoorden zonder dat Schoonenboom daadwerkelijk Afrikanen onder zijn voorouders had.

Blank, zwart en gekleurd ontmoetten elkaar ook in de herbergen, kroegen en andere uitspanningen. Een daarvan was het kanoekje van de vrije zwarte Domingo Hato. Hier werd door een gemengd gezelschap van blanke en gekleurde mannen gedanst met zwarte en gekleurde vrouwen. Een van de bezoekers was Hantke Gales, zoon van directeur Jan Gales, die op dat moment in onmin leefde met zijn vrouw Rachel Houtschilt en zijn schoonvader Nicolaas Houtschilt. Een andere bezoeker was de gekleurde schipper Gaspaar Anthonij de Quirigazoe. Hantke had zich misdragen tegenover zijn vrouw en schoonvader die aanstuurden op een echtscheiding en getuigenverklaringen verzamelden om het wangedrag van Gales aan te tonen. Zo zou hij openlijk in concubinaat leven met een slavin. Op het kanoekje van Domingo Hato had hij met verschillende mulattinnen en negerinnen gedanst, hen betast en met hen gezoend. Hij had zich daarbij met name gericht op de vrije negerin Anna Mina, bijgenaamd Anna Cachas, met wie hij enkele dagen op het kanoekje had doorgebracht.¹⁶⁹

Hiervoor werd al gemeld dat er rond het midden van de achttiende eeuw binnen de blanke elite vrees bestond voor de grote mate van vermenging van blanke en niet-blanke families en dat men pogingen in het werk stelde om deze ontwikkeling tegen te gaan. Er werd ongetwijfeld ook door vrije gekleurde families bewust gepoogd om door huwelijken met blanken de familie geleidelijk steeds blanker te maken. Dit streven, hypergamie, gericht op het bewerkstelligen van sociale stijging, kwam algemeen voor binnen de vrije Afro-Amerikaanse bevolkingen.¹⁷⁰ Een van deze families was de familie Henricus, waarvan Nicolaas Henricus, de reder, koopman, assuradeur en beëdigd vertaler, de voornaamste vertegenwoordiger was. Zijn moeder, de welgestelde vrije mulattin Anna Maria Koningh, was de dochter van een vrije negerin genaamd Dominga de Breemer. Behalve haar dochter Anna Maria had zij nog een zoon, Claas de Breemer. Dominga verkeerde ook in redelijk goeden doen. Zij liet in 1743 haar testament opmaken, waarbij ze aan haar dochter behalve al haar kleding, een slavin en een bedrag van 400 peso naliet en aan haar zoon eveneens een slavin en ook 400 peso.¹⁷¹ Dominga was de dochter van een slavin op de WIC-plantage Hato. In 1716 kocht zij haar toen al bejaarde moeder van de Compagnie (zie tabel 5.1a).

In 1749 liet Dominga de Breemer een nieuw testament opmaken. Behalve haar twee

---

168. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 814 (fiche 8), nr. 96, beëdigde verklaring van Hantke Gales en Adriaan Vemeulen, 29 april 1743, 241r-243r; (fiche 8-9), verhoor van en Jasper Hazevelt, 2 mei 1743, 245r-249v; (fiche 9), nr. 99, beëdigde verklaring van Albertus Columba en Jan Lesire, april 1743, 251r-252v; (fiche 9), nr. 102, beëdigde verklaring van Adriaan Schoonenboom, 25 april 1743, 256r-257v.

169. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 851 (fiche 3), nrs. 27 en 29, 2 rekestes en 8 verhoren, 66r-75r en 77r-90r.

170. Op Curaçao wordt het bewust huwen met lichter gekleurden aangeduid als ‘drecha rasa’, wat vertaald kan worden als ‘het ras verbeteren’ (met dank aan Carel de Haseth).

171. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 851 (fiche 5), nr. 52, testament van de vrije negerin Dominga de Breemer, 26 juli 1743, 146r-147r.

kinderen werden nu ook haar achterkleinzoon Willem Koster, zoon van haar kleindochter Anna Henricus en Jan Koster, als erfgenaam genoemd. Hoewel Anna Maria Koningh zeven kinderen en meerdere kleinkinderen gehad moet hebben, werd alleen Willem Koster uitverkoren voor een legaat. Hij kreeg als legaat een negermeisje, de dochter van een van Dominga's slavinnen.¹⁷² De reden hiervoor is mogelijk dat Willem vrijwel blank was, want zijn vader Jan Koster, was afkomstig uit Stralsund, gelegen ten noord-oosten van Rostock in wat Zweeds Pommeren (Mecklenburg-Voor-Pommeren) werd genoemd.¹⁷³ In het testament van Anna Maria Koningh werd Jan Koster als een van de eersten genoemd, direct na Nicolaas Henricus en Anna Henricus, maar nog voor haar andere vijf kinderen. Hij kreeg als legaat een negerjongen.¹⁷⁴ Waarschijnlijk stond Jan Koster omdat hij blank was bij Anna Maria in hoog aanzien. Jan Koster was koopman en waarschijnlijk schipper. Zijn zwager Nicolaas Henricus trad bij zijn afwezigheid op als zijn zaakwaarnemer.¹⁷⁵

Binnen de eigen vrije groep kon het favoriseren van een persoon met een hogere maatschappelijk status leiden tot jaloezie en onrust. De kapitein van de vrije negers Anthonij Beltran stond kennelijk hoog in aanzien bij zijn schoonmoeder. Dit leidde zelfs tot een rechtzaak tussen Beltran en zijn zwagers Andries, Juan Carlos, Claas en Juan Claasz. De schoonmoeder van Beltran had aan haar dochter en schoonzoon een mulattemeisje geschonken, wat de woede van haar andere kinderen had gewekt, 'die Siende op de Steen en niet op de werper zich hebben getraght aan den Eijsscher [Beltran] te revengeeren'. De slavin werd door de broers ontvoerd en ergens op het platteland vastgehouden. Voor Beltran bestemde goederen die zij in haar bezit had gehad toen zij werd opgepakt werden vernield.¹⁷⁶ Vervolgens richtten de gebroeders Claasz zich in een rekest tot de raad waarin zij zich erover beklagden dat hun moeder ten nadele van de boedel van hun overleden vader gelden en effecten aan hun zuster en zwager had geschonken en dat dit ten nadele was van hun erfenis. De raad besloot daarop om het rekest in handen te stellen van hun moeder.¹⁷⁷ Hoe de kwestie is afgelopen is niet bekend.

Ook de groeiende groep vrije gekleurden werd door de blanken als een bedreiging ervaren. Opmerkelijk is dat een andere belangrijke minderheidsgroep, de joodse bevolking, de schuld kreeg van de grote mate van vermenging. In een stuk getiteld 'Informatie en Demonstratie' betoogde de fiscaal Jan van Schagen dat 'Dewijle het wonen der Jooden onder de Christenen waarlijk veel heeft gecontribueert tot die onbehoorlijke vermengingh van haar

---

172. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 820 (fiche 7), nr. 88, testament van de vrije negerin Dominga de Breemer, 15 februari 1749.

173. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 991 (fiche 13), nr. 135, procuratie van Willem Koster en Anna Catharina Koster, kinderen van wijlen Jan Willem Koster en Anna Henricus, voor Carel Fabricius te Stralsund, 31 maart 1794, Willem en Anna Catharina claimden via Carel Fabricius de erfenis van hun tante Catharina Dorothea Koster en oom Michiel Lachmont.

174. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 859 (fiche 10), nr. 143, testament van de vrije mulattin Anna Maria Koningh, 31 mei 1731, 327r-330v.

175. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 863 (fiche 12), nr. 168, rekening, 29 mei 1747, 373r-374r. Nicolaas Henricus liet namens zijn zwager beslag leggen op de bark van een zekere Anthonij Gantier. Deze had een lading suiker aan boord van een Franse zakenpartner van Koster op wie nog een vordering bestond.

176. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 8 (fiche 6), resolutie commissarissen voor kleine zaken, 20 maart 1743; stuk opgesteld door de fiscaal, 4 juni 1743; Zie ook OAC inv.nr. 1526 (fiche 1) verklaring van Johan Godfried Cobilensky, 21r-v; (fiche 2), appèl van Juan Nicolaas Claasz en Andries Claasz contra Anthonij Beltran, 48r-v.

177. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 8 (fiche 9), ongedateerd rekest met beschikking van 21 juni 1743, 302r-303r.

met de neegerinnen volgens de informatie die den ondergesch. daar van heeft genomen bij oude en gelooffwaardige Luijden op 't Eijland. die eenpaarigh zeggen dat in de directie van de Heer Doncker ten tijde dat de Jooden in haar Quartier verre buijten de stadt woonden, er niet meerder als 2 moulatten (een generatie van blanken en swarten) op 't gantsche Eijland wierden gevonden, welk soort van volk Jeegens woordigh op eenige duijsent te begrooten is.¹⁷⁸ Wat betreft dit aantal overdreef Van Schagen waarschijnlijk enigszins.

Dat de fiscaal Van Schagen weinig op had met de joodse bevolking kwam onder meer ook tot uiting in een strafproces tegen een zekere Mordochay Parera, die ervan beschuldigd werd overspel te hebben gepleegd met een christenvrouw:

‘...den Gede. seijnde een Jood op den 24 Jan. Laatst leden heeft kunnen gelusten omme op een enorme wijze aan te soeken ene vervolgens met force te Attacqueren omme met hem overspel te begaan, een Christen vrouwspersoon genaamt Petronella Vierkens, wettig getrouwd met Jan Pietersz Winter, zoo als omstandig Consteert bij een verclaring van vijf getuijgen onder Eede Solemneel bekragtigt daar van sijnde. Ende naardien door de nalatigheijd in de vorige reegeringe alhier is ingeslopen dat de Joden in deese Stad onder de Christenen wonen ende dus dat diergelijke stoute onderneminge sijn van quaade gevolgen, ende dat verders na Regten aan allen Joden ongepermitteerd is eenige vleschelijke gemeenschap met Christen vrouwen te mogen hebben, ende andere redenen meer des noots ten processe nader te deduceren en adstrueeren’.¹⁷⁹

Van Schagen eiste een enorme boete van 2.000 peso en eeuwige verbanning van Curaçao.¹⁸⁰ Een van de getuigen in de zaak tegen Mordechaj Parera is de mulattin Magdalena Ernst, die op straat zou hebben gestaan toen Parera het huis van Jan Pietersz Winter en Petronella Vierkens verliet. Er werd gesuggereerd dat zij geld voor haar verklaring zou hebben gekregen.¹⁸¹ Er was hier kennelijk geen probleem dat de getuige een niet-blanke was.

Zoals hiervoor al is aangegeven was slavenbezit onder vrije zwarten en gekleurden niet uitzonderlijk. Daarbij kwam het voor dat de slaaf of slavin lichter gekleurd was dan zijn of haar eigenaar, zoals het mulatte meisje dat Anthonij Beltran cadeau kreeg van zijn schoonmoeder. In het hoofdstuk over manumissie werd al duidelijk dat vrije, niet-blanke meesters een grotere bereidheid leken te hebben dan blanke meesters om hun slaven gratis te manumitteren. Het is niet onwaarschijnlijk dat er ook familiebanden waren tussen vrije meesters en hun slaven. Maar tegelijkertijd moet de afstand tussen de veelal creoolse zwarte

178. NL-HaNA, 1.05.01.02, NWIC, inv. nr. 583, Informatie en demonstratie”van Jan van Schagen, 25 mei 1737, 536r.

179. NL-HaNA, 1.05.01.02, NWIC inv.nr. 583, ongedateerde kopie- eis en conclusie van de fiscaal contra Mordochaj Parera, 185r.

180. Ibidem, 185r-v. Bijgevoegd is onder meer een ‘Extract uijt de willekeuren der Stad Amsterdam, Titul 14, Van de Jooden’, waarin de relatie tussen joden en christenen is geregeld en onder meer ook het verbod op seksuele relaties tussen joden en christenen is geformuleerd, 189r-192r. Zie ook de uitgebreide getuigenverklaring van Petronella Vierkens over de toenaderingspogingen van Parera, 31 januari 1736, 193r199r.

181. Ibidem, kopie van de beëdigde ‘Contra interrogatorien’ van de mustizin Magdalena Ernst, ongedateerd, 201r-204v; zie voor verschillende juridische stukken in de zaak van Van Schagen tegen een andere jood, Joseph Atias de Neijra: 224r -280r.

en gekleurde meesters en hun Afrikaanse slaven ook bijzonder groot zijn geweest. Dit wordt onder meer duidelijk tijdens de slavenopstand van 1750.

Op zondag 5 juli 1750 had een grote groep slaven, zowel mannen als vrouwen en eigendom van een groot aantal verschillende meesters, zich verborgen in de heuvels bij de Compagniesplantage Hato. De groep was gewapend met snaphanen, houwens, bijlen en kapmessen. De volgende dag, vroeg in de ochtend, overvielen zij de plantage en richtten een moordpartij aan onder de daar aanwezige volkomen verraste slaven. Onder de slachtoffers waren de factor en diens vrouw en twee bomba's. Er was maar één blank slachtoffer, een man waarvan het lijk buiten de poort van Hato werd aangetroffen, maar die nooit is geïdentificeerd. Een deel van de slaven van Hato wist te vluchten. Vervolgens verlieten de overvallers Hato en sloegen in de omgeving aan het plunderen, waarbij huizen en magazijnen in brand werden gestoken en tuinen vernield. Hieronder waren ook eigendommen van vrije zwarten en gekleurden. Toen directeur Isaac Faesch vernam wat er gaande was zond hij een sergeant met 24 manschappen van het garnizoen, de assistent Daniel Soorbeek met enkele gewapende 'huisnegers' en Anthonij Beltran, kapitein van de vrije zwarten, met zoveel manschappen als hij inderhaast bijeen kon brengen, naar Hato. Na een eerste confrontatie op de nabijgelegen Savaan trokken de overvallers zich terug op Hato, waar zij enige tijd stand wisten te houden. Bij de gevechten vielen aan beide zijden doden en gewonden. Uiteindelijk vluchtten de opstandelingen. Een deel, waaronder vrouwen en kinderen, kwam om toen zij van de rotsen in zee te sprongen. Anderen werden gevangen genomen, maar een groot aantal wist volgens Faesch, in ieder geval in eerste instantie, te ontkomen.¹⁸²

Faesch tastte volledig in het duister over de achtergronden en het beoogde doel van de gewelddadigheden en het bleef onbekend wie de overvallers van wapens en de munitie had voorzien. De gevangenen lieten weinig los en degenen die door gevangen genomen slaven als de leiders waren aangewezen, waren omgekomen. Volgens Faesch waren de meest getrouwe slaven, zowel van de WIC als van hem privé, vermoord. Verder werd bekend dat de weduwe Lesire, blijkens een aan haar zoon geschreven briefje, al enkele dagen eerder bekend was dat er iets op handen was.¹⁸³

Behalve het verslag van het gebeurde door Faesch, waar Hamelberg zich op baseert, zijn in het oud-archief van Curaçao de verhoren en andere processtukken van de gevangen genomen slaven bewaard gebleven. Tijdens de verhoren probeerde men vooral te achterhalen wat de motieven waren geweest en wat men had geprobeerd te bereiken, hoe men aan de wapens en munitie was gekomen en wie de leiding had gehad. Daarnaast wilden de autoriteiten weten wie voor welke moorden aansprakelijk was geweest. Het eerste stuk betreft

---

182. Hamelberg, *De Nederlanders*, 166-170. Hamelberg geeft het vrijwel letterlijke relaas van de opstand zoals Faesch dit in zijn correspondentie met de bewindhebbers heeft gerapporteerd. Zie verder L. de Hoog, *Van rebellie tot revolutie. Oorzaken en achtergronden van de Curaçaose slavenopstanden in 1750 en 1795*, Willemstad Curaçao en Leiden: UNA, KITLV en STICUSA 1983, 38-40.

183. Hamelberg, *De Nederlanders*, 169-170. Ten tijde van de slavenopstand van 1795 werd ook een Johanna Lesire genoemd, die ervan werd verdacht slaven, die tot de opstandelingen hadden behoord, in haar huis in Scharloo te hebben verborgen. Zie: Paula, 1795, 40, jaargang van Curaçao, 25 augustus 1795. Het is niet duidelijk of dit een en dezelfde vrouw betreft. Dat in verband met beide opstanden de naam Johanna Lesire is genoemd werd eerder geconstateerd door H.P. van Weeren, *De slavenopstand van 1795*, ongepubliceerde doctoraalscriptie, Amsterdam 1978 (aanwezig in de collectie van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde), 22-23.

een lijstje van geëxecuteerde en op andere manieren omgekomen slaven met vermelding van de namen van hun meesters. Het oogt als een kladoverzicht met doorhalingen van namen van slaven en slaveneigenaars. Mogelijk dat het is opgesteld in verband met een uit te betalen schadevergoeding aan de meesters. Het wijkt af van een overzicht van later datum dat Hamelberg geeft en het interessante daarbij is dat er oorspronkelijk drie vrije niet-blanke meesters in vermeld waren die bij Hamelberg ontbreken: de vrije zwarte Bastiaan, de vrije zwarte vrouw Sebel en de mulattin Francisca. Zij verloren ieder een slaaf, respectievelijk twee vrouwen en een man. Voor ieder van de namen van de vrijen is een kruisje geplaatst.¹⁸⁴

De maatschappelijke en culturele afstand tussen deze vrije niet-blanke meesters en de andere vrije zwarten en gekleurden – onder wie ook slaveneigenaren zoals Anthonij Beltran – die uiteindelijk de opstand neersloegen en de Afrikaanse opstandelingen, die in de meeste gevallen nog maar kort op het eiland aanwezig waren, moet groot geweest zijn. Dit wordt gesymboliseerd door het feit dat de stukken die betrekking hebben op de gewelddadige gebeurtenissen van juli 1750 zijn ingebonden na een sententie in een civiele zaak tussen een zekere Pieter Legandre als eiser contra de vrije negers Anthonij Beltran en Andries Claasen, de executeuren testamentair van de nalatenschap van de vrije zwarte vrouw Anna Magdalena Claassen, de schoonmoeder van Beltran. Het betrof de eis tot betaling van het niet geringe bedrag van 1.800 peso voor een uitstaande hypotheek, die door de overledene in 1744 was afgesloten op een huis aan de Overzijde en vier slaven, met de nog daarop verschuldigde rente.

Uit de inhoud van daaropvolgende verhoren, getuigenissen, criminele eisen en sententies kunnen achtergronden, maatschappelijke relaties en belevingswereld van de direct en indirect bij de gewelddadigheden op Hato betrokken Afrikanen worden gedestilleerd.¹⁸⁵ Hoewel de verhoren van de gevangen genomen slaven met een zekere voorzichtigheid moeten worden geïnterpreteerd – de communicatie met deze Afrikanen zal in ieder geval waarschijnlijk deels via een tolk zijn verlopen en er werd gebruik gemaakt van de pijnbank; ondervraagden zullen uiteindelijk wellicht de antwoorden hebben gegeven die de ondervragers graag wilden horen – kan hieruit toch een beeld worden verkregen van organisatie, netwerken en intenties. De meeste betrokken slaven waren nog maar kort daarvoor, hooguit enkele jaren, op Curaçao aangekomen. Zoals in het eerste hoofdstuk al is besproken kwamen tussen begin 1748 en medio 1750 kort achtereen acht transporten slaven aan (zie taubl 1.11). Een onbekend deel van deze slaven zal waarschijnlijk weer zijn uitgevoerd, maar de indruk bestaat dat er toch vooral veel lokale kopers waren. Wanneer er van uit wordt gegaan dat er op Curaçao gemiddeld naar schatting tussen de 8.000 en 13.000 slaven waren, betekent dit dat de zwarte slavenbevolking met de aankomst van ruim 2.700 slaven binnen twee en een half jaar tijd een behoorlijk Afrikaanse impuls kreeg. Bovendien waren er gedurende de zes jaar van 1740 tot en met 1745 ook al vijf armazoenen met totaal zo'n 1.670 Afrikanen aangebracht.

---

184. NL-HaNA, OAC inv.nr. 22 (fiche 9), gerechtsrol en sententies januari-december 1750, overzicht ingebonden na sententie van 4 november 1750, Pieter Legandre, eiser contra Anthonij Beltran(d) en Andries Claasen als executeuren over de boedel en nalatenschap van Maria Magdalena Claasen; Hamelberg, De Nederlanders, Documenten, nr 96, Protocol 1753. Vermeld zijn totaal 34 slaven van 18 verschillende eigenaars.

185. NL-HaNA, OAC inv.nr. 22 (fiche 9), gerechtsrol en sententies januari-december 1750, overzicht van omgekomen slaven, verhoren criminele eisen en sententies ingebonden na een vonnis van 4 november 1750 in de zaak van Pieter Legandre, eiser, contra Anthonij Beltran(d) en Andries Claasen als executeuren over de boedel en nalatenschap van Maria Magdalena Claasen.

Veel van deze nieuw aangekomen Afrikanen werden waarschijnlijk wel spoedig na aankomst rooms-katholiek gedoopt. Nooijen constateerde op grond van de in de doopboeken aangetroffen informatie dat er een piek was in het aantal dopen gedurende de jaren veertig en begin jaren vijftig: 956 slaven gedurende de jaren 1739-1746 en 817 gedurende de jaren 1749-1751. In de maanden januari tot begin mei 1751 werden 464 volwassenen gedoopt. Dit komt overeen met de grotere aanvoer in deze jaren (zie tabel 1.11). Nooijen vermeldt dat een van de eigenaars die opvallend vaak wordt vermeld Willem Meijer is.¹⁸⁶ Meijer was kapitein van de burgerij en eigenaar van de plantage Santa Barbara, maar hij was ook de aannemer van de werkzaamheden aan de stadsuitbreiding en fortificaties waarvoor hem ook nieuw aangekomen slaven ter beschikking werden gesteld. In 1748 kreeg Meijer 80 van de ruim driehonderd slaven die waren aangevoerd met de Catharina Gallei tot zijn beschikking.¹⁸⁷ Mogelijk dat kerstening van grote aantallen boesalen hier dus ook door meesters werd gezien als een middel om deze nieuwkomers te assimileren en daarmee beter in het gareel te houden. Maar als er al een dergelijke politiek bestond, is het zoals hierna zal blijken de vraag of deze ook succesvol was.

De situatie in 1750 lijkt sterk op die in 1716, toen er binnen twee jaar tijd ook ruim 3.100 slaven arriveerden, die bestemd waren om te worden doorverhandeld naar de Spaanse koloniën maar door een stagnerende vraag noodgedwongen voor langere tijd op de plantages van de WIC gehuisvest moesten blijven. Op de plantage Sint Marie (Rif Sint Marie) brak toen een opstand uit, geëntameerd door een groep voornamelijk bestaande uit Afrikanen met eenzelfde achtergrond die gezamenlijk de *middle passage* hadden doorgemaakt. De factor van de plantage en een in de buurt wonende ruiter en diens vrouw werden vermoord, waarna de slaven aan het plunderen sloegen. Door gebrek aan steun bleef het vrij kleine groepje opstandelingen echter geïsoleerd en kon zo vrij eenvoudig worden geëlimineerd, waarbij andere slaven actief deelnamen aan het opjagen en gevangen nemen. Dat het besef van numeriek overwicht een rol kan hebben gespeeld is niet uitgesloten.¹⁸⁸ Volgens David Geggus lijkt er een sterke correlatie te bestaan tussen de aankomst van grote aantallen Afrikaanse slaven en het uitbreken van opstanden. Dit was het geval in Brazilië in de negentiende eeuw, Cuba na 1795, Louisiana gedurende het eerste decennium van de negentiende eeuw en Saint-Domingue aan de vooravond van Haïtiaanse Revolutie, toen deze Franse kolonie alle voorgaande records van slavenimporten brak.¹⁸⁹ Hetzelfde geldt voor de situatie in 1750. Er waren daarnaast, zoals hierna nog zal blijken ruime mogelijkheden om de actie te plannen en voor te bereiden. Maar wat was uiteindelijk het objectief? Wat dacht men met de actie te kunnen bewerkstelligen?

Het bijzondere van de gebeurtenissen in 1750 is, dat het geweld niet tegen de blanken lijkt te zijn gericht, in ieder geval niet in eerste instantie, maar tegen andere zwarten. De onbekende dode man die vlak bij Hato was gevonden, was waarschijnlijk geen inwoner van het eiland want hij is nooit geïdentificeerd. Mogelijk was hij een zeeman die op het verkeerde moment op de verkeerde plaats was. Zijn lichaam, gekleed in ‘dobbelseenen hemd, een

---

186. Nooijen, *Slavenparochie*, 26, 48-49. Nooijen veronderstelde op grond van hem ter beschikking staande informatie dat er in deze periode slechts 500 tot 600 slaven werden aangevoerd. Onder andere op grond hiervan meent hij te kunnen concluderen dat de geregistreerde dopen kinderen betroffen, hoewel in de meeste gevallen de naam van de moeder niet werd vermeld. Waarschijnlijk waren dit dus toch dopen van volwassen boesalen.

187. NL-HaNA, 1.05.01.02, NWIC inv.nr. 595, Faesch aan kamer Amsterdam, 5 oktober 1748, 632.

188. Jordaan, ‘Veranderde situatie op de Curaçaose slavenmarkt’, 474, 490-491, 497-498.

189. Geggus, ‘Slave rebellion’, 26.

zijdoeken broek en een blaauw gestreepte boezeroen' was volgens enkele getuigen gevonden in de gallerij van het huis van een zekere Battje Moulat alias Battje Cuvilje. Het hoofd was er voor de helft afgehouden. Naast het lijk was een lederen messchede gevonden met de initialen 'HB.'¹⁹⁰ Mogelijk ook dat het een moord betrof die niets met de actie op Hato te maken had; geen van de verhoorde slaven kon vertellen wie deze anonieme man had gedood.

Dat het geweld in de eerste plaats tegen andere Afrikanen was gericht blijkt niet alleen uit het verloop van de actie zelf, maar ook uit spaarzame informatie van enkele verhoorde slaven. Een vrouw genaamd Marsela, die zichzelf identificeerde als een 'Maccambo', zei twee maanden eerder aanwezig te zijn geweest voor het fort Schrikkenburg, het bastion op de zuidoostelijke hoek van de stadsmuur, waar door Amiensen en andere zwarten was gedanst. Daar had zij gehoord dat de Amiense slaven het plan hadden om van het eiland te vertrekken en in het geval van een opstand eerst de 'Macombos' en dan de blanken te vermoorden.¹⁹¹ De bijeenkomst lijkt een ritueel karakter te hebben gehad. Er was daarbij onder andere een ijzeren instrument gebruikt dat inmiddels in handen was van de raad. Marsela zei desgevraagd dit instrument 'wel te kennen maar de Oudste van de Gogootjes te zijn, en dat ze dezelve te Eeten geeft ten gedagtenisse van de Gestorvene Gogootjes'.¹⁹² Wat met 'gogootjes' wordt bedoeld is niet geheel duidelijk. Mogelijk worden hiermee de voorouders aangeduid. Er bleek een offer van voedsel te zijn gebracht, dat door een vrouw genaamd Cecilia was bereid en op het achterste einde van het instrument was gelegd, een ceremonie die sterk doet denken aan een voudou ritueel.¹⁹³

Cecilia werd vervolgens ook verhoord. Zij zei van geboorte een 'Harderse slavin' (uit Ardra) te zijn. Het ijzeren instrument behoorde volgens haar toe aan 'Gogootje'. Zij noemde in verband met het instrument een zekere Amoes, die de gave zou hebben om de toekomst te voorspellen. Cecilia had voor Amoes de spijzen gekookt waarmee hij vervolgens in staat was om 'iets vooruijt te kunnen zeggen', maar hij zou dit volgens haar niet gedaan hebben om bij de opstand behulpzaam te zijn.¹⁹⁴ Toen Cecilia vervolgens werd gevraagd wat voor kunsten zij met het instrument kon doen, antwoordde zij dat zij dat alleen kon tonen wanneer zij een kalkoen of haan zou hebben om te bereiden. Zij zei uiteindelijk niets anders te hebben gedaan dan voor de 'gogootjes' te hebben gekookt en het eten aan hen te hebben gegeven. Zij had er ook zelf van gegeten. De taal die de 'gogootjes' spraken kon zij niet verstaan en of Amoes dat wel kon wist zij niet.¹⁹⁵

Amoes, bleek een slaaf van Andries Kock en zei oorspronkelijk afkomstig te zijn van 'Queda', mogelijk Keta op de Goudkust. Hij was weinig mededeelzaam. Niettegenstaande Cecilia en Marcela hadden aangegeven dat hij zou weten waartoe het ijzeren instrument diende, ontkende hij dit. Toen hem gevraagd werd of het instrument was gebruikt als hulpmiddel bij de opstand van 'Amiense slaven' luidde zijn antwoord volgens de transcriptie van het verhoor: 'neen, maar de augers zulks te gebruiken en zelve daar 10 jaaren onder

190. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 22, Verklaring van Frederik Meijer, Jurriaan Barendsz, Johannes Lucas en Pieter Holm, 6 juli 1750.

191. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 22, verhoor van Marsela, 13 juli 1750, art. 1, en 4.

192. Ibidem, art. 2.

193. Ibidem, art. 4, 7, 11.

194. Ibidem, verhoor van Cecilia, 13 juli 1750, art. 1-5.

195. Ibidem, art. 7, 11-12.

te zijn geweest en ten dien eijnden in haar huijshouden, om ongelukken of siecktens te vermijden'.¹⁹⁶ Wat hier met de term 'augers' werd bedoeld is onduidelijk, maar er is een opvallende overeenkomst met het woord 'auger', de benaming voor priesters in de Romeinse oudheid die de toekomst voorspelden. Dat Amoes dat wist is vrijwel uitgesloten, maar deze aanduiding voor waarzeggers kan bij degene die het verhoor optekende wel bekend zijn geweest. Ook Amoes werd gevraagd wanneer de Minase slaven hadden overlegd om de Macambose slaven te vermoorden, waarop hij antwoordde daarvan pas gehoord hebben toen het gerucht de stad bereikte.¹⁹⁷

Opvallend is het grote aantal vrouwen dat bij de opstand betrokken was, of in ieder geval de dag voor de opstand naar Hato was gegaan. De gevangen genomen Codjo uit Ardra, een slaaf van Bastiaan vrijneger, sprak van 50 vrouwen en 40 mannen.¹⁹⁸ Quabina uit Axim, die op Curaçao de naam Jantje kreeg, kon niet zeggen met hoeveel ze waren geweest, maar meende dat er het aantal vrouwen groter was dan dat van de mannen.¹⁹⁹ Een van de verhoorde slaven, een Amina genaamd Quamina, zei dat een aan de Overzijde woonachtige slavin, wier meester hij niet kende, betrokken was geweest bij de levering van geweren.²⁰⁰ Gezien de wijze waarop de verhoren plaatsvonden is het de vraag of dit inderdaad het geval is geweest. Maar dat een aantal vrouwen actief betrokken was of in ieder geval de actie ondersteunde lijkt waarschijnlijk. Acouba, een Minase vrouw en slavin van directeur Faesch, werd door verschillende anderen aangewezen als de persoon die tijdens de gevechten tussen de opstandelingen en de vrije negers en militairen met een vaandel had gezwaaid.²⁰¹ Een vrouw werd ook genoemd als actief betrokken bij het in brand steken van huizen in de Savaan, nadat de moordpartij op Hato had plaatsgevonden.²⁰² Lucrees, die zei eigenlijk Aniembra te heten en van Elmina afkomstig te zijn, lijkt enige kennis te hebben gehad van de organisatie. Zij was een slavin van de vrije negerin Sebel Daniels. Volgens haar was het plan om 'zelfs geen hoen op Hato te laten Escappeeren maar alles te massacreeren om zig alzoo meester te maken van Hato.'²⁰³ Alle wapens en munitie zouden uit de stad afkomstig zijn geweest, maar ze wist niet wie die naar Hato hadden gebracht. Het commando over de vrouwen was gevoerd door drie vrouwen genaamd Aba, Ambannima en Aquasua. Zij vertelde niet actief weerstand te hebben geboden tegen de vrije negers en de militairen maar de verdedigers wel te hebben aangemoedigd.²⁰⁴

De vrouw Atuna, die verklaarde afkomstig te zijn van de plaats Aguamoe en ongeveer een jaar op Curaçao was, meende dat de groep opstandelingen uit 30 mannen en 'een groot getal vrouwen' had bestaan en dat 'zij zoude batalje hebben tegens 't volk van Hato'.²⁰⁵ Zij zouden van plan zijn geweest om alle negers van Hato te vermoorden en vervolgens alle

---

196. Ibidem, verhoor van Amoes, 13 juli 1750, art. 7

197. Ibidem, art. 13

198. Ibidem, verhoor van Codjo, 8 juli 1750, art. 17.

199. Ibidem, verhoor van Jantje alias Quabina, 12 juli 1750, art. 17.

200. Ibidem, verhoor van Quamina, slaaf van Moses Penso, 8 juli 1750, art. 11

201. Ibidem; Ibidem, verhoor van Codjo, 8 juli 1750; verhoor van Diana, 9 juli 1750, art. 16; verhoor van Jantje alias Quabina, art. 16.

202. Ibidem, verhoor van Esperansa, 8 juli 1750, art. 15, Zij noemde Spransa van Maria Magdalena die ook genoemd de Moulattin Dol'

203. Ibidem, verhoor van Lucrees alias Aniembra, 9 juli 1750, art. 6.

204. Ibidem, art. 12, 16.

205. Ibidem, verhoor van Atuna, 9 juli 1750, art. 1,2, 7.

‘quaadaardige blanken.’²⁰⁶ Zij was geen getuige geweest bij de moorden op Hato omdat alle vrouwen toen in de bossen waren gebracht.²⁰⁷ Graasje, die zei een Donko te zijn en Ije te heten, was ook een slavin van directeur Faesch. Het commando over de vrouwen was volgens haar gevoerd door Toemba en door Aquasita, die de vrouw was van Jananivua, een van de leiders. Zij noemde de namen van 26 mannen en 14 vrouwen als betrokken bij de opstand.²⁰⁸ Diana, die zei een ‘Socco’ te zijn, meende dat de wapens en munitie in het huis van de negerin Adjouba verborgen waren geweest en dat zij die samen met haar ‘pol’, haar partner of vriend, naar Hato had gebracht.²⁰⁹

Verschillende vrouwen waren de partners van de bij de opstand betrokken mannen. Lucrezia, een slavin van Hendrik Evertsz, was de vrouw van Quabina, alias Jantje. Zij was al op zaterdagavond met hem naar Hato gegaan en op zondag was er op Hato gedanst.²¹⁰ Adjouba, die op Curaçao Maria Martha werd genoemd en aan de weduwe Clemens toebehoorde, en Servina, slavin van de vrije mulattin Francesca, hadden beiden een partner die Quasi of Quasje heette en bij de opstand betrokken was geweest. Als mannelijke leiders werden onder anderen Maisa. Ama of Amba, Sante en Jananivua of Jananivoe genoemd.²¹¹

Hoewel niet geheel duidelijk is wat deze Amiense slaven met hun gewelddadige actie wilden bereiken lijkt, hoewel dit nogal naïef aandoet, mogelijk de vestiging van een eigen gemeenschap een doel te zijn geweest. De gearresteerde Coffij zei tijdens zijn verhoor dat zij plannen hadden om op Hato huizen te bouwen om daar te gaan wonen en dat zij daarover al langere tijd hadden gesproken.²¹² Een andere gevangene, Acuasia of Quasje, zei dat een gewezen bomba van Hato genaamd Quauw, had voorgesteld om in opstand te komen om vervolgens als ‘vrijluiden’ op Hato te gaan wonen.²¹³ Dit zou ook het grote aantal aanwezige vrouwen kunnen verklaren.

Is er iets te zeggen over de relatie van de Minase slaven tot de rest van de niet-blanke bevolking? Veel betrokken slaven, als ook slaven die niets met de opstand te maken hadden, maar in de dagen daarna op verdenking van medeplichtigheid waren gearresteerd, waren eigendom van vrije meesters. Er lijkt daarbij soms een behoorlijk afstand te bestaan tussen meester en slaaf. Van vier gearresteerde slaven van de vrije mulat Jacob van Loenen, bleken drie bij het verhoor niet te weten wat de naam van hun meester was.²¹⁴ Slaven en vrijen waren in de dagen na de opstand actief betrokken bij het aanwijzen en oppakken van Amiense slaven. De Amiense zwarte vrouw Wawie, op Curaçao Catrina genaamd en een slavin van Wijbrand Bakker, was opgepakt door Jacob Chargie nadat een van diens slaven haar had

---

206. Ibidem, art. 9.

207. Ibidem, art. 8.

208. Ibidem, verhoor van Graasje alias Ije, 12 juli 1750, art. 1, 2, 18, 24.

209. Ibidem, verhoor van Diana, 9 juli 1750, art. 12.

210. Ibidem, verhoor van Lucrezia, 13 juli 1750, 3-5; Verhoor van Jantje alias Quabina, 12 juli 1750.

211. Ibidem, verhoren van Quamma, 8 juli 1750; Coffij, 9 juli 1750; Acouba, 8 juli 1750; Codjo, 8 juli 1750; Quakoe, 8 juli 1750; Ajiribi, 8 juli 1750; Lucrees, alias Amienba, 9 juli 1750. Zie ook de eis tegen Codjo, Quakoe, Cacaraba, Ajibiri, Juan Anthonie, Esperansa, Magdalena, Lucrees alias Amienba en Otuna, ongedateerd. Het werd bewezen geacht dat zij onder leiding van Maisa, Quakoe, Sante, Amba, Jananivoe en Quauw de actie tegen Hato hadden beraamd.

212. Ibidem, verhoor van Coffij, ongedateerd, art. 16.

213. Ibidem, verhoor van Acuasia of Quasje, 12 juli 1750, art. 13.

214. Ibidem, verhoor van Juan Pedro, 8 juli 1750; verhoor van Gaspaar, 8 juli 1750; verhoor van Barthool, 8 juli 1750; Verhoor van Louis, 8 juli 1750.

aangewezen als een Amiense. Zij had ook een woordenwisseling gehad met een slavin genaamd Sibel, die haar op straat had nageroepen dat zij een van de ‘Amiense negers’ was, terwijl een andere slavin, genaamd Bibie, haar ervan beschuldigde dat zij gezegd zou hebben dat het haar speet niet bij de opstandelingen aanwezig te zijn geweest om haar ‘handen ind blanken haar bloet te wassen’.²¹⁵

Onder degenen die na opstand werden opgepakt waren ook enkele vrijen. De vrije zwarte Manuel en de zwarte Anthonij die zei ‘half en half vrij’ te zijn – mogelijk was hij met zijn meester een vrijkoopsom overeen gekomen die hij deels had voldaan – waren allebei opgepakt omdat zij snaphanen in hun bezit hadden en daarmee hadden geschoten. Beiden zeiden ‘van de Maccambes’ te zijn. Anthonij had zijn vrijheid gekocht met geleend geld, maar hij had nog een restschuld. Hij had ook een stukje land gekocht bij Altena waar hij woonde. Hij zei dat hij had geschoten om de Minase slaven bang te maken. Hij was niet met de vrije negers van Beltran tegen de opstandige slaven opgetrokken, omdat hij daarvoor niet gewaarschuwd was. Beiden werden uit gevangenschap ontslagen.²¹⁶

In de ogen van het gouvernement en vele blanken was waarschijnlijk iedereen die zwart of gekleurd was verdacht, ongeacht of iemand Afrikaan was of creool, vrije of slaaf. Dit blijkt ook uit de eerder aangehaald beteugelende wetgeving. Maar in werkelijkheid was de creolisering ook gedurende de tweede helft van de achttiende eeuw nog niet volledig en was er een grote verscheidenheid aan Afrikaanse culturen op het eiland. In de door Nooijen bestudeerde doopboeken werd voor de jaren 1755 en 1756 de herkomst van gedoopte slaven genoteerd. Van de 534 Afrikanen die indeze jaren gedoopt zijn, werden totaal 41 verschillende plaatsen van herkomst vermeld. Het meest talrijk waren mensen die Jamba of Amina (Elmina) als herkomst hadden vermeld. Daarnaast worden onder meer genoemd: Socco, Ganga, Luango, Watjé, Congo, Guinea, Angola, Caribarri, Anchora, Madinga, Mago, Timbo en Macamba.²¹⁷ Uiteenlopende talen en culturen stelden naar alle waarschijnlijkheid ook grenzen aan de onderlinge solidariteit. De Amina’s die zich van Hato meester hadden getracht te maken lijken geen pogingen te hebben gedaan om anderen in hun plan te betrekken. Een van de verhoorde slaven, genaamd Quasje, die zelf geen Amina was maar van een plaats kwam die Enta heette, zei ‘dat de miensen alleen in een massa werkten en met haar natie niet willen te doen hebben’.²¹⁸ De vrije negers onder leiding van de rooms-katholieke creool Anthonij Beltran hadden tegelijkertijd weinig gemeen met de Amina’s tegen wie ze in 1750 optraden, wat het gebruik van geweld waarschijnlijk minder moeilijk maakte.

Tussen lichter gekleurde vrije personen en blanken, die uiterlijk misschien weinig van elkaar verschilden, konden conflicten ontstaan die binnen de op kleur gebaseerde koloniale hiërarchie ook voor het gouvernement lastige kwesties konden vormen. Zo was er in 1784 een zaak tussen de luitenant van de burgerij Willem Kier de Windt en de mestiezen Maria Rosa Amiot en haar dochter Poulina Joubert en hun respectievelijke echtgenoten. De Windt wilde genoegdoening voor een door de vier aan hem en zijn echtgenote aangedane belediging, maar omdat de andere partij (deels) niet-blank was kon volgens hem geen gewoon civiel

215. Ibidem, verhoor van Catrina alias Wawie, 8 juli 1750, art. 3, 14.

216. Ibidem, verhoren van Manuel en Anthonij, respectievelijk 13 en 11 juli 1750.

217. Nooijen, *Slavenparochie*, 28-29.

218. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 22, verhoor van Quasje, 12 juli 1750, art. 6.

proces worden gevoerd. De twee vrouwen waren volgens De Wind nazaten van zwarte vrouw genaamd Markita, een slavine, en daarom moest de zaak in handen worden gesteld van de fiscaal om als strafzaak te worden behandeld. Gouverneur en raden waren echter niet bereid om de redenering van de luitenant van de burgerij te volgen. Wanneer de raad de wens van De Wind zou volgen zou dat kwalijke gevolgen kunnen hebben ‘daar de vrouwen [...] vrije lieden [zijn] en reeds tot de graad van mustisen gekoomen en daarbij met blanke mannen getrouwt waare, en men dus ook tegens dezelve mannen so wel als tegens de vrouwen niet als met slaaven of negers moribus nostris [= naar onze gewoonten] in de Westindien konde handelen’. De Wind nam daarop ontslag als luitenant van de burgerij, maar dat werd hem geweigerd door de raad, die hem adviseerde zich tot de Staten-Generaal te richten.²¹⁹

Gedurende het laatste decennium van de achttiende eeuw bereikten de ideeën van de Franse revolutie Curaçao. In hoeverre de groep van de vrijen hierdoor werd beïnvloed en in hoeverre sprake was van een ontwakend politiek bewustzijn zal in hoofdstuk zeven aan de orde komen. In het justitiële archief zijn uit deze periode wel enkele gewelddadige conflicten gevonden waarin naast kleur het begrip ‘gelijkheid’ een rol lijkt te spelen. Nicolaas Hansen die, hoewel dit niet is vermeld, licht gekleurd was, werd in een steeg door enkele zwarten en een mulatte slaaf omsingeld die dreigden hem een pak slaag te geven. Door ingrijpen van een zekere Guyot werd dit echter verhinderd. De oorzaak van de ruzie lijkt een belediging aan het adres van de vrouw van Hansen te zijn geweest. Een zekere Anna Maria Kock had tegen haar gezegd: ‘Ik ben jous gelijke niet, maar jou slaaven zijn jous gelijke’. Waarop een slavine van Hansen tegen Anna Maria Kock had gezegd: ‘als wij ons musties’s gelijke is, jouw slaaven Sjon’s gelijke ook’.²²⁰ Nicolaas Hansen, die herbergier was werd twee jaar later door de gebroeders Evertsz met stokken afgetuigd, waarbij zij hadden gedreigd zijn ‘camboze’ ziel uit zijn lichaam te snijden.²²¹

De vrije mulattin Mariaantje Stegman had de vrouw van Hendrik Lange voor hoer uitgemaakt. Deze had daarop een verklaring geëist zodat, zoals ze zei ‘ik mijn eer verder zoeken kan’. Waarop Stegman had geantwoord: ‘Wat ik jou gescholden heb dat kan ik jou waermaeken en nog meer als jou man, die een moulat is, mijn aanraekt zo kan gij aan de galgh zwaijen’.²²² De vrije gekleurde vrouw Alexina Cohen en haar dochter Martina, echtgenote van Francisco Suares, waren om onbekende redenen op straat door enkele slavinnen aangevallen en geslagen. Daarbij had de slavine Lucia uitgeroepen: ‘Slaat maar, onze sjoor haar geld sal het vergoeden en sal geen watapana voor jou krijgen’. De meesteres van de slavinnen was de vrije mulattin Mayaantje van Cootje.²²³

219. NL-HaNA, 1.01.02, ASG, inv.nr. 9594, gouverneur en raden aan Staten-Generaal, 25 juni 1784 met bijlagen.

220. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 983 (fiche 10), beëdigde verklaring van C. Guyot, 12 mei 1790, 333r-334r; (fiche 11-12), nrs. 152-155, 373r-382v, verschillende merendeels onleesbare verklaringen waaronder een van A.J. Graval, nr. 154, 379r-380r; inv.nr. 985 (fiche 5), verhoor Pieter Prince, 10 augustus 1790, 141v-143v.

221. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 233 (fiche 6), nr. 65, rekest fiscal Van Teijlingen aan de raad, 13 december 1792.

222. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 985 (fiche 16), beëdigde verklaring Tiematheus Jb Ekelkam, Elizabeth Rocke en Wilhelmina Christiaansz, 8 mei 1791, 490r-491v.

223. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 994 (fiche 3), nr. 28, beëdigde verklaring van Elizabeth Henrici, 24 december 1795, 85r-86r; inv.nr. 995 (fiche 3), nr. 29, beëdigde verklaring van Joseph Athias, 24 december 1795, 88r-89r.

Gedurende de explosieve jaren negentig dook een gerucht op dat even bizar als veelzeggend is over gevoeligheden met betrekking tot onderlinge relaties tussen vrijen en slaven. Daags voor het uitbreken van de slavenopstand op Knip deed een verhaal de ronde dat de vrije gekleurden bij de raad een rekest hadden ingediend waarin zij verzochten om een verbod op het dragen van schoenen door gekleurde slaven. Het verhaal was volstrekt onwaar maar het gouvernement nam de kwestie hoogst serieus op en gaf zich veel moeite om het te ontzenuwen.²²⁴ Binnen de toch al gespannen situatie kon een dergelijk gerucht tot daadwerkelijk geweld aanleiding geven. Opvallend is dat de vrije zwarten en gekleurden er voor zorgden geweld tegen slaven werd gesignaleerd en gemeld aan het gouvernement. Begin juni 1797 berichtten de kapiteins van de vrije negers en vrije mulatten dat de factor van de plantage Knip, de vrije mulat Adriaan, enkele slaven zwaar en onredelijk had laten kastijden. Het gouvernement ontbood daarop de factor en de mishandelde slaven naar de stad om de kwestie te onderzoeken. De factor bleek uiteindelijk te hebben gehandeld in opdracht van C.L. van Uijtrecht, die ook werd gehoord.²²⁵ Hoewel er geen mededeling wordt gedaan over eventuele sancties, is wel duidelijk dat men dit soort zaken niet op zijn beloop wilde laten met alle risico's van een herhaling van de gebeurtenissen van augustus 1795, en dat de vrijen zich hierin opstelden als een verantwoordelijke partij.

Conclusie

De 'vrije negers en mulatten' maakten integraal onderdeel uit van een samenleving die hen deels vreesde en verachtte, maar die hen geen onoverkomelijke (juridische) belemmeringen in de weg legde om een redelijk welvarend economisch bestaan op te bouwen. Vrije zwarten en gekleurden waren in alle sectoren van de Curaçaose economie vertegenwoordigd en daarbinnen op bijna alle niveau's. De meesten zullen waarschijnlijk als eenvoudig matroos hun brood hebben verdiend, maar sommigen werkten als schipper of supercarga, of konden op enig moment een aandeel in een schip of zelfs een heel schip kopen. Velen zullen zich op enige manier met handel hebben bezig gehouden. Zeelieden hadden de mogelijkheid om met een eigen kleine handel hun gage aan te vullen. Vrijen in de stad waren soms kleine winkeliers of marktkooplieden, maar sommigen onderhielden ook internationale handelsbetrekkingen met naburige koloniën. Daarnaast zal de dienstverlenende sector in de stad, waar het merendeel van de niet-blanke vrije bevolking woonde, veel mogelijkheden hebben geboden. Op het platteland zullen zij in de meeste gevallen wat landbouw of veeteelt hebben bedreven, maar er waren ook enkele plantagebezitters.

Onroerend goed, soms gratis verkregen als een bij akte van vergunning door het gouvernement afgegeven stukje grond, vormde een belangrijke basis voor vermogensopbouw. De om niets verkregen grond, waarop een huisje was gebouwd, kon bij verkoop een bedrag opleveren als onderdeel van de koopsom voor een beter stuk land of een (groter) huis in de

224. NL-HaNA, 2.01.28.01, WICom inv.nr. 139, Gouverneursjournaal, 13 Augustus 1795.

225. NL-HaNA, 2.01.28.01, WICom, 139, gouverneursjournaal, 2 en 6 juni 1797. Dat het gouvernement in deze periode de mishandeling van slaven, ook wanneer dit door blanken gebeurde, niet wenste te tolereren blijkt uit een in hetzelfde journaal vermelde krijgsraadvonnis tegen een soldaat die een slaaf 'moorddadig gekwetst' had; hij werd veroordeeld tot verbanning. Zie 22 mei 1797.

stad, waar de huizenprijzen hoger lagen maar ook meer economische mogelijkheden waren. Plantages lijken als beleggingsobject te zijn beschouwd. Consolidatie van opgebouwd vermogen in de vorm van land, plantages of huizen blijkt uit testamentaire beschikkingen waarbij de erfflater soms voor volgende generaties bepaalde hoe het geërfde onroerend goed wel of niet mocht worden aangewend. Erfenissen, ook van blanken, konden zo ook een begin vormen voor verdere vermogensopbouw. Het eigendom van een onroerend goed, een schip of zelfs slaven kon als zekerheid worden gebruikt voor het afsluiten van hypotheek en het zo verkregen geld kon weer worden geïnvesteerd, bijvoorbeeld in handel of de aankoop van een schip.

Binnen de groep van de vrije niet-blanken waren er maatschappelijke verschillen tussen zwarten en gekleurden. Dit blijkt onder meer uit de verzamelde informatie over de gesloten formele huwelijken. Vrije zwarten trouwden vrijwel uitsluitend binnen de eigen groep. Vrije gekleurden konden voor blanken in sommige gevallen acceptabel zijn als huwelijkspartner, al kon dit binnen de blanke groep ook fel, soms zelfs gewelddadig verzet oproepen.

De relatief grotere maatschappelijke isolatie van de vrije zwarte bevolkingsgroep in vergelijking met de gekleurde groep, zal ook weer zijn weerslag hebben gehad op economisch succes. Mogelijk dat hierin een deel van de verklaring ligt voor de relatieve afname van het aandeel van de vrije zwarten ten opzichte van de vrije gekleurden bij onroerendgoedtransacties gedurende de tweede helft van de achttiende eeuw. Het verschil in maatschappelijke positie tussen zwarten en gekleurden is ook zichtbaar in de vertegenwoordiging van beide groepen in bepaalde beroepsgroepen. Een klein aantal vrije zwarten werd reder, schipper, koopman of planter, maar ten opzichte van de vrijen die in deze beroepen werkzaam waren lijken zij een minderheid te vormen. Enkele vrije gekleurden werkten als functionaris in dienst van de Compagnie of als assuradeur. Zwarten ontbreken op deze posten.

Spanningen tussen de vrije zwarten en andere bevolkingsgroepen kwamen aan de oppervlakte bij conflicten binnen de rooms-katholieke parochie en ook bij burenruzies. Bij deze laatste bleek uit enkele aangetroffen gevallen hoe lichtvaardig beschuldigingen over crimineel gedrag van vrije zwarten door blanken konden worden geuit. En dit terwijl er blanken waren die ervan overtuigd waren dat hun eigen crimineel gedrag tegenover vrije zwarten weinig tot geen gevolgen zou hebben. Het gouvernement kon in dit soort gevallen een beschermende rol vervullen ten aanzien van de vrije groep, maar zaken zoals die tegen Mariana Franko maken duidelijk dat dit niet altijd gebeurde. Tegelijkertijd konden absurde beschuldigingen en dubieuze bejegening door het gouvernement ook aan de door sommige blanke christenen geminachte Sefardim ten deel vallen. En binnen de vrije gekleurde groep konden individuele confrontaties optreden waarbij een over en weer uitschelden voor 'mulat', 'sambo' of 'liplap' gemakkelijk in lichamelijk geweld kon overgaan. Een op somatische kenmerken gegronde maatschappelijke hiërarchie, sociaal aanzien door economisch succes of door het vervullen van een formele functie, zoals in het geval van de kapiteins van de 'vrije negers' en 'vrije mulatten', en het individuele zelfbeeld konden met elkaar op gespannen voet staan.

De relatie van de vrije groep ten aanzien van de slavenbevolking was mogelijk nog het meest gecompliceerd. Slavenbezit was niet uitzonderlijk onder vrije zwarten en gekleurden, en al vroeg in de achttiende eeuw waren vertegenwoordigers uit deze groepen actief als kopers op de Curaçaose slavenmarkt. Tegelijkertijd bestonden er meer en gecompliceerdere

familie- en verwantschapsrelaties tussen vrijen en slaven dan tussen blanke meesters en hun bij zwarte en gekleurde slavinnen verwekte kinderen. Bovendien moet er een aanzienlijk verschil zijn geweest in de relatie tot creoolse, in ieder geval in naam rooms-katholieke slaven en boesalen die nog maar kort op het eiland waren. Dit werd duidelijk tijdens de gebeurtenissen in 1750 toen de plantage Hato door een groep Miense slaven werd overvallen. Uit de verhoren van de gevangen genomen slaven blijkt hoe groot de afstand tussen vrije en gekleurde meesters en hun Afrikaanse slaven kon zijn. Het voortvarende optreden van kapitein Beltran met zijn 'vrije negers' bij het neerslaan van de opstand doet veronderstellen dat de vrije zwarten en gekleurden er evenzeer een belang bij hadden om deze samenleving in stand te houden. Hun rol bij ordehandhaving en defensie vormt het onderwerp van het volgende hoofdstuk.